

Uniwersytet Warszawski
Wydział Prawa i Administracji

Przemysław Bednarski
Nr albumu: 406574

Dopuszczalność zarzutu potrącenia w procesie cywilnym

Praca magisterska na kierunku studiów Prawo

Praca wykonana pod kierunkiem
prof. UW dr hab. Tadeusza Zembruskiego
Katedra Postępowania Cywilnego

Warszawa, sierpień 2023 roku

STRESZCZENIE

Praca ma na celu przedstawienie podsumowania poglądów doktrynalnych odnoszących się do dopuszczalności zarzutu potrącenia, jak również sformułowanie poglądu własnego, krytyczną ocenę najnowszych zmian w prawie i przedstawienie wniosków *de lege ferenda*.

Omówiono teoretyczne podstawy pojęcia zarzutu na gruncie prawa materialnego i procesowego. Na tym tle umiejscowiony został zarzut potrącenia jako jeden ze środków obrony pozwanego. W dalszej części pracy, przedstawione zostały poglądy doktryny i orzecznictwa na kwestie charakteru prawnego zarzutu potrącenia oraz jego funkcję w procesie, co ma także istotny wpływ na ocenę dopuszczalności tego zarzutu. Przesłanki dopuszczalności podzielono na dwie grupy – najpierw scharakteryzowano wymagania podmiotowe, a następnie przedmiotowe, temporalne i odnoszące się do formy zarzutu potrącenia. Na koniec przedstawiono uregulowania szczególne w zakresie dopuszczalności zarzutu potrącenia w wybranych postępowaniach odrębnych.

SŁOWA KLUCZOWE

postępowanie cywilne, nowelizacja, potrącenie, zarzut potrącenia, koncentracja materiału procesowego, obrona pozwanego

TYTUŁ PRACY W JĘZYKU ANGIELSKIM

Admissibility of set-off defense in civil proceedings

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	I
WSTĘP	1
ROZDZIAŁ 1. Pojęcie zarzutu potrącenia	4
1.1. Zarzut potrącenia w rozumieniu prawa materialnego	4
1.2. Zarzut potrącenia w rozumieniu prawa procesowego	6
1.2.1. Zarzut procesowy na tle innych środków obrony pozwanego	6
1.2.2. Pojęcie i podział zarzutów procesowych	10
1.2.3. Zarzut potrącenia jako zarzut procesowy	13
ROZDZIAŁ 2. Charakter prawny zarzutu potrącenia	18
2.1. Uwagi wstępne	18
2.2. Teoria procesowa	18
2.3. Teoria materialnoprawna	20
2.4. Teorie mieszane	25
2.5. Stanowisko własne w przedmiocie charakteru prawnego zarzutu potrącenia	28
ROZDZIAŁ 3. Funkcja zarzutu potrącenia w procesie cywilnym	33
3.1. Uwagi wstępne	33
3.2. Zarzut potrącenia jako czysty środek obronny	35
3.3. Zarzut potrącenia jako środek obronno-zaczepty	39
3.4. Zarzut potrącenia jako środek dochodzenia roszczeń	40
3.5. Wnioski	46
ROZDZIAŁ 4. Przesłanki zarzutu potrącenia	48
4.1. Uwagi wstępne	48
4.2. Przesłanki podmiotowe	49
4.2.1. Zdolność sądowa i procesowa	49
4.2.2. Legitymacja do zgłoszenia zarzutu potrącenia	49
4.3. Należyte umocowanie pełnomocnika	51
4.4. Przesłanki przedmiotowe	55
4.4.1. Uwagi wstępne	55
4.4.2. Wierzytelności wynikające z tego samego stosunku prawnego	58
4.4.3. Wierzytelności o zwrot świadczenia spełnionego przez jednego z dłużników solidarnych	61

4.4.4.	Wierzytelności niesporne.....	62
4.4.5.	Wierzytelności stwierdzone orzeczeniem lub ugodą.....	65
4.4.6.	Wierzytelności uprawdopodobnione dokumentem potwierdzającym jej uznanie przez powoda	66
4.4.7.	Wnioski.....	69
4.5.	Przesłanki temporalne	69
4.6.	Przesłanka formy.....	76
4.7.	Zarzut potrącenia w postępowaniach odrębnych	80
4.7.1.	Uwagi wstępne.....	80
4.7.2.	Postępowanie w sprawach gospodarczych	80
4.7.3.	Postępowanie nakazowe	82
4.7.4.	Postępowanie uproszczone	83
	PODSUMOWANIE.....	85
	BIBLIOGRAFIA	93

WYKAZ SKRÓTÓW

1. Akty prawne

EKPCz	Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.).
KC	Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1360 z późn. zm.).
KPC	Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1550 z późn. zm.).
KRO	Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1359 z późn. zm.).
Pr. Restr., ...	Ustawa z dnia 15 maja 2015 r. - Prawo restrukturyzacyjne (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2309).
Pr. Up.	Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1520 z późn. zm.).
UKSC	Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1144 z późn. zm.).
ZPO	Kodeks postępowania cywilnego z 30.1.1877 r., w brzmieniu ogłoszonym 5.12.2005 r. (BGBl. I S. 3202; 2006 I S. 431; 2007 I S. 1781, z późn. zm.; <i>Zivilprozessordnung</i>)

2. Publikatory i czasopisma

Dz. U.	Dziennik Ustaw
Dz. Urz.	Dziennik Urzędowy
ECR	Zbiór Orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (<i>European Court Reports</i>)
EPS	Europejski Przegląd Sądowy
FIUW	Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis
MoP	Monitor Prawniczy
OSN	Orzecznictwo Sądu Najwyższego

OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna
OSNP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OSPİKA	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
PiP	Państwo i Prawo
PPC	Polski Proces Cywilny
PPH	Przegląd Prawa Handlowego
RPEiS	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
TPP	Transformacje Prawa Prywatnego
ZNURz	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego

3. Organy orzekające

SA	sąd apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy
TK	Trybunał Konstytucyjny
TSUE	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej

4. Inne skróty

art.	artykuł
el.	elektroniczny
m.in.	między innymi
n.	następny (-a, -e)
Nb	numer boczny
nr	numer
pkt	punkt (-y)
por.	porównaj
r.	rok
red.	redaktor
rozdz.	rozdział
t.j.	tekst jednolity
tj.	to jest
ww.	wyżej wymienione
zd.	zdanie
ze zm.	ze zmianami
zob.	zobacz

WSTĘP

Początki potrącenia, zwanego również kompensatą, sięgają aż do okresu przedklasycznego w prawie rzymskim i procesu formułkowego. Przed wniesieniem własnej skargi, obowiązkiem bankiera (*argentarius*) oraz nabywcy majątku upadłego dłużnika (*bonorum emptor*) było potrącenie wierzytelności ich dłużników. W przypadku skarg z dobrej wiary (*actiones bonae fidei*) sędzia mógł, na podstawie zarzutu pozwanego (*ope exceptionis*), uwzględnić wierzytelność wzajemną pozwanego wynikającą z tego samego stosunku prawnego. Prawu rzymskiemu znana była też tzw. przesłanka płynności wierzytelności pozwanego, a więc łatwości w dowodzeniu jego wierzytelności, mająca na celu przeciwdziałanie znacznemu przedłużeniu postępowania przez długotrwałe postępowanie dowodowe. Potwierdza to także fakt, że gdy wierzytelność pozwanego okazywała się sporna lub groziła znaczącym przedłużeniem postępowania, sędzia mógł odmówić potrącenia¹. Dopiero zgodnie z poglądem jednego z XII-wiecznych glosatorów, *Martinusa Gosia* z Bolonii, potrącenie zaczęło być postrzegane nie tylko jako środek obrony pozwanego, ale przede wszystkim, jako sposób umarzania zobowiązań, co więcej, z mocy samego prawa (*ipso iure*)².

Od tego czasu, instytucja potrącenia wykazuje silne związki z prawem materialnym, jak również wymusza zachowanie równowagi między prawem pozwanego do obrony, a ekonomiką procesową. Polski Kodeks zobowiązań, a następnie Kodeks cywilny, wzorując się rozwiązaniach niemieckich, przyjął model potrącenia fakultatywnego wymagający złożenia oświadczenia woli przez jedną ze stron stosunku prawnego w celu umorzenia wzajemnych wierzytelności. Jednak podobnie jak regulacje przedwojenne, również polski Kodeks postępowania cywilnego z 1964 roku nie zawierał ogólnych regulacji dotyczących zarzutu potrącenia, który to zarzut był najczęściej traktowany jedynie jako wprowadzenie do postępowania faktu o dokonany potrąceniu. Polski proces cywilny nie znał żadnych ograniczeń w powoływaniu zarzutu potrącenia³, co nieraz prowadziło do przedłużania postępowań wskutek zgłaszania tego zarzutu wyłącznie dla opóźnienia wydania wyroku przez sąd.

Zasadnicza zmiana nastąpiła w 2019 roku, kiedy ustawodawca zdecydował się na dogłębną reformę dopuszczalności zarzutu potrącenia, tym samym wprowadzając, znaną innym systemom prawnym, rozbudowaną przesłankę płynności, która, podobnie jak w prawie rzymskim, odnosi się do ograniczenia dopuszczalności zarzutu potrącenia opartego na wierzytelności, której podstawę i wysokość trudno udowodnić, co powodowałoby niezasadne przedłużenie postępowania. Dodanie nowego art. 203¹ KPC⁴ na nowo otworzyło doktrynalną dyskusję dotyczącą kwestii, które wydawały się już wcześniej ugruntowane w nauce procesu

---

¹ A. Olaś, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 60-64.

² Ibidem, s. 70-72.

³ Z wyjątkiem pewnych ograniczeń w postępowaniach odrębnych.

⁴ Art. 1 pkt 69 Ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1469 z późn. zm.).

cywilnego i w orzecznictwie. Aktualizacji uległy pytania o charakter prawny zarzutu potrącenia w procesie oraz o jego funkcję. Dodatkowo, ustawodawca zdecydował się dokonać modyfikacji nowego przepisu w kolejnej nowelizacji z 2023 roku⁵, ponownie zmieniając przesłanki dopuszczalności zarzutu potrącenia w procesie.

Zarzut potrącenia i jego najnowsze regulacje stały się przyczynkiem do powstania monografii poświęconych wyłącznie temu zagadnieniu. Do najnowszych z nich należy zaliczyć publikację *Łukasza Błaszczaka* pt. „Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC)”⁶, skupiającą się na kwestii natury prawnej zarzutu potrącenia, jak również monografię autorstwa *Andrzeja Olasia* pt. „Zarzut potrącenia w procesie cywilnym”⁷, kompleksowo omawiającą problematykę zarzutu potrącenia, w tym w ujęciu historycznym oraz z szerokim opisem zmian wynikających z nowelizacji KPC z 2019 roku.

Kolejna nowelizacja KPC, która weszła w życie 1 lipca 2023 roku, może stanowić podstawę do dalszej dyskusji na temat zarzutu potrącenia w procesie i jego dopuszczalności, z uwzględnieniem najnowszych zmian. Poniższa praca będzie próbą omówienia ograniczeń w dopuszczalności zarzutu potrącenia w procesie, zarówno pod kątem podmiotowym, jak i przedmiotowym, w tym z uwzględnieniem uregulowań szczegółowych najbardziej kontrowersyjnych w doktrynie postępowań odrębnych. Podjęta zostanie również próba oceny nowych przepisów z punktu widzenia celu i funkcji zarzutu potrącenia oraz celów, które przed nowelizacjami KPC z 2019 i 2023 roku postawił sobie ustawodawca. Nowe przesłanki zostaną omówione z punktu widzenia wykładni literalnej, systemowej i celowościowej.

Z uwagi na wspomniany wcześniej związek procesowego zarzutu potrącenia z materialnoprawnym potrąceniem, konieczne będzie ustalenie znaczenia pojęcia „zarzut potrącenia” oraz jego umiejscowienie na tle innych środków obrony pozwanego. W dalszej kolejności omówione zostaną najważniejsze teorie dotyczące charakteru prawnego zarzutu potrącenia w procesie cywilnym oraz przedstawione zostanie własne stanowisko. Rozstrzygnięcie w przedmiocie charakteru prawnego zarzutu potrącenia będzie miało wpływ na ocenę dopuszczalności tego zarzutu w wariantach ewentualnych (oraz jej uzasadnienie), a także na kwestię dopuszczalności złożenia i odbioru oświadczenia woli o potrąceniu przez pełnomocnika procesowego, dysponującego wyłącznie pełnomocnictwem procesowym z art. 91 KPC. Następnie, wychodząc od funkcji i celu procesu cywilnego, przedstawione zostaną poglądy na funkcję zarzutu potrącenia. Przesądzenie czy zarzut potrącenia jest wyłącznie środkiem obrony pozwanego w procesie, czy też jest sposobem dochodzenia przez niego roszczeń w procesie, również będzie miało skutek dla oceny dopuszczalności tego zarzutu, a w szczególności na istnienie jej ograniczeń z punktu widzenia przesłanek procesowych, takich jak: powaga rzeczy osądzonej, stan sprawy w toku, czy droga sądowa.

---

⁵ Art. 1 pkt 28 Ustawy z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 614).

⁶ *Ł. Błaszczak, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC)*, Warszawa 2019.

⁷ *A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021.

Analiza treści art. 203¹ KPC zostanie dokonana z podziałem na trzy główne typy ograniczeń dopuszczalności zarzutu potrącenia, które on wprowadza – przedmiotowe, czasowe i odnoszące się do formy tego zarzutu. Przesłanki te zostaną przedstawione w świetle aktualnego stanu prawnego, z odniesieniem do ich wcześniejszego brzmienia. Przy tej okazji zostaną też sformułowane wnioski *de lege ferenda* dotyczące właściwego ukształtowania przesłanki płynności w prawie procesowym.

Dla uproszczenia wyводу, w pracy będę posługiwał się sformułowaniem o „podniesieniu” lub „zgłoszeniu” zarzutu potrącenia przez „pozwanego”. Jak jednak zostanie zauważone w Rozdziale 4.2, zarzut potrącenia może być również zgłoszony przez inne podmioty. Zatem pisząc o pozwanym, będę miał za każdym razem na myśli każdy podmiot uprawniony do zgłoszenia tego zarzutu.

Praca uwzględnia stan prawny na dzień 1 lipca 2023 roku.

ROZDZIAŁ 1.

POJĘCIE ZARZUTU POTRĄCENIA

Rozważania należy rozpocząć od zdefiniowania zarzutu oraz umiejscowienia go na tle innych instytucji prawa procesowego. Istotna jest w tym zakresie dychotomia znaczeniowa pojęcia zarzutu na gruncie prawa materialnego i prawa procesowego⁸, polegająca na odmiennym wywodzeniu zarzutu z bardziej ogólnych norm obu systemów prawa, które obecnie należy uznawać za odrębne, samodzielne byty, służące jednak tym samym celom, ale różniące się sposobem oddziaływania⁹. Różnice pomiędzy tymi systemami prawa można wyraźnie dostrzec na płaszczyźnie przedmiotu i funkcji norm wchodzących w skład tych systemów. Normy prawa procesowego regulują organizację i przebieg postępowania cywilnego, z kolei normy prawa materialnego wyznaczają treść rozstrzygnięć merytorycznych (co do istoty sprawy), jakie zapadają w postępowaniu cywilnym¹⁰.

1.1. Zarzut potrącenia w rozumieniu prawa materialnego

W polskiej doktrynie prawa cywilnego za zarzut uważa się postać prawa lub uprawnienia kształtującego, będącego jednym z rodzajów praw podmiotowych (obok uprawnień bezpośrednich i roszczeń)¹¹. Jest ono definiowane najczęściej jako "możność ubezskutecznienia przez podmiot, przejściowo (zarzut dylatoryjny) lub definitywnie (zarzut peremptoryjny), przysługującego względem niego prawa – przez przeciwstawienie własnego prawa"¹², "kompetencję do spowodowania czasowej lub trwałej bezskuteczności żądania osoby uprawnionej"¹³ lub też jako przeciwstawienie "cudzemu prawu, którego istnienia się nie kwestionuje, własnego prawa podmiotowego"¹⁴. Wskazuje się jednak, że wspólnymi

---

⁸ P. Dzienis, Zarzut potrącenia po nowelizacji KPC, LEX/el. 2019.

⁹ J. Gudowski, O kilku naczelnych zasadach procesu cywilnego – wczoraj, dziś, jutro [w:] A. Nowicka (red.), Prawo prywatne czasu przemian, księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu, Poznań 2005, s. 1018 i literatura cytowana w przypisie 17.

¹⁰ M. Walasik, Analogia w prawie procesowym cywilnym, Warszawa 2013, Rozdz. II, pkt 8.1.

¹¹ J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, A. Wolter [w:] J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, A. Wolter, Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, Warszawa 2017, § 2; A. Brzozowski, W. J. Kocot, E. Skowrońska-Bocian [w:] A. Brzozowski, W. J. Kocot, E. Skowrońska-Bocian, Prawo cywilne. Część ogólna, Warszawa 2022, § 1; zob. również: Z. Radwański, A. Olejniczak, Prawo cywilne, część ogólna, Warszawa 2017, s. 92 i n., gdzie autorzy uznają zarzut za odrębny rodzaj praw podmiotowych.

¹² J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, A. Wolter [w:] J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, A. Wolter, Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, Warszawa 2017, § 2.

¹³ Z. Radwański, A. Olejniczak, Prawo cywilne, część ogólna, Warszawa 2017, s. 92.

¹⁴ M. Pyziak-Szafnicka, Uznanie długu, Łódź 1995, s. 171-172, za: T. Pałdyna, Przedawnienie w polskim prawie cywilnym, Warszawa 2012, Rozdz. V.

elementami tych definicji jest uznanie zarzutu za uprawnienie oraz jego skutek w postaci braku konieczności spełnienia roszczenia¹⁵.

Zarzut w rozumieniu materialnoprawnym jest pojęciem niejednorodnym.¹⁶ *P. Machnikowski* zauważa, że w pojęciu zarzutu mieszczą się różne kategorie uprawnień i sytuacji prawnych, do których zalicza m.in. uprawnienia kształtujące (kompetencje) przysługujące dłużnikowi, które pozwalają mu nie spełniać świadczenia, takie jak zarzut potrącenia. Ponadto wyróżnia także pierwotne sytuacje prawne, w których aktualizacja obowiązku świadczenia po stronie dłużnika ulega przesunięciu w czasie¹⁷ oraz uprawnienia procesowe (kompetencje) dłużnika do twierdzenia, że roszczenie jest niezaskarżalne¹⁸.

Autor dostrzega też, że ustawodawca posługuje się również pojęciem zarzutu w jeszcze szerszym znaczeniu obejmując nim "wszystkie twierdzenia [osoby zobowiązanej] zmierzające do wykazania, że nie musi ona spełniać świadczenia, którego domaga się od niej wierzyciel"¹⁹, czego wyraz daje m.in. w art. 315, 375, 393 § 3, art. 513 § 1, art. 524, 679 § 2, art. 808 § 2, art. 822 § 5, art. 834, 883, 921² § 2, art. 921¹³ KC i co ma pokazywać czy i w jaki sposób zmieniała się sytuacja osoby zobowiązanej wskutek zmiany podmiotowej. Powyższe uwagi czynią jednak, w jego opinii, pojęcie zarzutu praktycznie nieprzydatnym²⁰.

Zawirowanie pojęciowe widoczne jest także na gruncie wypowiedzi doktryny dotyczących zarzutu potrącenia. Choć powyższe definicje zarzutu materialnoprawnego można pogodzić z istotą potrącenia w prawie prywatnym, która polega na umorzeniu dwóch przeciwstawnych sobie wierzytelności²¹, to jednak pojawiają się głosy wyraźnie odróżniające potrącenie, jako instytucję prawa materialnego od zarzutu potrącenia rozumianego wyłącznie jako zarzut procesowy²². Trafne jednak wydaje się zakwalifikowanie potrącenia jako szczególnej postaci prawnopodmiotowego uprawnienia kształtującego – zarzutu, którego koniecznym elementem jest oświadczenie woli składane przez wierzyciela wierzytelności potrącaniej²³, a które ma na celu jednostronne ukształtowanie sytuacji prawnej wierzycieli wzajemnych w postaci umorzenia przysługujących im wierzytelności w następstwie złożenia

---

¹⁵ *P. Machnikowski* [w:] *K. Osajda* (red.), *Prawo zobowiązań – część ogólna. System Prawa Prywatnego*. Tom 5. Wyd. 3, Warszawa 2020, s. 177.

¹⁶ *Ibidem*, s. 177.

¹⁷ Np. w przypadku podniesienia zarzutu przedawnienia, gdzie obowiązek spełnienia świadczenia zostaje odsunięty do momentu zaofiarowania świadczenia wzajemnego lub dania zabezpieczenia przez drugą stronę.

¹⁸ Np. przy zgłoszeniu zarzutu przedawnienia, zob. *Ibidem*, s. 152, 177-178.

¹⁹ *Ibidem*, s. 178.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *R. Morek* [w:] *K. Osajda* (red. serii), *W. Borysiak* (red. tomu), *Kodeks cywilny. Komentarz*. Wyd. 30, Warszawa 2023.

²² Tak: *G. Wolak* [w:] *M. Załucki* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*. Wyd. 3, Warszawa 2023, Art. 499 KC, Nb 8.

²³ *K. Szadkowski* [w:] *M. Gutowski* (red.), *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 353–626*. Wyd. 3, Warszawa 2022, Art. 499 KC, Nb 7; *M. Pyziak-Szafnicka*, *Potrącenie w prawie cywilnym*, Kraków 2002, s. 237.

tego oświadczenia²⁴. Łatwo też dokonać odróżnienia zarzutu materialnoprawnego objawiającego się oświadczeniem woli od zarzutu procesowego, na który składa się oświadczenie wiedzy o umorzeniu wierzytelności²⁵.

Interesujące wydają się rozważania *M. Pyziak-Szafnickiej* i *M. Wilejczyk* na gruncie art. 883 § 1 KC, z treści którego wynika, że potrącenie powinno zaliczać się do zarzutów. Niezrozumiała jest jednak krytyka tego poglądu i stwierdzenie, że potrącenie jest w rzeczywistości wykonywaniem prawa podmiotowego kształtującego²⁶. Jak zostało zauważone wyżej, zarzut w rozumieniu prawa materialnego jest najczęściej traktowany jako postać uprawnienia kształtującego, stąd nie ma sprzeczności w sytuacji jego podwójnej kwalifikacji²⁷. Dalej jednak *M. Pyziak-Szafnicka* i *M. Wilejczyk* zauważają, że posłużenie się przez ustawodawcę pojęciem zarzutu ma na celu podkreślenie ograniczonego charakteru uprawnienia poręczyciela, który choć jest uprawniony do ukształtowania stosunku prawnego w drodze złożenia oświadczenia o potrąceniu, to jednak może to uczynić dopiero wtedy, gdy wierzyciel zażąda od niego spełnienia świadczenia. Zatem wcześniej nie będzie mógł wyręczać dłużnika głównego w wykonywaniu jego uprawnień²⁸. Choć jest to przykład wskazane przez *P. Machnikowskiego* szerokiego posługiwania się przez ustawodawcę pojęciem zarzutu²⁹, to jednak przemawia za celowością wyodrębnienia tego pojęcia z zakresu pojęciowego uprawnienia kształtującego jako jednej z postaci prawa podmiotowego.

W tym miejscu konieczna jest uwaga metodologiczna. Dla jasności wyводу będą w dalszej części pracy posługiwał się pojęciem „potrącenia” na określenie instytucji prawa materialnego oraz „zarzutu potrącenia” na określenie instytucji prawa procesowego.

1.2. Zarzut potrącenia w rozumieniu prawa procesowego

1.2.1. Zarzut procesowy na tle innych środków obrony pozwanego

Od zarzutu prawnomaterialnego, jako postaci prawa podmiotowego, należy odróżnić zarzut procesowy, który bywa najczęściej rozumiany jako czynność procesowa będąca jednym

---

²⁴ *A. Torbus* [w:] *T. Zembrzusi* (red.) Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, Warszawa 2020, art. 203(1), s. 449.

²⁵ *K. Szadkowski* [w:] *M. Gutowski* (red.), Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 353–626. Wyd. 3, Warszawa 2022, Art. 499 KC, Nb 7.

²⁶ *M. Pyziak-Szafnicka, M. Wilejczyk* [w:] *A. Olejniczak* (red.), Prawo zobowiązań - część ogólna. System Prawa Prywatnego. Tom 6. Wyd. 3, Warszawa 2018, s. 1604.

²⁷ Zob. literatura wskazana w przypisie 1.

²⁸ *M. Pyziak-Szafnicka, M. Wilejczyk* [w:] *A. Olejniczak* (red.), Prawo zobowiązań - część ogólna. System Prawa Prywatnego. Tom 6. Wyd. 3, Warszawa 2018, s. 1604.

²⁹ *P. Machnikowski* [w:] *K. Osajda* (red.), Prawo zobowiązań – część ogólna. System Prawa Prywatnego. Tom 5. Wyd. 3, Warszawa 2020, s. 177.

ze środków obrony pozwanego w procesie³⁰. Te z kolei niekiedy zalicza się do szerszej kategorii sposobów reakcji pozwanego na powództwo³¹. Pojęcie prawa do obrony pozwanego najczęściej przeciwstawia się prawu do powództwa powoda oraz wskazuje jako jego odpowiednik³². Niektórzy autorzy wywodzą je z konstytucyjnego prawa obywateli do ochrony sfery prawnej³³, a także postrzegają jako realizację prawa do wymiaru sprawiedliwości³⁴ oraz prawa do sądu z art. 6 EKPCz, która nie ogranicza w żaden sposób możliwości obrony pozwanego za pomocą dopuszczalnych prawem środków³⁵.

E. Waśkowski wskazywał na trzy możliwości ustosunkowania się pozwanego do powództwa – może on przyznać żądanie powoda, nie podjąć żadnej obrony, tj. nie oponować pisemnie ani ustnie lub też nie stawić się na rozprawę albo stawić się bez czynnego udziału oraz podjąć obronę³⁶. Do środków obrony Autor zalicza: wskazywanie uchybień formalnych powoda lub braku przesłanek procesowych, w tym w zakresie przesłanek względnych zarzuty formalne (ekscepcje procesowe); kwestionowanie przez pozwanego podstawy prawnej powództwa wskutek błędnego zastosowania lub błędnej interpretacji przepisów przez powoda; oraz kwestionowanie przez pozwanego podstawy faktycznej powództwa poprzez zwykłe zaprzeczenie, zaprzeczenie z powołaniem się na fakty zaprzeczające lub powołanie okoliczności faktycznych niesprzecznych z tymi przytoczonymi przez powoda, ale paraliżujących jego żądanie, czyli podniesienie zarzutów materialnych (ekscepcji materialnych)³⁷. Oprócz wymienionych głównych sposobów obrony *E. Waśkowski* oddzielnie wymienia powództwo wzajemne, przypozwanie osoby trzeciej czy wskazanie poprzednika prawnego³⁸.

Z kolei *M. Waligórski* rozumie obronę pozwanego jako ciężar procesowy³⁹, który jest odpowiednikiem ciężaru wytoczenia powództwa ciężącego na powodzie. Zauważa, że na pozwanym ciąży w szczególności ciężar przytoczenia w formie zarzutu tych okoliczności, które nie mogą być uwzględnione przez sąd z urzędu. Sankcja za niepodporządkowanie się

---

³⁰ *J. May*, *Obrona pozwanego w procesie cywilnym przed sądem I instancji*, Warszawa 2013, Rozdz. VII.

³¹ Tak np.: *A. Marciniak* [w:] *A. Marciniak, W. Broniewicz, I. Kunicki*, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020, § 76.

³² Tak m. in. *Z. Resich* [w:] *Z. Resich, J. Jodłowski, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz*, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2016, Rozdz. 45; *Ł. Błaszczak*, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC)*, Warszawa 2019, s. 61; podobnie *M. Waligórski*, *Proces cywilny Funkcja i struktura*, Warszawa 1947, s. 171.

³³ Zob. *Z. Resich* [w:] *Z. Resich, J. Jodłowski, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz*, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2016, Rozdz. 45.

³⁴ Zob. *Ł. Błaszczak*, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC)*, Warszawa 2019, s. 61.

³⁵ Zob. *J. May*, *Obrona pozwanego w procesie cywilnym przed sądem I instancji*, Warszawa 2013, 2. Pojęcie obrony pozwanego w procesie cywilnym.

³⁶ *E. Waśkowski*, *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1932, s. 202.

³⁷ *Ibidem*, s. 202-203.

³⁸ *Ibidem*, s. 203.

³⁹ Przez ciężar procesowy *M. Waligórski* rozumie konieczność pewnego sposobu zachowania się, który od obowiązku odróżnia fakt, że konieczność ta przewidziana jest w interesie osoby, na której ten ciężar spoczywa, zob. *M. Waligórski*, *Proces cywilny Funkcja i struktura*, Warszawa 1947, s. 171.

ciężarowi ma zdaniem Autora polegać na przyjęcia prawdziwości faktów powołanych przez powoda⁴⁰. Dokonując podziału stanowisk pozwanego, *M. Waligórski* wyróżnia: uznanie roszczenia, zaprzeczenie (wyraźne lub domniemane) bez podania przyczyn albo umotywowane, polemizujące z uzasadnieniem roszczenia powoda lub przytaczające własne uzasadnienie nieistnienia tego roszczenia⁴¹ oraz zarzuty, które polegają jego zdaniem na przytoczeniu okoliczności uzasadniających wnioski o wygaśnięciu roszczenia powoda lub też, twierdzeniu, że roszczenie powoda albo nie może być dochodzone, albo nie na obranej przez powoda drodze. *M. Waligórski* zauważa też, że obrona pozwanego nie musi mieć charakteru wyłącznie defensywnego, a zatem pozwany może przedstawić w procesie roszczenie wzajemne bądź to w celu umorzenia roszczenia powoda, bądź też w celu uzyskania orzeczenia o nim w drodze powództwa wzajemnego⁴².

W. Siedlecki rozumie obronę pozwanego jako "podejmowanie czynności procesowych, które mają na celu uzyskanie dla niego korzystnego zakończenia postępowania, a więc odrzucenia pozwu lub oddalenia powództwa"⁴³. Powołuje się na skonstruowane w doktrynie prawo pozwanego do obrony i jego pochodne – prawo do wysłuchania w procesie i do wydania słusznego rozstrzygnięcia lub w myśl innych teorii - prawo do ochrony prawnej. Autor dostrzega też ewolucję od uznania obrony za obowiązek pozwanego do pojęcia ciężaru procesowego. Tworząc katalog środków obrony wywodzi je z zasady równorzędności stron w procesie i zalicza do nich: zaprzeczenie⁴⁴, zarzuty, wnioski formalne⁴⁵, powództwo wzajemne⁴⁶, przypozwanie, oraz wskazanie poprzednika. Oprócz nich wyróżnia jeszcze uznanie powództwa, które jednak określa jako "sposób zachowania się pozwanego w procesie"⁴⁷.

---

⁴⁰ *Ibidem*, s. 174; tak też w *M. Waligórski*, Zarys polskiego procesu cywilnego, Kraków 1952, s. 53.

⁴¹ *M. Waligórski* dostrzega, że może ono dotyczyć podstaw faktycznych lub prawnych roszczenia powoda, zob. *M. Waligórski*, Proces cywilny Funkcja i struktura, Warszawa 1947, s. 373.

⁴² *Ibidem*, s.373-375; tak też w: *M. Waligórski*, Zarys polskiego procesu cywilnego, Kraków 1952, s.91.

⁴³ *W. Siedlecki*, *Z. Świeboda*, Postępowanie cywilne: Zarys wykładu, Warszawa 2004, s. 199.

⁴⁴ *W. Siedlecki* podobnie jak *M. Waligórski* dostrzega, że może ono dotyczyć zarówno okoliczności faktycznych, jak i prawnych oraz być dokonane wyraźnie lub przez oświadczenie, zob. *Ibidem*, s. 49; *W. Siedlecki*, *Z. Świeboda*, Postępowanie cywilne: Zarys wykładu, Warszawa 2004, s. 201; *M. Waligórski*, Proces cywilny Funkcja i struktura, Warszawa 1947, s. 373.

⁴⁵ *W. Siedlecki* odróżnia je od zarzutów formalnych i definiuje jako oświadczenia składane w procesie, polegające na wytknięciu pogwałcenia jakiegoś przepisu postępowania zmierzające do usunięcia tego naruszenia lub pewnej wady procesu, zob. *W. Siedlecki*, Postępowanie cywilne: część szczegółowa, Warszawa 1959, s. 55; tak też w: *W. Siedlecki*, *Z. Świeboda*, Postępowanie cywilne: Zarys wykładu, Warszawa 2004, s. 204.

⁴⁶ *W. Siedlecki*, Postępowanie cywilne: część szczegółowa, Warszawa 1959, s. 45 i n.; *W. Siedlecki*, *Z. Świeboda*, Postępowanie cywilne: Zarys wykładu, Warszawa 2004, s. 199 i n.

⁴⁷ Choć *W. Siedlecki* nie zalicza bezpośrednio uznania powództwa do środków obrony, to jednak sytuuje tę instytucję w rozdziale dotyczącym obrony pozwanego w procesie cywilnym, zob. *W. Siedlecki*, Postępowanie cywilne: część szczegółowa, Warszawa 1959, s. 45, 48; *W. Siedlecki*, *Z. Świeboda*, Postępowanie cywilne: Zarys wykładu, Warszawa 2004, s. 199, 200.

W bardzo czytelny sposób podziału środków obrony pozwanego i umiejscowienia w nich zarzutu potrącenia dokonuje *W. Berutowicz*. W pierwszej kolejności zauważa, że pozwany może podjąć obronę lub też się poddać, czy to w sposób bierny, skutkujący wydaniem wyroku zaocznego czy też na skutek uznania powództwa. Z kolei obrona, zdaniem *W. Berutowicza* może mieć charakter formalny, polegający na zgłoszeniu zarzutów formalnych co do dopuszczalności procesu lub sposobu postępowania związanego z kompetencjami lub uchybieniami albo też charakter merytoryczny polegający na biernym zaprzeczeniu zarówno podstawie faktycznej i prawnej lub aktywnym zgłoszeniu zarzutów merytorycznych, przeciwdziałaniu skutkom wyroku poprzez przypozwanie, wskazanie poprzednika lub innej właściwej osoby albo wreszcie poprzez wytoczenie powództwa wzajemnego⁴⁸.

*A. Marciniak*⁴⁹ określa sposoby ustosunkowania się pozwanego do powództwa, jednak dokonuje innego podziału sposobów obrony, do których zalicza zgłoszenie zarzutów oraz "zaprzeczenie twierdzeniom powoda uzasadniającym żądanie", w postaci zwykłej negacji lub zaprzeczenia umotywowanego. Dalej zauważa, że powód może podważać tę obronę zaprzeczeniem lub kontrzarzutem (repliką)⁵⁰.

Z. Resich nie dokonuje wielostopniowego podziału, ale wymienia pięć możliwych pozycji procesowych strony pozwanej: uznanie powództwa, brak obrony, wnioski o oddalenie powództwa i ogólne zaprzeczenie, podniesienie zarzutów procesowych oraz wniesienie powództwa wzajemnego. W kontekście zarzutów podkreśla, że mają one zawsze charakter obronny oraz związane się z likwidacją albo przekształceniem istniejącego stosunku prawnego⁵¹.

Z kolei *J. May* wychodząc od definicji środków obrony sformułowanej przez *W. Siedleckiego* stwierdza, że polega ona na "podejmowaniu przez niego [pozwanego] różnego rodzaju czynności procesowych mających na celu uzyskanie korzystnego rozstrzygnięcia w postawi oddalenia powództwa, odrzucenia pozwu lub umorzenia postępowania albo prowadzących do innego poprawienia sytuacji materialnoprawnej lub procesowej strony pozwanej"⁵². Autorka zauważa, że najczęściej definiuje się to pojęcie w doktrynie przez określenie form albo sposobów obrony pozwanego, które z kolei dzieli się na obronę merytoryczną i formalną. W ramach tej pierwszej pozwany dąży do uzyskania korzystnego wyroku poprzez zaprzeczenie, zarzuty oraz powództwo wzajemne. Z kolei obrona formalna dotyczy biegu procesu i obejmuje również zarzuty oraz wnioski formalne. Próbując dokonać

---

⁴⁸ *W. Berutowicz*, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 1984, s. 318-319.

⁴⁹ Podobnie jak *E. Waśkowski* w: *E. Waśkowski*, Podręcznik procesu cywilnego, Wilno 1932, s. 202-203.

⁵⁰ *A. Marciniak* [w:] *A. Marciniak, W. Broniewicz, I. Kunicki*, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 2020, § 76. Ustosunkowanie się pozwanego do powództwa.

⁵¹ *Z. Resich* [w:] *Z. Resich, J. Jodłowski, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz*, Postępowanie cywilne, Warszawa 2016, Rozdz. 45.

⁵² *W. Siedlecki*, Obrona pozwanego w procesie cywilnym, „Głos Prawa” 1938, nr 6-8, s. 463; *J. May*, Obrona pozwanego w procesie cywilnym przed sądem I instancji, Warszawa 2013, Rozdz. III pkt 2.

własnego podziału środków obrony, *J. May* zauważa, że może być ona aktywna lub bierna⁵³ i dzieli się na środki właściwej obrony pozwanego, z których skorzystanie prowadzi bezpośrednio do korzystnego rozstrzygnięcia w postaci wyroku oddalającego powództwo albo postanowienia o odrzuceniu pozwu i umorzeniu postępowania oraz pomocnicze środki obrony, które prowadzą do poprawienia sytuacji materialnoprawnej lub procesowej pozwanego albo zmierzają do usunięcia uchybień procesowych.

Środki właściwej obrony pozwanego Autorka dzieli na *sensu stricto*, do których zalicza środki obrony merytorycznej i formalnej (w tym zarzuty) oraz *sensu largo* do których z kolei zalicza zaprzeczenie umotywowane, powództwo wzajemne, wnioski o uchylenie europejskiego nakazu zapłaty oraz niektóre środki zaskarżenia. Natomiast jako pomocnicze środki obrony kwalifikuje zarzuty formalne o charakterze dylatoryjnym, wnioski formalne, skargę na orzeczenie referendarza sądowego oraz zażalenie o niedewolutywnym charakterze⁵⁴.

Z przedstawionych wyżej poglądów zdaje się wynikać jednoznaczne stanowisko o możliwości podejmowania przez pozwanego obrony w sposób aktywny lub bierny. Poza oczywistymi środkami obrony w postaci negacji czy zaprzeczenia umotywowanego, większość autorów zalicza do tych środków także powództwo wzajemne. Wyraźnie zarysowuje się też podział na obronę formalną skierowaną przeciwko dopuszczalności powództwa oraz merytoryczną mającą na celu oddalenie pozwu. Bezspornie do środków obrony pozwanego autorzy zaliczają także zarzuty, zarówno formalne jak i materialne. Przytoczone definicje obrony pozwanego lub środków jej służących, wyraźnie podkreślają cel w postaci nieuwzględnienia roszczenia powoda poprzez odrzucenie lub oddalenie pozwu, co rzutuje także na cel zarzutu potrącenia.

1.2.2. Pojęcie i podział zarzutów procesowych

Pojęcie zarzutu procesowego jest w doktrynie rozumiane niejednolicie i jest przedmiotem rozmaitych podziałów.

Zdaniem *E. Waśkowskiego*, zarzutem w szerokim znaczeniu jest każdy środek obrony pozwanego, a dopiero zarzuty w znaczeniu ścisłym dzielą się na formalne (ekscepcje procesowe) oraz materialne (ekscepcje materialne). Te pierwsze definiuje krótko jako „wytknięcie braku przesłanki względnej”⁵⁵, natomiast materialne jako twierdzenia pozwanego, które „nie obalając podstawy powództwa pozbawiają żądania powodowe mocy prawnej na

---

⁵³ Do niej zalicza m. in. uznanie powództwa oraz proste zaprzeczenie.

⁵⁴ *J. May*, *Obrona pozwanego w procesie cywilnym przed sądem I instancji*, Warszawa 2013, Rozdz. II, pkt 5.

⁵⁵ *E. Waśkowski*, *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1932, s. 204; pogląd ten wydaje się nietrafny z uwagi na możliwość podnoszenia przez pozwanego również braku przesłanek bezwzględnych, mimo iż sąd bierze je pod uwagę z urzędu w każdym stanie sprawy (art. 202 KPC), szerzej na ten temat zob. *J. May*, *Obrona pozwanego w procesie cywilnym przed sądem I instancji*, Warszawa 2013, Rozdz. VII, pkt 4.

zawsze lub czasowo”⁵⁶, a więc wiąże się z powołaniem się przez pozwanego na nowe okoliczności. *E. Waśkowski* dostrzega dwie główne różnice pomiędzy tymi typami zarzutów. Po pierwsze, zarzuty formalne są jego zdaniem oparte wyłącznie na normach procesowych, podczas gdy materialne także na normach prawa materialnego. Po drugie, nie wchodząc w różnice wynikające z odmiennego stanu prawnego, oba typy zarzutów dzieli moment koncentracji, tj. chwila, w której muszą być złożone⁵⁷ – w przypadku zarzutów formalnych w rozumieniu *E. Waśkowskiego*, a również i teraz, jest to moment wdania się przez pozwanego w spór co do istoty sprawy. Co istotne, zgłoszenie zarzutów formalnych zdaniem Autora nie daje pozwanemu prawa wstrzymania się od merytorycznego ustosunkowania się do powództwa⁵⁸.

W. Siedlecki dokonuje natomiast bardziej wielostopniowego podziału pojęcia zarzutu. W najszerszym znaczeniu zgadza się z *E. Waśkowskim*, podczas gdy jego zdaniem, w nieco węższym znaczeniu, zarzutem jest każde faktyczne twierdzenie pozwanego, które nie jest zaprzeczeniem, ale nowym twierdzeniem pozwanego. W ścisłym natomiast znaczeniu jest to środek, który zmierza do korzystnego dla pozwanego zakończenia procesu przez powołanie się na pewne stany faktyczne lub prawne. *W. Siedlecki* zauważa ponadto, że zarzut może mieć być jeszcze rozumiany na dwa inne sposoby – jako abstrakcyjne prawo podniesienia danego zarzutu oraz jako czynność procesową, za pomocą, której pozwany korzysta ze swojego prawa⁵⁹. Podobnie także formułuje różnice pomiędzy zarzutami formalnymi⁶⁰ i merytorycznymi. Przy tych drugich *W. Siedlecki* dokonuje ich dalszego podziału. W pierwszej kolejności zauważa, że zarzuty te mogą dotyczyć roszczenia powoda i to zarówno jego powstania (w tym m.in. braku spełnienia przesłanek nabycia prawa)⁶¹ oraz istnienia w momencie wytoczenia powództwa (a więc opierać się na faktach, które spowodowały jego wygaśnięcie, tzw. okolicznościach niweczących)⁶². Dostrzega również, że zarzuty merytoryczne mogą opierać się na własnym prawie pozwanego, a więc polegać na przytoczeniu faktów obezwładniających roszczenie powoda⁶³. Niezależnie od typu zarzutu merytorycznego, *W. Siedlecki* zauważa, że każdoczesne ich podniesienie jest czynnością procesową, a pozwany ponosi ciężar udowodnienia powołanych okoliczności. Zaznacza, że

---

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 204 i n.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 205; podobnie *M. Rzewuska* [w:] *M. Rzewuski* (red.), *Środki obrony pozwanego w postępowaniu przed sądem I instancji*, Warszawa 2022, s. 121-122.

⁵⁹ *W. Siedlecki*, *Postępowanie cywilne: część szczegółowa*, Warszawa 1959, s. 51.

⁶⁰ Do takich zarzutów zalicza zarzut niewłaściwości sądu zarzut istnienia zapisu na sąd polubowny, zarzut niezłożenia kaucji na zabezpieczenie kosztów procesu przez powoda - cudzoziemca.

⁶¹ Do takich zarzutów zalicza zarzut braku zdolności do czynności prawnych, zarzut nieważności czynności prawnej jako sprzecznej z ustawą lub zasadami życia społecznego.

⁶² Do takich zarzutów zalicza zarzut przedawnienia, zarzut wygaśnięcia zobowiązania przez odnowienie, zwolnienie z długu, przypadki niemożliwości świadczenia ze względu na nadzwyczajne okoliczności, zarzut potrącenia dokonanego przed wytoczeniem powództwa

⁶³ Do takich zarzutów zalicza zarzut niedopełnienia zobowiązania wzajemnego, zarzut potrącenia dokonanego w procesie, zarzut działania na szkodę wierzycieli.

również niektóre zaprzeczenia pozwanego mogą mieć postać zarzutu merytorycznego⁶⁴ pod warunkiem oparcia przez niego zaprzeczenia na konkretnie wskazanych przez siebie okolicznościach⁶⁵.

Z. Resich formułuje jeszcze inną definicję zarzutów procesowych, które rozumie jako "czynności procesowe, przez które zmierza się do obrony praw w procesie"⁶⁶. Również i ten autor dokonuje klasycznego podziału na zarzuty merytoryczne i formalne, przy czym jednocześnie dokonuje dalszego podziału tych drugich na niweczące (peremptoryjne), których uwzględnienie kończy proces w sposób trwały oraz zawieszające (dylatoryjne), które jedynie odraczają rozstrzygnięcie sprawy. Niezależnie od tego podziału, oświadczenia złożone przez strony w procesie będące zarzutami formalnymi zawsze będą polegały, jego zdaniem, na wykazaniu braku przesłanek procesowych dodatnich lub istnieniu przesłanek procesowych ujemnych. Nieco odmiennie dokonuje też podziału zarzutów merytorycznych, zauważając, że te albo dotyczą prawa powoda, jego legitymacji procesowej (i wtedy za W. Siedleckim mogą dotyczyć powstania tego prawa albo jego dalszego trwania), albo opierają się na własnym prawie powoda⁶⁷.

Z kolei A. Marciniak definiuje zarzuty jako „twierdzenia pozwanego o istnieniu określonej okoliczności faktycznej niesprzeczne z twierdzeniem powoda, uzasadniające skutek skierowany przeciwko powództwu”⁶⁸. Natomiast przez zarzuty procesowe rozumie „zarzuty, których uwzględnienie uzasadnia oddalenie powództwa”⁶⁹. Opowiada się on przeciwko określaniu tego typu zarzutów mianem zarzutów formalnych, z uwagi na zbyt wąskie znaczenie słowa „formalny”, które jego zdaniem odnosi się wyłącznie do samej formy dokonywanej czynności⁷⁰. Jednak proponowane przez niego określenie „zarzuty procesowe” wydaje się niespójne systemowo. Po pierwsze, zanika wtedy rozróżnienie pomiędzy zarzutami podnoszonymi w procesie (które A. Marciniak określa krótko mianem „zarzutów”), a ich rodzajem, a po drugie stanowisko to zdaje się nie dostrzegać istnienia zarzutów w rozumieniu prawa materialnego, autonomicznych w stosunku do pojęcia prawa procesowego.

Wagę zarzutów jako środka obrony pozwanego trafnie oddaje J. May, która wprost stwierdza, że zarzuty są niewątpliwie najmocniejszym środkiem obrony pozwanego w procesie cywilnym, a w szczególności ich merytoryczna odmiana, oraz że wprowadzenie momentu

---

⁶⁴ Do takich zarzutów zalicza zarzut braku legitymacji procesowej oraz zarzut braku interesu prawnego w powództwie ustalającym.

⁶⁵ W. Siedlecki, Postępowanie cywilne: część szczegółowa, Warszawa 1959, s. 51 i n.; tak też w: W. Siedlecki, Obrona pozwanego w procesie cywilnym, „Głos Prawa” 1938, nr 6-8, s. 473 i n.

⁶⁶ Z. Resich [w:] Z. Resich, J. Jodłowski, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, Postępowanie cywilne, Warszawa 2016, § 4.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ A. Marciniak [w:] A. Marciniak, W. Broniewicz, I. Kunicki, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 2020, § 76.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Ibidem, § 3 pkt 4.

koncentracji w ich przytaczaniu wymusza na pozwanym przygotowanie odpowiedniej taktyki obrony⁷¹.

Z przedstawionego przeglądu stanowisk doktryny wyłania się najczęściej dokonywany podział zarzutów na formalne i merytoryczne który akcentuje różnice w postaci podstawy prawnej podnoszonego zarzutu oraz momentu koncentracji twierdzeń odnoszących się do poszczególnych typów zarzutów⁷². Dalsze podziały są zróżnicowane zarówno pod kątem kryterium podziału, jak i liczby wyróżnianych typów zarzutów. Jednym z najczęściej dokonywanych na dalszym etapie podziałów jest ten dzielący zarzuty na peremptoryjne, które powodują trwałe ubezskutecznienie żądania powoda oraz dylatoryjne, których skutek jest jedynie czasowy⁷³.

1.2.3. Zarzut potrącenia jako zarzut procesowy

Zarzut potrącenia jest zaliczany do niweczących zarzutów merytorycznych opartych na własnym prawie pozwanego⁷⁴. W tym kontekście interesująca jest uwaga *W. Siedleckiego*, który dostrzega różnicę między potrąceniem dokonanym poza procesem i traktuje oparty na nim zarzut jako zarzut merytoryczny skierowany przeciwko umorzonej, wskutek tego potrącenia wierzytelności powoda, a potrąceniem dokonywanym przez pozwanego bezpośrednio w procesie, który traktuje jako zarzut merytorycznym oparty na własnym prawie pozwanego⁷⁵.

---

⁷¹ *J. May*, *Obrona pozwanego w procesie cywilnym przed sądem I instancji*, Warszawa 2013, Rozdz. VIII, pkt 3.

⁷² Tak m. in.: *E. Waśkowski*, *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1932, s. 204 i n.; *W. Siedlecki*, *Postępowanie cywilne: część szczegółowa*, Warszawa 1959, s. 51 i n.; *H. Pietrkowski*, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2021, s. 357.

⁷³ Tak m. in. *H. Dolecki*, *Postępowanie cywilne: Zarys wykładu*, Warszawa 2015, s. 167; *Z. Resich* [w:] *Z. Resich, J. Jodłowski, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz*, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2016, § 4; *J. May*, *Obrona pozwanego w procesie cywilnym przed sądem I instancji*, Warszawa 2013, Rozdz. VIII, pkt 2.2.

⁷⁴ Tak: *Z. Resich* [w:] *Z. Resich, J. Jodłowski, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz*, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2016, § 4; *D. Chrapoński*, *Uwagi o potrąceniu w postępowaniu uproszczonym*, MoP 2018, Nr 12, str. 634; *P. Telenga* [w:] *A. Jakubecki* (red.) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019*, LEX/el. 2019, art. 203(1); *P. Dzienis*, *Zarzut potrącenia po nowelizacji KPC*, LEX/el. 2019; *A. Torbus* [w:] *T. Zembrzski* (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II*, Warszawa 2020, art. 203(1); *M. Manowska* [w:] *A. Adamczuk, P. Prus, M. Radwan, M. Sieńko, E. Stefańska, M. Manowska*, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477(16)*, LEX/el. 2022, art. 203(1); *A. Olaś* [w:] *P. Rylski* (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2022, Art. 203¹; *Ł. Błaszczak* [w:] *E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil* (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2023, Art. 203¹; *Uchwała SN z 20 listopada 1987 r.*, III CZP 69/87, OSNCP 1989/4, poz. 64; *OSPika 1988/11–12*, poz. 264.

⁷⁵ *W. Siedlecki*, *Postępowanie cywilne: część szczegółowa*, Warszawa 1959, s. 53-54.

Wyodrębnić należy dwóch modalnych postaci (wariantów) zarzutu potrącenia w procesie cywilnym. Pierwsza z nich dotyczy potrącenia dokonywanego poza postępowaniem, które bywa określane jako potrącenie pozaprosesowe, z wariantem potrącenia przedprocesowego, czyli tego dokonywanego jeszcze przed wszczęciem postępowania, i wariantem potrącenia pozasądowego, czyli tego, którego pozwany dokonuje już co prawda po wszczęciu postępowania, ale poza jego ramami⁷⁶. W obu tych sytuacjach zarzut, przez *A. Torbusa* określany mianem zarzutu informującego⁷⁷, polega jedynie na powołaniu się przez pozwanego na wcześniejsze umorzenie długu wskutek złożonego oświadczenia o potrąceniu. Zdaniem *Ł. Błaszczaka* w istocie w ogóle nie dochodzi wówczas do podniesienia zarzutu potrącenia, a jedynie zarzutu bezzasadności powództwa z uwagi na nieistnienie wierzytelności powoda⁷⁸.

Druga postać bywa z kolei określana mianem zarzutu potrącenia w znaczeniu wąskim lub *sensu stricto*, tudzież zarzutem kształtującym⁷⁹ i odnosi się do potrącenia dokonywanego bezpośrednio w procesie, polegającego na jednoczesnym złożeniu oświadczenia woli o potrąceniu na gruncie prawa materialnego oraz podniesieniu procesowego zarzutu potrącenia⁸⁰. Jak zauważa *Ł. Błaszczak*, nieco inny jest cel potrącenia dokonywanego w ramach obu postaci zarzutu. Przy pierwszej, potrącający ma na celu wyłącznie umorzenie wierzytelności na gruncie prawa materialnego, natomiast przy drugiej ten cel jest związany z toczącym się postępowaniem i prowadzi również do zmiany sytuacji procesowej⁸¹.

Zbiorczo obie postacie są określane jako zarzut potrącenia w znaczeniu szerokim lub *sensu largo*⁸² i takie też jego rozumienie będę przyjmował w dalszej części pracy posługując się pojęciem "zarzutu potrącenia". Z kolei odnosząc się do zarzutu potrącenia podnoszonego bezpośrednio w procesie będę używał określenia "zarzut potrącenia *sensu stricto*".

Za *Ł. Błaszczakiem*, zarzut potrącenia uznać należy za czynność procesową, do której znamion Autor w syntetyczny sposób zaliczył: celowość (procesowy skutek), odwołalność, fakultatywność (działanie dozwolone, ale nie nakazane, podejmowane świadomie), formalizm, niesamodzielnosc (skutek uwidacznia się dopiero poprzez czynności sądu) oraz prekluzyjność⁸³. Podniesienie przez pozwanego procesowego zarzutu potrącenia polega na

---

⁷⁶ *J. Mucha*, *Zawisłość sprawy w procesie cywilnym*, Warszawa 2014, s. 348.

⁷⁷ *A. Torbus* [w:] *T. Zembruski* (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II*, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 3; tak też w *tenże*, *Kilka uwag o naturze prawnej zarzutu potrącenia w rozwoju historycznym*, PPC 2020, Nr 3, s. 548.

⁷⁸ *Ł. Błaszczak*, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC)*, Warszawa 2019, s. 100-101.

⁷⁹ Tak: *A. Torbus* [w:] *T. Zembruski* (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II*, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt. 4.

⁸⁰ O charakterze prawnym tego działania, poglądzie o jednej czynności o podwójnym skutku czy też podwójnej funkcji, a także poglądzie o dwóch niezależnych czynnościach zob. dalej w Rozdział 2

⁸¹ *Ł. Błaszczak*, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC)*, Warszawa 2019, s. 93.

⁸² *A. Olaś*, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 33-35.

⁸³ *Ł. Błaszczak*, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC)*, Warszawa 2019, s. 83-84.

sformułowaniu twierdzenia o umorzeniu wierzytelności powoda w całości lub części wskutek potrącenia dokonanego na gruncie prawa materialnego. Skutkiem uwzględnienia tego zarzutu przez sąd będzie oddalenie powództwa w całości lub części⁸⁴.

Na marginesie, interesujące stanowisko wobec poglądu, że twierdzenia, na których pozwany opiera zarzut potrącenia są zawsze niesprzeczne ze stanowiskiem procesowym powoda, prezentuje *A. Olaś*. Autor zauważa, że niekiedy powód może antycypować podniesienie zarzutu potrącenia przez pozwanego i wyprzedzająco kwestionować jego skuteczność. Wtedy też, następcze twierdzenia pozwanego powołującego się na potrącenie będą stały w oczywistej sprzeczności ze stanowiskiem powoda⁸⁵.

Dla zachowania precyzji pojęciowej konieczne jest doprecyzowanie zakresu czynności procesowej zgłoszenia zarzutu potrącenia. W polskiej doktrynie można wyróżnić dwa główne poglądy, które *A. Olaś* określa mianem teorii monistycznej i dualistycznej⁸⁶. Dla jasności wyводу należy zwrócić uwagę, że teorie te nie odnoszą się do charakteru prawnego zarzutu potrącenia w procesie cywilnym i sporu dotyczącego płaszczyzny prawnej, na której dokonywane jest zgłoszenie tego zarzutu, ale wyłącznie do zakresu dokonywanej w tym momencie czynności procesowej⁸⁷.

Teoria monistyczna zakłada, że na podniesienie zarzutu potrącenia składa się wyłącznie przywołanie twierdzeń (przytoczeń) faktycznych, określanych także jako twierdzenia o okolicznościach faktycznych⁸⁸, a zatem pozwany podnosząc zarzut potrącenia składa jedynie

---

⁸⁴ *A. Olaś* [w:] *P. Rylski* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2022, Art. 203¹.

⁸⁵ *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 28.

⁸⁶ *Ibidem*, s. 23 i n. Na marginesie warto zauważyć, że *A. Olaś*, powołując się na poglądy w doktrynie, w ten sam sposób określa koncepcje charakteru prawnego zarzutu potrącenia w dalszej części monografii. Wskazane byłoby zatem znalezienie bardziej odróżniających nazw dla teorii odnoszących się do zakresu czynności procesowej zgłoszenia zarzutu potrącenia.

⁸⁷ Przykładowo, błędnie zdaje się dostrzegać *A. Olaś* niespójność stanowiska *Ł. Błaszczaka*, który mówiąc następczo o podwójnym charakterze zarzutu potrącenia wydaje się mieć na myśli podwójną naturę samego twierdzenia, nie analizując kwestii odrębnie sformułowanego, wyraźnego wniosku o oddalenie powództwa, które jest przedmiotem zainteresowania omawianych teorii. por. *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 23, przypis 17; *Ł. Błaszczak*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC), Warszawa 2019, s. 99, 104, 107.

⁸⁸ *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 23 i cytowana tam literatura, m. in.: *K. Weitz*, System koncentracji materiału procesowego według projektu zmian Kodeksu postępowania cywilnego [w:] *K. Markiewicz* (red.), Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej, Warszawa 2011, s. 26, choć pogląd Autora wydaje się koncentrować na możliwym dualizmie czynności materialnoprawnej i procesowej niż zakresie czynności procesowej podniesienia zarzutu potrącenia; *J. Mucha*, Zawisłość sprawy w procesie cywilnym, Warszawa 2014, s. 330; *P. Grzegorzczak*, Co oznacza obowiązek powołania wszystkich zarzutów w pozwie opozycyjnym i jakie są konsekwencje jego naruszenia (art. 843 § 3

oświadczenia wiedzy. Zgodnie z teorią dualistyczną zarzut jako czynność procesowa składa się z dwóch elementów – sentencji w charakterze oświadczenia woli, tj. żądania oddalenia powództwa w części pokrywającej się z wierzytelnością potrąconą oraz uzasadnienia w charakterze oświadczenia wiedzy, tj. przytoczenia okoliczności faktycznych⁸⁹.

Zgodzić się należy z poglądem *A. Ołasia* o dominacji teorii monistycznej, co Autor ten uzasadnia m. in. tym, że choć istnieje związek pomiędzy powołanym zarzutem potrącenia, a wnioskiem o oddalenie powództwa, to jednak ten drugi nie jest jego nieodzownym komponentem⁹⁰. Istotę tego stwierdzenia dobrze oddaje *J. Mucha* zauważając, że często wspomniany wniosek nie jest w żaden sposób powiązany z konkretnym zarzutem i jest samodzielnym oraz wystarczającym, choć potencjalnie nieskutecznym stanowiskiem pozwanego⁹¹. Przyjęcie takiego rozwiązania jest także spójne z paremią *da mihi factum, dabo tibi ius*, zgodnie z którą samo zgłoszenie zarzutu potrącenia jako twierdzenia faktycznego powinno być uznane za wystarczające dla sądu do wydania wyroku oddalającego powództwo⁹². Takie stanowisko, choć nie odwołując się do wspomnianej paremii, przedstawia też *R. Flejszar* stwierdzając, że również oświadczenia wiedzy mogą wpływać na wynik sprawy, choć jedynie pośrednio⁹³. Trzeba jednak zauważyć, że w przypadku posługiwania się pojęciem zarzutu w szerokim znaczeniu (w rozumieniu *E. Waškowskiego*⁹⁴), wniosek o oddalenie powództwa mógłby zostać do niego zaliczony, jako forma zaprzeczenia prostego. Interesujące stanowisko prezentuje też *Ł. Błaszczak* twierząc, że już samo przytoczenie twierdzenia stanowi jednocześnie oświadczenie wiedzy i oświadczenie woli, które z kolei zawiera quasi-wniosek o ustalenie, że wierzytelność powoda względem pozwanego istnieje lub quasi-wniosek o ustalenie skutków dokonanego potrącenia oraz dorozumiany wniosek o oddalenie

---

k.p.c.)?, PPC 2013, Nr 2, pkt II; *B. Karolczyk*, Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym przed sądem pierwszej instancji, Warszawa 2013, s. 319; *P. Grzegorzczak, K. Weitz* [w:] *T. Ereciński* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze, wyd. V, Warszawa 2016, art. 6, pkt 19; *D. Chrapoński*, Uwagi o potrąceniu w postępowaniu uproszczonym, MoP 2018, Nr 12, s. 633; *Ł. Błaszczak* [w:] *A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński* (red.), *Honeste Procedere*. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu, Warszawa 2018, s. 47; a także *K. Weitz*, Czy sąd, pomijając twierdzenia lub dowody, wydaje postanowienie?, PPC 2012, Nr 3, s. 529.

⁸⁹ Tak wyraźnie *L. Ostrowski*, Potrącenie a zarzut potrącenia w procesie cywilnym, NP 1977, Nr 4, s. 556; *A. Torbus*, Procesowy zarzut potrącenia [w:] *M. Jagielska, M. Pazdan, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar* (red.) *Rozprawy z prawa prywatnego*. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Popiołkowi, Warszawa 2017, Rozdz. 5; *A. Torbus* [w:] *T. Zembrzusi* (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, Warszawa 2020, art. 203(1).

⁹⁰ *A. Ołaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 26.

⁹¹ *J. Mucha*, Zawisłość sprawy w procesie cywilnym, Warszawa 2014, s. 330.

⁹² *A. Ołaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 26.

⁹³ *R. Flejszar*, Zasada dyspozycyjności w procesie cywilnym, Warszawa 2016, Rozdz. I, pkt 5, jednocześnie jednak pogląd tego Autora na monistyczny charakter procesowej czynności zgłoszenia zarzutu potrącenia wydaje się niejednoznaczny, ponieważ *R. Flejszar* z jednej strony dostrzega istnienie podwójnych czynności procesowych, a po drugie w dalszej części monografii szczegółowo omawia jedynie procesowe oświadczenia woli, w tym m.in. jak się wydaje zarzuty merytoryczne.

⁹⁴ *E. Waškowski*, Podręcznik procesu cywilnego, Wilno 1932, s. 204.

powództwa⁹⁵. Niezależnie jednak od przyjętej teorii, objęcie tego wniosku zakresem pojęcia zarzutu potrącenia nie wpłynie na postrzeganie zarzutu przez sąd. Z tego też względu, ten aspekt procesowego zarzutu potrącenia jest istotny jedynie z punktu widzenia precyzji pojęciowej, w praktyce jednak mało przydatny.

---

⁹⁵ *L. Błaszczak, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC), Warszawa 2019, s. 107-108.*

ROZDZIAŁ 2.

CHARAKTER PRAWNY ZARZUTU POTRĄCENIA

2.1. Uwagi wstępne

Pożądane jest dokonanie przeglądu poglądów dotyczących charakteru prawnego zarzutu potrącenia, w szczególności zarzutu potrącenia *sensu stricto*, a także dostrzeżenie jego praktycznych implikacji. Należy poszukiwać odpowiedzi na pytanie, czy podniesienie zarzutu potrącenia w procesie cywilnym z jednoczesnym złożeniem oświadczenia woli o potrąceniu stanowi jedną czynność procesową o tzw. podwójnej naturze (funkcji) czy też dwie, niezależne od siebie czynności (jedną jako czynność procesową podlegającą reżimowi prawa publicznego i drugą, w postaci materialnoprawnego oświadczenia woli w reżimie prawa prywatnego). W doktrynie wyróżnia się trzy teorie, bazujące w znacznym stopniu na dorobku doktryny niemieckiej⁹⁶, teoria materialnoprawna (określana nieraz mianem monizmu prawnoprosesowego⁹⁷), procesowa (nazywana także dualistyczną⁹⁸) oraz teoria (lub teorie) mieszana.

2.2. Teoria procesowa

Pierwsza z teorii, określana mianem teorii procesowej lub dualistycznej zakłada istnienie dwóch różnych rodzajów potrącenia – materialnoprawnego i sądowego. Postrzeganie potrącenia na gruncie prawa materialnego, w rozumieniu tej teorii, przypomina pogląd *Ł. Błaszczaka*⁹⁹, który twierdzi, że na skutek dokonanego przed procesem potrącenia następuje jedynie wprowadzenie do postępowania zarzutu zaspokojenia długu (*Schuldtilgungseinwand*),

---

⁹⁶ *A. Torbus*, Kilka uwag o naturze prawnej zarzutu potrącenia w rozwoju historycznym, PPC 2020, Nr 3, s. 547.

⁹⁷ *Ł. Błaszczak*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC), Warszawa 2019, s. 105, tutaj też objawia się niejasność wcześniejszego wyodrębnienia teorii monistycznej i dualistycznej w kontekście zakresu czynności podniesienia zarzutu potrącenia. Konieczne jest jednak odróżnienie obu kontekstów, mimo jednakowego nazewnictwa.

⁹⁸ *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 157.

⁹⁹ *Ł. Błaszczak*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC), Warszawa 2019, s. 93.

tak jak w przypadku zarzutu zapłaty albo zwolnienia z długu¹⁰⁰. Twierdzenie to, podobnie jak uznanie wierzytelności pozwanego przez powoda, podlega badaniu przez sąd¹⁰¹.

Drugi rodzaj potrącenia dotyczy zarzutu potrącenia *sensu stricto* i ma charakter wyłącznie procesowy, a więc pozwany zgłaszając podczas postępowania zarzut potrącenia formułuje jedynie twierdzenie o prawie¹⁰² i żąda dokonania rozstrzygnięcia o potrąceniu przez sąd. Wyrok ma zatem charakter kształtujący (*Gestaltungsurteil*) i to dopiero w nim realizuje się skutek potrącenia. Koncepcja ta nawiązuje do historycznych źródeł potrącenia, które pierwotnie było dokonywane nie fakultatywnie, mocą oświadczenia woli strony stosunku prawnego, ale z mocy ustawy (*ipso iure*), o czym rozstrzygał sąd w konstytutywnym wyroku¹⁰³.

Odmienne są cele potrącenia materialnoprawnego i procesowego zarzutu potrącenia. Pierwsze ma na celu wprowadzenie korzystnej zmiany na płaszczyźnie prawa prywatnego, jednak, o ile druga strona stosunku prawnego nie uzna potrącenia, pozostawia niepewność co do przyszłego sporu sądowego¹⁰⁴. Z kolei zarzut potrącenia ma celu wywołanie pozytywnego skutku procesowego¹⁰⁵ w postaci oddalenia powództwa wskutek potrącenia dokonanego przez sąd w wyroku kończącym postępowanie. Zarzut potrącenia nie jest zatem twierdzeniem o fakcie, ale wnioskiem do sądu o dokonanie potrącenia.

Również w polskiej nauce pojawiały się poglądy opowiadające się za czysto procesowym charakterem zarzutu potrącenia. Takie zgłaszali m. in. *M. Allerhand*, *W. Mańkowski* oraz *A. Czerwiński*¹⁰⁶. Należy jednak zauważyć, że wywodziły się one w większości z doktryny niemieckiej i zdawały się nie dostrzegać istotnych odrębności polskiego procesu cywilnego¹⁰⁷.

---

¹⁰⁰ *F. Novak*, Zur prozessualen Aufrechnungseinrede des österreichischen Rechts, JBl 1951, s. 504 i n.; *W.H. Rechberger*, *D.A. Simotta*, Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts: Erkenntnisverfahren, Wiedeń 2017, s. 379 oraz powołana tam literatura i orzecznictwo, za: *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 131.

¹⁰¹ *H.W. Fasching*, Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrecht, Wien 1990, s. 653, za: *A. Torbus*, Procesowy zarzut potrącenia [w:] *M. Jagielska*, *M. Pazdan*, *E. Rott-Pietrzyk*, *M. Szpunar* (red.) Rozprawy z prawa prywatnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Popiołkowi, Warszawa 2017, Rozdz. 2.2.

¹⁰² *A. Nikisch*, Die Aufrechnung im Prozess, w: Das deutsche Privat recht in der Mitte des 20. Jahrhunderts. Festschrift für Heinrich Lehmann zum 80. Geburtstag, Berlin–Tübingen–Fankfurt a.M. 1956, za: *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 133.

¹⁰³ *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 132; *A. Torbus*, Kilka uwag o naturze prawnej zarzutu potrącenia w rozwoju historycznym, PPC 2020, Nr 3, s. 540.

¹⁰⁴ *A. Torbus*, Procesowy zarzut potrącenia [w:] *M. Jagielska*, *M. Pazdan*, *E. Rott-Pietrzyk*, *M. Szpunar* (red.) Rozprawy z prawa prywatnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Popiołkowi, Warszawa 2017, Rozdz. 2.2.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 135-138 i cytowane tam monografie.

¹⁰⁷ *A. Torbus*, Kilka uwag o naturze prawnej zarzutu potrącenia w rozwoju historycznym, PPC 2020, Nr 3, s. 550.

W polskim porządku prawnym brak jest przepisów świadczących o dokonywaniu potrącenia przez sąd w wyroku. nauce przyjmuje się *numerus clausus* orzeczeń konstytucyjnych¹⁰⁸. Jednym z argumentów podnoszonych jako uzasadnienie teorii procesowej na gruncie prawa niemieckiego był skutek w postaci powagi rzeczy osądzonej rozstrzygnięcia o potrąceniu (obecnie jedynie rozstrzygnięcia o umorzeniu wierzytelności potrącanej do wysokości potrącenia) oraz brak stanu zawisłości sprawy po podniesieniu zarzutu. Te poglądy nie znajdują jednak odzwierciedlenia w polskich przepisach, na tle których brak podstaw do umieszczenia rozstrzygnięcia o uwzględnieniu potrącenia przez sąd w tenorze wyroku (kwestie te stanowią część uzasadnienia)¹⁰⁹. Również Sąd Najwyższy zdecydowanie odrzucił możliwość zastosowania teorii procesowej na gruncie polskiego prawa w wyroku z dnia 2 października 1945 roku¹¹⁰, gdzie stwierdził, że „potrącenia dokonywa nie Sąd, lecz sam dłużnik przez oświadczenie wierzycielowi, że korzysta z prawa potrącenia swej wierzytelności, że ją potrąca; skutkiem takiego oświadczenia wierzytelności uważa się za umorzone w całości albo w odpowiedniej części”.

Warto odnotować tzw. teorii nierozwiniętego powództwa wzajemnego (*Un(ter)entwickelte Widerklage*) stworzoną w doktrynie niemieckiej przez *F. Schollmeyera*, eksponującą, charakterystyczny także dla teorii procesowej, pogląd o funkcji zarzutu potrącenia nie tylko jako środka obronnego, ale także jako środka dochodzenia roszczenia¹¹¹, co wyraża się w kształtującym wyroku sądowym, w tym także w koncepcji tzw. ukrytego sędziowskiego ukształtowania¹¹². Jak jednak zostanie pokazane w Rozdziale 3, również w tym zakresie brak w polskim prawie podstaw, co do takiego ujmowania funkcji potrącenia.

2.3. Teoria materialnoprawna

Druga teoria jest nazywana teorią materialnoprawną lub też monizmem prawnoprosesowym¹¹³, co podkreśla jeden z kluczowych postulatów tej teorii, tj. brak rozróżnienia pomiędzy potrąceniem dokonywanym poza procesem i w procesie (w tym w wariacie pozasądowym). Potrącenie i zarzut potrącenia traktowane są w jej rozumieniu jako dwie, odrębne czynności (jedna materialnoprawna i druga procesowa), z których każda

---

¹⁰⁸ *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 147.

¹⁰⁹ *Ibidem*, s. 135-138; takie rozwiązanie przewiduje jedynie prawo austriackie w praktyce tzw. trójstopniowego tenoru.

¹¹⁰ Orzeczenie SN z 3.10.1945 r., I C 371/45, LEX nr 1634247; tak też SA w Szczecinie w kontekście dopuszczalności zastosowania teorii salda w wyroku z 24.03.2022 r., I ACa 534/21, LEX nr 3419585.

¹¹¹ *F. Schollmeyer*, Die Compensationseinrede im Deutschen Reichs-Civilprozeß, Berlin–Leipzig 1884, za *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 140.

¹¹² Zgodnie z nią zawarte w uzasadnieniu orzeczenia przyczyny oddalenia powództwa nie przeczą ich konstytucywnemu charakterowi, zob. *C.R. Gaude*, Die verdeckte richterliche Gestaltung, insbesondere bei Wandlung und Prozessaufrechnung, Kiel 1953, za: *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 134.

¹¹³ *Ł. Błaszczak*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC), Warszawa 2019, s. 105.

wywiera skutek na płaszczyźnie właściwego jej prawa. Jest to teoria podwójnego stanu faktycznego (*Doppeltatbestand*), w odróżnieniu od mieszanych teorii podwójnej natury (*Doppelnatur*) lub podwójnej funkcji (*Doppelfunktion*) jednej czynności¹¹⁴. dokonanie potrącenia spowoduje umorzenie wierzytelności w rozumieniu prawa cywilnego, z kolei zarzut potrącenia w procesie będzie miał zawsze na celu wyłącznie wprowadzenie do postępowania twierdzeń o dokonanym wcześniej potrąceniu. Odrębnie będą też postrzegane skutki np. cofnięcia podniesienia zarzutu potrącenia lub pominięcia przez sąd tego zarzutu z uwagi na przesłankę płynności wierzytelności potrącanej (co obecnie ma realizować przepis art. 203¹ KPC). W takiej sytuacji, materialnoprawne oświadczenie o potrąceniu pozostanie skuteczne i wywrze swój skutek w postaci umorzenia wierzytelności potrącanej, niezależnie od braku skuteczności zarzutu potrącenia w procesie¹¹⁵.

Na gruncie tej teorii pojawiają się istotne praktycznie wątpliwości, które trudno jednoznacznie pogodzić z rozdzielnością obu czynności. Pierwszy problem polega na rozdziwieniu pomiędzy stanem prawnym i faktycznym spowodowanym wyrokiem, w którym sąd nie uwzględnia potrącenia z uwagi na brak spełnienia przesłanki płynności (którą w polskim prawie statuuje wspomniany art. 203¹ § 1 KPC). W takiej sytuacji, jak już zostało zauważone, choć nie dojdzie do uwzględnienia zarzutu potrącenia, to jednak w świetle prawa materialnego oświadczenie woli o potrąceniu będzie skuteczne i spowoduje trwałe umorzenie wierzytelności pozwanego. Problem ten usiłowano rozwiązać w doktrynie niemieckiej, jednak z umiarkowanym skutkiem, gdyż większość poglądów nawiązuje jednak w jakimś stopniu do postrzegania zarzutu potrącenia w ramach teorii mieszanej¹¹⁶.

Drugi dylemat, jak się wydaje znacznie poważniejszy, dotyczy kwestii dopuszczalności zarzutu potrącenia w postaci ewentualnej. Jakkolwiek możliwość dokonania ewentualnej czynności procesowej nie budzi zastrzeżeń, tak problematyczne jest scharakteryzowanie materialnoprawnego oświadczenia woli, jako nieskładanego pod warunkiem, bez odwołania się do procesowego pojęcia roszczenia ewentualnego, która to konstrukcja jest zupełnie obca prawu prywatnemu. *A. Olaś* próbuje ominąć tę przeszkodę poprzez "redukcję teleologiczną" wymogu bezwarunkowości oświadczenia woli o potrąceniu odwołując się z jednej strony do

---

¹¹⁴ *A. Olaś*, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 160 i cytowana tam doktryna niemiecka i austriacka.

¹¹⁵ *A. Torbus*, *Procesowy zarzut potrącenia* [w:] *M. Jagielska, M. Pazdan, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar* (red.) *Rozprawy z prawa prywatnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Popiołkowi*, Warszawa 2017, Rozdz. 2.1.

¹¹⁶ *A. Olaś*, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 177 i n. Wśród przedstawianych rozwiązań postuluje się m.in.: uzależnienie skutku materialnoprawnego oświadczenia o potrąceniu od uwzględnienia zarzutu potrącenia w procesie (także w wariantcie gdy wyłącznie jest to niezawinione przez powoda); uznanie nieważności całości czynności prawnej polegającej na złożeniu oświadczenia woli o potrąceniu wobec niejako nieważności jej części (nieuwzględnieniu zarzutu potrącenia); uznanie czynności potrącenia za dokonaną pod warunkiem jej uwzględnienia w procesie; przyznanie prawa do cofnięcia materialnoprawnego oświadczenia woli o potrąceniu; uznanie braku skutku oświadczenia woli o potrąceniu wobec nieuwzględnienia zarzutu potrącenia w procesie przez odwołanie się do zasad konstytucyjnych i art. 6 EKPCz statuującego prawo do sądu, w tym prawo do obrony.

celów, którym ma służyć ten wymóg, a z drugiej argumentując, że dopuszczenie ewentualnego zarzutu potrącenia w żaden sposób nie przeczy ich realizacji¹¹⁷. Wydaje się jednak, że problem warunkowości można najprościej rozwiązać odwołując się do mieszanej teorii charakteru prawnego zarzutu potrącenia¹¹⁸.

Mając na uwadze szerokie grono zwolenników teorii materialnoprawnej w polskiej doktrynie, celowe będzie przedstawienie choć części najbardziej reprezentatywnych poglądów.

Według *A. Olasia*¹¹⁹, pogląd zgodny z założeniami teorii materialnoprawnej jako pierwszy w nauce polskiej przedstawił *M. Allerhand*. Autor ten z jednej strony zauważa, że oświadczenie o potrąceniu jest wyłącznie instytucją prawa materialnego, z drugiej strony dopuszcza możliwość jego podniesienia bezpośrednio w piśmie procesowym. Uważa jednak, że skutki potrącenia należy oceniać niezależnie od rodzaju podniesionego zarzutu (informującego czy kształtującego) według reguł prawa cywilnego i nie mogą być one uzależnione od faktu wydania wyroku w sprawie¹²⁰. Uważa jednak przy tym, że samo pełnomocnictwo procesowe jest wystarczające zarówno dla złożenia, jak przyjęcia oświadczenia o potrąceniu w procesie. Pogląd ten jednak godzi z teorią materialnoprawną, twierdząc, że skoro w postępowaniu możliwe jest składanie oświadczeń materialnoprawnych, to nie należy wykluczać dopuszczalności ich złożenia i odebrania przez pełnomocników procesowych¹²¹.

Pogląd zbliżony z teorią materialnoprawną zaprezentował *L. Stępnia*k, dostrzegając co prawda różne warianty czasowe dokonania potrącenia, jednak niezależnie od tego zauważając, że „każdy zarzut potrącenia jest takim samym zarzutem peremptoryjnym, na skutek którego sąd podejmuje w istocie te same czynności, ocenia stan faktyczny w tym samym zakresie i wydaje takie same orzeczenia”¹²². Potwierdza to jego wyraźna konstatacja, że w przypadku zgłoszenia zarzutu potrącenia *sensu stricto*, zarzut ten stanowi zarówno przejaw woli potrącenia, jak i przejaw wiedzy, że potrącenie zostało dokonane oraz że wynikają z niego te same skutki, jak w przypadku zgłoszenia zarzutu informującego¹²³. Autor w interesujący

---

¹¹⁷ *A. Olaś*, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 210 i n. Autor twierdzi, że dopuszczenie zarzutu potrącenia w postaci ewentualnej nie powoduje stanu niepewności prawnej, a wręcz jej służy – umożliwia stosowną ocenę swojej sytuacji procesowej przez powoda i ew. cofnięcie pozwu na wcześniejszym etapie. Po drugie natomiast nie prowadzi do nadmiernego uprzywilejowania tej formy umorzenia wierzytelności – słusznie bowiem należy się potrącającemu możliwość zaspokojenia swojej wierzytelności, tak jak zwrot spełniającemu świadczenie mimo istnienia trwałego zarzutu niweczącego wobec braku możliwości zapłaty pod warunkiem.

¹¹⁸ Por. Rozdział 2.4.

¹¹⁹ *A. Olaś*, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 163.

¹²⁰ *M. Allerhand*, *Zarzut potrącenia w postępowaniu nakazowym*, PPC 1939, Nr 24, s. 753-754. Zatem również w przypadku zarzutu kształtującego konieczne jest dojsię oświadczenia o potrąceniu do wiadomości strony przeciwnej.

¹²¹ *Ibidem*, s. 754

¹²² *L. Stępnia*k, *Potrącenie w systemie polskiego prawa cywilnego*, Warszawa 1975, s. 144-145.

¹²³ *Ibidem*, s. 142 i n.

sposób podchodzi do problematyki ewentualnego zarzutu potrącenia, twierdząc, że w sytuacji jego zgłoszenia sąd powinien najpierw „zbadać zasadność powództwa, tak jakby żaden zarzut nie został podniesiony”, a dopiero w przypadku jej stwierdzenia uznać potrącenie za dokonane¹²⁴. Rozwiązanie to nie nawiązuje jednak w żadnym stopniu do wymogu bezwarunkowości oświadczenia o potrąceniu, a przyjęcie za *L. Stępnikiem* odsunięcia w czasie skutków dokonanego potrącenia w wariantcie ewentualnym do momentu rozstrzygnięcia o żądaniu powoda, zdaje się jednak przemawiać za odmiennym charakterem zarzutu potrącenia *sensu stricto*.

Nieco odmienny pogląd wyraziła *M. Pyziak-Szafnicka* twierdząc, że choć potrącenie podlega zawsze zasadom prawa cywilnego materialnego i tak powinny być oceniane jego skutki, niezależnie od momentu złożenia oświadczenia woli¹²⁵, to jednak uważa, że podniesienie zarzutu potrącenia *sensu stricto* „należy zakwalifikować do szczególnej kategorii czynności prawnych, które mają podwójną naturę”¹²⁶. Choć to ostatnie sformułowanie przywodzi bardziej na myśli poglądy przedstawicieli teorii mieszanej, to jednak wydaje się bardziej wynikać z poglądu Autorki o konieczności odrębnej oceny oświadczenia o potrącenia na gruncie prawa prywatnego i opartego na nim zarzutu na gruncie prawa procesowego. Niemniej jednak, Autorka wyraźnie sprzeciwia się nadmiernemu formalizmowi, który nieraz towarzyszy poglądom teorii materialnoprawnej i przykładowo stwierdza, że pełnomocnictwo procesowe powinno być wystarczające do podniesienia zarzutu potrącenia *sensu stricto*. W odniesieniu do ewentualnego zarzutu potrącenia, podobnie jak *Ł. Stępnik* stwierdza, że skutek oświadczenia woli o potrąceniu materializuje się dopiero w momencie stwierdzenia przez sąd zasadności powództwa.

Konsekwentny pogląd o rozdzieleniu czynności materialnoprawnej i procesowej wyraził też *M. Gutowski* w kontekście istniejących wcześniej ograniczeń dowodowych w postępowaniu nakazowym. Zdecydowanie wypowiedział się o skutku złożonego oświadczenia woli o potrąceniu, którym jest umorzenie obu wierzytelności, niezależnie od uwzględnienia przez sąd zarzutu potrącenia¹²⁷. Interesująca jest uwaga Autora w odniesieniu do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia 2001 roku, gdzie stwierdzono, że „nieuwzględnienie przez sąd zarzutu potrącenia nie stoi na przeszkodzie w późniejszym dochodzeniu pozwem objętego tym zarzutem roszczenia”¹²⁸. *M. Gutowski* uważa, że jest to wniosek spójny z teorią materialnoprawną, ponieważ następcze dochodzenie potrąconej wierzytelności co do zasady jest możliwe, a jedynie będzie nieskuteczne z uwagi wcześniejsze umorzenie wierzytelności¹²⁹. Choć wydaje się, że rozumowanie Sądu Najwyższego było dalej

---

¹²⁴ *L. Stępnik*, Potrącenie w systemie polskiego prawa cywilnego, Warszawa 1975, s. 143.

¹²⁵ *M. Pyziak-Szafnicka*, Potrącenie w prawie cywilnym, Kraków 2002, s. 235-236.

¹²⁶ *Ibidem*, s. 237.

¹²⁷ *M. Gutowski*, Potrącenie w postępowaniu nakazowym – relacja między prawem materialnym a procesowym, PPH 2004, Nr 9, s. 41.

¹²⁸ Postanowienie SN z 26.04.2001 r., II CZ 147/00, LEX nr 52686.

¹²⁹ *M. Gutowski*, Potrącenie w postępowaniu nakazowym – relacja między prawem materialnym a procesowym, PPH 2004, Nr 9, s. 41-42.

idące, a przyjęcie tezy Autora osłabiłoby argumentację sądu, co do systemowych przyczyn nieuwzględnienia skargi kasacyjnej w tamtej sprawie, to jednak zdaje się stanowić celną próbę pogodzenia założeń teorii materialnoprawnej z praktyką sądową.

W najnowszej literaturze stanowisko o dualizmie czynności procesowej i materialnoprawnej przedstawił *Ł. Błaszczak*. Na wstępie swojego wywodu Autor przedstawia jednak oryginalną na gruncie teorii materialnoprawnej koncepcję zakresu pojęciowego zarzutu potrącenia. O ile zazwyczaj autorzy traktują zarzut potrącenia jednakowo, niezależnie od momentu jego podniesienia, o tyle *Ł. Błaszczak* ogranicza jego znaczenie jedynie do sytuacji podniesienia zarzutu kształtującego¹³⁰. W pozostałych sytuacjach Autor stwierdza, że podnoszony zarzut jest zarzutem bezzasadności powództwa lub braku interesu prawnego¹³¹. Przy tej okazji formułuje kontrowersyjne stanowisko, że nierozpoznanie przez sąd zarzutu informującego nie powinno być traktowane w kategorii nierozpoznania istoty sprawy¹³². Nietrafne wydaje się być także jego pogląd, co do różnicy pomiędzy zarzutem informującym i kształtującym, której upatruje w elemencie procesowego oświadczenia woli obecnym w drugim z nich¹³³. Nie tłumaczy jednocześnie dlaczego zarzut informujący miałby być go pozbawiony. Oryginalna jest także koncepcja funkcjonalnego pojęcia czynności procesowej, która jego zdaniem polega na możliwości zaistnienia skutków materialnoprawnych dopiero po dokonaniu czynności procesowej¹³⁴. Nie twierdzi jednak przy tym, że skutki potrącenia są zależne od uwzględnienia przez sąd zarzutu. Ostatnim wyróżniającym poglądem jest ten o ograniczonym zakresie zastosowania art. 203¹ KPC. *Ł. Błaszczak* uważa, że skoro zarzut informujący nie jest w istocie zarzutem potrącenia to ograniczenia przedmiotowe ze wspomnianego przepisu nie mają do niego zastosowania. Tak więc jego zdaniem informujący zarzut potrącenia może być podniesiony w każdej sprawie, niezależnie od rodzaju wierzytelności nim objętej¹³⁵. W pozostałym zakresie poglądy *Ł. Błaszczaka* wydają się być zbieżne z typowymi poglądami przedstawicieli teorii materialnoprawnej, w szczególności o rozdzielności czynności procesowych i materialnoprawnych oraz ich skutków.

Odnosić należy także wypowiedź *A. Olasia*, który w syntetyczny sposób przedstawia swoją argumentację za przyjęciem teorii materialnoprawnej. Podstawowym argumentem jest jego zdaniem brak podstaw prawnych dla wyodrębnienia osobnej kategorii zarzutu potrącenia *sensu stricto*. W szczególności nie zmienia tego fakt, że oświadczenie woli o potrąceniu i zarzut procesowy mogą wystąpić jednocześnie, ponieważ sąd i tak orzeka według stanu z chwili zamknięcia rozprawy (art. 316 § 1 KPC). Podobnie, bez wpływu na pogląd Autora ma fakt, że

---

¹³⁰ Należy jednak zauważyć, że Autor błędnie posługuje się pojęciem zarzutu potrącenia *sensu largo*, który z ogólnie przyjętej definicji jest pojęciem najszerszym, zawierającym w sobie, ale nie ograniczającym się do zarzutu informującego.

¹³¹ *Ł. Błaszczak*, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC)*, Warszawa 2019, s. 98-102.

¹³² *Ibidem*, s. 99.

¹³³ Ma ono polegać na żądaniu objęcia ochroną prawną wierzytelności zgłoszonej do potrącenia, jak również dorozumianym wniosku o oddalenie powództwa, por. *Ibidem*, s. 107-108.

¹³⁴ *Ibidem*, s. 110-111.

¹³⁵ *Ibidem*, s. 103-104.

wskutek zgłoszenia zarzutu potrącenia dochodzi do modyfikacji istniejącego stosunku prawnego, ponieważ prawo procesowe zna inne czynności prawne, których dokonanie w toku procesu nie wpływa na ich materialnoprawny charakter (np. odstąpienie od umowy)¹³⁶. Autor twierdzi również, że także z treści uzasadnienia do nowelizacji wprowadzającej art. 203¹ do KPC nie wynika, aby celem projektodawcy było wyodrębnienie szczególnej postaci zarzutu potrącenia *sensu stricto*¹³⁷.

Teoria materialnoprawna znalazła także swoje odzwierciedlenie w orzecznictwie¹³⁸, w szczególności w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 7 listopada 2008 roku, gdzie sąd wprost stwierdził, że „od potrącenia jako czynności materialnoprawnej, odróżnić trzeba zarzut potrącenia będący czynnością procesową”¹³⁹.

2.4. Teorie mieszane

Ostatnia z teorii łączy w sobie elementy obu zaprezentowanych koncepcji, stąd jest nazywana teorią mieszaną. Z uwagi na zróżnicowanie poglądów można również mówić o teoriach mieszanych¹⁴⁰. Podstawowym założeniem jest zróżnicowanie postrzegania potrącenia dokonywanego poza procesem oraz tego połączonego z procesową czynnością zgłoszenia zarzutu potrącenia. O ile zarzut oparty na pierwszym z nich jest uznawany wyłącznie za wprowadzenie do procesu twierdzeń faktycznych o potrąceniu, o tyle zarzut oparty na tym drugim jest postrzegany jako jedna czynność, łącznie z materialnoprawnym oświadczeniem woli o potrąceniu, ale o podwójnej naturze (*Doppelnatur*)¹⁴¹. Niekiedy uznaje się, że to prawo procesowe użycza formy czynności prawa cywilnego¹⁴². Teorie mieszane wychodzą zatem z założenia, że obie czynności – materialnoprawna i procesowa w zarzucie potrącenia *sensu*

---

¹³⁶ *Ibidem*, s. 230-232.

¹³⁷ *Ibidem*, s. 229-230.

¹³⁸ Wyrok SN z 9.10.2003 r., V CK 319/02, LEX nr 82267; Uchwała SN z 4.08.2005 r., III CZP 53/05, OSNC 2006, nr 2, poz. 30; Wyrok SN z 14.01.2009 r., IV CSK 356/08, LEX nr 492155.

¹³⁹ Wyrok SN z 7.11.2008 r., II CSK 243/08, LEX nr 560544.

¹⁴⁰ A. Olaś, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 214.

¹⁴¹ W doktrynie niemieckiej tak: K. Hellwig, *System des deutschen Zivilprozessrechts*, Teil 1, Leipzig 1912, s. 432 i n.; M. Feser, *Die Aufrechnung im Prozess – eine Frage des Zeitpunkts*, JA 2008, Nr 7, s. 526; E.M. Berling, *Die Aufrechnung im internationalen Verfahren vor deutschen Gerichten - im Geltungsbereich der EuGVVO*, Hamburg 2015, s. 1 i 30; C. Grüneberg [w:] O. Palandt (red.), *Bürgerliches Gesetzbuch: mit Nebengesetzen insbesondere mit Einführungsgesetz (Auszug) einschließlich Rom I-, Rom II- und Rom III-Verordnungen*, Monachium 2018, § 388, Nb 2; R. Schulze [w:] R. Schulze (red.), *Bürgerliches Gesetzbuch. Kommentar*, Beck-online 2019, § 387 BGB, Nb 16; H. Wendtland [w:] V. Vorwerk, C. Wolf (red.), *ZPO. Kommentar*, Beck-online 2019, § 145, Nb 24, za: A. Olaś, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 218 i cytowana tam literatura.

¹⁴² A. Torbus, *Procesowy zarzut potrącenia* [w:] M. Jagielska, M. Pazdan, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar (red.) *Rozprawy z prawa prywatnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Popiołkowi*, Warszawa 2017, s. 1269, tak też: J. Płaziuk, *Charakter prawny procesowego i pozaprocessowego oświadczenia woli o potrąceniu w kontekście zarzutu potrącenia zawartego w art. 203¹ k.p.c.*, ZNURz 2020, Nr 111 s. 229.

stricto są tak ściśle zespolone, że stanowią jedną czynność, której skuteczność na obu płaszczyznach prawnych jest uzależniona od łącznego spełnienia przesłanek każdej z nich¹⁴³. W myśl jednego z poglądów w ramach teorii mieszanych niedopuszczalny jest wariant pozasądowy potrącenia, kiedy oświadczenie woli jest składane poza trwającym już procesem¹⁴⁴.

Przyjęcie teorii mieszanej wydaje się skutecznie rozwiązywać istotne dylematy wynikające z zastosowania omówionych wcześniej teorii. Niemożność podniesienia zarzutu potrącenia czy to wskutek braku spełnienia przesłanki płynności wierzytelności potrącającego, czy przekroczenia terminu prekluzyjnego na zgłoszenie zarzutu, nie powoduje rozdźwięku pomiędzy stanem prawnym i faktycznym. Należy wtedy uznać oświadczenie woli o potrąceniu za nieskutecznie złożone, a wobec tego za nieistniejące. Rozwiązany jest również problem ewentualnego zarzutu potrącenia, który wówczas nie ma żadnym wypadku charakteru warunkowego, ale wyłącznie ewentualnej czynności procesowej, która jednocześnie ma także materialnoprawną naturę.

Historycznie poglądy wpisujące się w teorię mieszaną wyraził *E. Wengerek*¹⁴⁵. W tamtym czasie odwołanie się do teorii mieszanej, miało jednak służyć przede wszystkim uzasadnieniu istnienia prekluzji na zgłoszenie zarzutu potrącenia w procesie, co spowodowane było praktyką przewlekania sporu przez składanie oświadczenia o potrąceniu w końcowej jego fazie. Przy uznaniu, że oświadczenie woli korzysta z formy czynności procesowej można było wysnuć wniosek o obowiązku jego złożenia w ramach ogólnego zobowiązania do wyjaśnienia okoliczności sprawy bez zatajania czegokolwiek, wynikającego z brzmienia ówczesnego art. 217 § 1 KPC¹⁴⁶.

Również *L. Ostrowski* opowiadał się za materialno-proceduralnym charakterem potrącenia dostrzegając rozdźwięk między prawem materialnym i formalnym, w razie nieuwzględnienia zarzutu opartego na złożonym oświadczeniu o potrąceniu. Brak jednoznacznych podstaw prawnych dla takiego stanowiska uzasadniał wykładnią przepisów dokonaną przez Sąd Najwyższy i naukę prawa. Jednocześnie Autor sprzeciwiał się zakwalifikowaniu jego poglądu do teorii czynności procesowych o podwójnej naturze czy

---

¹⁴³ *A. Torbus* [w:] *T. Zembrzusi* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 8; *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 218.

¹⁴⁴ *T. Szancilo* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 8; *A. Torbus* [w:] *T. Zembrzusi* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 31; tak też *J. Płaziuk*, Charakter prawny procesowego i pozaprocesowego oświadczenia woli o potrąceniu w kontekście zarzutu potrącenia zawartego w art. 203¹ k.p.c., ZNURz 2020, Nr 111, s. 229.

¹⁴⁵ *E. Wengerek*, Przeciwegzekucyjne powództwa dłużnika: Powództwa opozycyjne, Warszawa 1967.

¹⁴⁶ *A. Torbus*, Kilka uwag o naturze prawnej zarzutu potrącenia w rozwoju historycznym, PPC 2020, Nr 3, s. 550-551.

podwójnej funkcji, ze względu na wyjątkowość, jego zdaniem, stosunku potrącenia do opartego na nim zarzutu¹⁴⁷.

Z pozoru kontrowersyjne stanowisko przedstawiła *J. May* twierdząc, że podniesienie zarzutu potrącenia, nie wyklucza możliwości jego dochodzenia w drodze powództwa wzajemnego w tym samym postępowaniu albo w drodze osobnego powództwa. Tak więc nie tylko nieuwzględnienie przez sąd zarzutu potrącenia w wyroku będzie skutkowało brakiem materialnoprawnego skutku potrącenia, ale nie wystąpi on także do momentu wydania rozstrzygnięcia przez sąd. Autorka uzasadnia to stanem braku zawisłości sporu w stosunku do wiarygodności objętej zarzutem potrącenia¹⁴⁸. Choć takie stanowisko wydaje się bliskie teorii procesowej, to jednak zdaje się nie zakładać konstytutywności rozstrzygnięcia sądu o potrąceniu, a jedynie deklaratoryjne stwierdzenie zasadności zarzutu potrącenia.

W polskiej doktrynie zwolennikiem teorii mieszanej w świetle najnowszych przepisów jest m. in. *A. Torbus*, który choć opowiada się za jednolitym rozumieniem pojęcia zarzutu potrącenia,¹⁴⁹ to uważa jednak, że ukształtowanie art. 203¹ KPC wymusza opowiedzenie się za mieszaną naturą zarzutu potrącenia *sensu stricto*. Wobec tego Autor przyjmuje, że nieskuteczne zgłoszenie w procesie tego zarzutu będzie miało wpływ na nieskuteczność złożonego oświadczenia woli o potrąceniu. Co istotne, takiego skutku nie wyrzuci już jednak niezgłoszenie zarzutu potrącenia opartego na przedprocesowym oświadczeniu o potrąceniu¹⁵⁰.

Takie stanowisko wyraża także *J. Płaziuk*, dostrzegając, że przyjęcie uzależnienia skutków materialnoprawnych od skuteczności czynności procesowej niweluje komplikacje związane z możliwym rozdziwieniem pomiędzy stanem prawnym i faktycznym w razie nieskutecznego podniesienia zarzutu potrącenia. Zdaniem tego Autora teza o nierozdzielności skutków jest decydująca dla opowiedzenia się za teorią mieszaną¹⁵¹.

Stanowisko zbieżne z teoriami mieszanymi przedstawia też *T. Szancilo* uznając, że nieuwzględnienie przez sąd tego zarzutu nie pozbawia pozwanego prawa do dochodzenia

---

¹⁴⁷ *L. Ostrowski*, Potrącenie a zarzut potrącenia w procesie cywilnym, NP 1977, Nr 4, s. 556-558.

¹⁴⁸ *J. May*, Powództwo czy zarzut – dobór przez stronę procesową właściwych środków ochrony prawnej w procesie cywilnym [w:] *T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, M. Tomalak*, *Ius est a iustitia appellatum*. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu, Warszawa 2017, s. 353-355.

¹⁴⁹ A zatem wymogi z art. 203¹ § 1 KPC będą odnosiły się jego zdaniem zarówno do zarzutu potrącenia *sensu stricto*, jak i zarzutu pozaprocessowego (odpowiednio informującego i kształtującego w nomenklaturze *A. Torbusa*).

¹⁵⁰ *A. Torbus* [w:] *T. Zembrzusi* (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*. Tom I i II, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 7 i 8; tak też sygnalizując zmianę wcześniejszego stanowiska w: *tenże*, *Kilka uwag o naturze prawnej zarzutu potrącenia w rozwoju historycznym*, PPC 2020, Nr 3, s. 553-554.

¹⁵¹ *J. Płaziuk*, Charakter prawny procesowego i pozaprocessowego oświadczenia woli o potrąceniu w kontekście zarzutu potrącenia zawartego w art. 203¹ k.p.c., ZNURz, Nr 111/2020, s. 228-229.

swojej wiarygodności w odrębnym postępowaniu¹⁵². Taki wniosek możliwy jest jednak tylko pod warunkiem uznania tezy o uwarunkowaniu skuteczności potrącenia od skuteczności zarzutu na nim opartego.

Również teoria mieszana znalazła swoje odzwierciedlenie w orzecznictwie¹⁵³, a zwłaszcza w zakresie tezy, że nieuwzględnienie zarzutu potrącenia przez sąd nie stoi na przeszkodzie późniejszemu dochodzeniu swojej wiarygodności przez pozwanego w osobnym postępowaniu¹⁵⁴.

2.5. Stanowisko własne w przedmiocie charakteru prawnego zarzutu potrącenia

Dokonując analizy charakteru prawnego zarzutu potrącenia w procesie cywilnym, za najbardziej przekonującą należy uznać teorię mieszaną. O ile istnieją silne argumenty przemawiające za możliwością przyjęcia teorii materialnoprawnej, o tyle zupełnie nieprzekonująca, zwłaszcza w świetle polskich przepisów jest teoria procesowa¹⁵⁵. Jednak wbrew twierdzeniom o braku podstaw prawnych dla przyjęcia teorii mieszanej¹⁵⁶, wydaje się, że jest ona jednak najbardziej spójnym systemowo rozwiązaniem godzącym nieraz z pozoru stojące w konflikcie poglądy i normy.

Po pierwsze, w najpełniejszy sposób daje ona skutek przeważającym w doktrynie¹⁵⁷ i

---

¹⁵² T. Szancilo (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 13.

¹⁵³ Uchwała SN z 14.10.1993 r., III CZP 141/93, OSNC 1994, nr 5, poz. 102; Wyrok SN z 12.03.1998 r., I CKN 522/97, OSNC 1998, nr 11, poz. 176; Uchwała SN z 27.03.2001 r., III CZP 54/00, OSNC 2001, nr 10, poz. 145; Wyrok SN z 20.10.2004 r., I CK 204/04, OSNC 2005, nr 10, poz. 176; Wyrok SN z 10.08.2010 r., I PK 56/10, OSNP 2011, nr 23-24, poz. 295; Wyrok SN z 16.12.2011 r., V CSK 280/11, LEX nr 1111046.

¹⁵⁴ Postanowienie SN z 26.04.2001 r., II CZ 147/00, LEX nr 52686.

¹⁵⁵ A. Torbus, Kilka uwag o naturze prawnej zarzutu potrącenia w rozwoju historycznym, PPC 2020, Nr 3, s. 550.

¹⁵⁶ A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 231.

¹⁵⁷ M. Tenenbaum, Zarzut potrącenia - glosa - III CZP 53/05, MoP 2006; Nr 21; J. May, Obrona pozwanego w procesie cywilnym przed sądem I instancji, Warszawa 2013, Rozdz. IX, pkt 2.3; D. Chrapoński, Uwagi o potrąceniu w postępowaniu uproszczonym, MoP 2018, Nr 12; M. Uliasz [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Warszawa 2019, Art. 203¹ KPC Nb 36; P. Dzienis, Zarzut potrącenia po nowelizacji KPC, LEX/el. 2019; W. Jurcewicz, Zarzut potrącenia w projekcie nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego, PiP 2019, Nr 2, s. 77; Ł. Błaszczak, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC), Warszawa 2019, s. 211-254; A. Torbus [w:] T. Zembruski (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 35; A. Olaś, Zarzut

orzecznictwie¹⁵⁸ poglądom o braku stanu zawisłości sprawy w stosunku do wierzytelności objętej zarzutem potrącenia oraz braku stanu powagi rzeczy osądzonej w stosunku do rozstrzygnięcia o tym zarzucie. Przyjęcie teorii materialnoprawnej, z jej umarzającym skutkiem potrącenia, niezależnie od momentu podniesienia opartego na nim zarzutu, sprawia, że w praktyce nie zaistnieją okoliczności, których możliwe byłoby skorzystanie z braku stanu litispendencji i wytoczenie osobnego powództwa o świadczenie. Podobnie, w przypadku nieuwzględnienia zarzutu potrącenia *sensu stricto* przez sąd z uwagi na jego cofnięcie czy brak spełnienia procesowych przesłanek, brak powagi rzeczy osądzonej odnośnie do wierzytelności objętej tym zarzutem dałby jedynie iluzoryczne prawo jej dochodzenia w osobnym postępowaniu. W postępowaniu tym, powództwo i tak najprawdopodobniej zostanie oddalone wskutek podniesienia przez pozwanego zarzutu wcześniejszego umorzenia wierzytelności, co zdaje się dostrzegać *A. Ołaś*¹⁵⁹.

Można jednocześnie postawić pytanie o zasadność różnicowania pozycji pozwanego dokonującego potrącenia przed i w trakcie procesu. Zanim to jednak nastąpi, należy przywołać trafny pogląd o niedopuszczalności podniesienia zarzutu potrącenia w wariacie pozasądowym w trakcie trwania procesu, co jest uzasadnione treścią art. 203¹ § 3 KPC¹⁶⁰. Nierozdzielność zarzutu i oświadczenia woli w rozumieniu teorii mieszanej dodatkowo potwierdza prawidłowość tego wniosku. W związku z tym, oceny wymaga jedynie sytuacja procesowa pozwanego podnoszącego zarzut potrącenia kształtujący i informujący w wariacie przedprocesowym. W odniesieniu do stanu litispendencji należy zauważyć, że pozwany składając oświadczenie woli o potrąceniu przed procesem ma na celu trwale umorzenie wierzytelności, z kolei pozwany dokonujący potrącenia w procesie nie dokonał wcześniej wyboru sposobu egzekwowania swojej wierzytelności, a zarzut potrącenia podnosi on wyłącznie w związku z wytoczonym przeciwko niemu powództwem. Zatem faktyczne ograniczenie¹⁶¹ prawa do wytoczenia powództwa czy podniesienia zarzutu potrącenia opartego na tej samej wierzytelności w innym postępowaniu, w pierwszym z omawianych przypadków, można uzasadnić wyłącznie obronnym stanowiskiem pozwanego w chwili dokonywania potrącenia. Z kolei w drugim z przypadków, pozwany może być niejako zmuszony do

---

potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 476-481; *M. Manowska* [w:] *A. Adamczuk, P. Prus, M. Radwan, M. Sieńko, E. Stefańska, M. Manowska*, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477(16), LEX/el. 2022, art. 203(1); pkt 11; *J. Golaczyński*, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, [w:] *J. Golaczyński*, Kodeks postępowania cywilnego. Nowelizacja z 9.3.2023 r. Komentarz | Linia orzecznicza, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, pkt 1; *T. Szancilo* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1-458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 204 KPC, Nb 6.

¹⁵⁸ Orzeczenie SN z 12.09.1928 r., Rw 1725/28, LEX nr 1631546; Orzeczenie SN z 12.11.1929 r., III Rw 1060/29, Zb. Orz. 1929, nr 287; Orzeczenie SN z 13.03.1936 r., III C 1736/35, OSN 1937, nr 6, poz. 203; Orzeczenie SN z 15.03.1937 r., C.III. 2198/36, OSN 1938, nr 2, poz. 85; Uchwała SN z 20.11.1987 r., III CZP 69/87, OSNC 1989, nr 4, poz. 64; Wyrok SN z 27.02.2004 r., V CK 190/03, LEX nr 707402; Wyrok SN z 28.10.2016 r., I CSK 687/15, LEX nr 2188611; Wyrok SN z 9.08.2019 r., II CSK 551/18, LEX nr 3052939.

¹⁵⁹ *A. Ołaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 479.

¹⁶⁰ Por. rozdz. 2.3 i literaturę powołaną w przypisie nr 131.

¹⁶¹ Teoretycznie nadal będzie to możliwe – ograniczenie będzie wynikać z przewidywanych następstw wytoczenia powództwa czy podniesienia zarzutu, a nie dotyczy tych czynności *par excellence*.

podniesienia zarzutu potrącenia, wobec wytoczonego przeciwko niemu powództwu, choć w innej sytuacji być może sam zdecydowałby się na jego wytoczenie w odniesieniu do własnej wiarygodności. Podobnie ma się sytuacja w zakresie braku *res iudicata* co do rozstrzygnięcia o potrąceniu. To, że pozwany podnoszący zarzut informujący nie będzie w stanie wytoczyć osobnego, skutecznego powództwa o zasądzenie jego wiarygodności (w razie nieuwzględnienia zarzutu potrącenia w pierwszym postępowaniu) będzie spójne z jego pierwotnym zamiarem umorzenia długu. Takie zróżnicowanie postaw pozwanego zdaje się dostrzegać *W. Siedlecki*, mówiąc o stanowieniu przez zarzut potrącenia w wariantcie ewentualnym środka dochodzenia roszczeń oraz o wyłącznie obronnym charakterze zarzutu informującego¹⁶². Choć pogląd ten należy uznać za nietrafny¹⁶³, to jednak intuicja Autora wydaje się słuszna – inna jest sytuacja pozwanego umarzającego swoją wiarygodność przed procesem od sytuacji pozwanego, który podnosi zarzut potrącenia wyłącznie w celu obrony przez roszczeniami pozwu.

Po drugie, teoria mieszana uwzględnia zastrzeżenia natury konstytucyjnej i konwencyjnej do teorii materialnoprawnej. Jak zauważył *A. Ołaś*¹⁶⁴, w doktrynie niemieckiej *B. Junglas* przedstawił pogląd o nieproporcjonalności sankcji polegającej na pozbawieniu pozwanego możliwości uzyskania ochrony prawnej w sytuacji niemożności podniesienia zarzutu potrącenia wskutek działania zasad koncentracji materiału procesowego. Zdaniem tego Autora stoi to w sprzeczności z zasadą państwa prawnego oraz wynikających z niej prawem do sądu i prawem do wysłuchania¹⁶⁵. Tego typu argumentacja może zostać także odniesiona do polskiego porządku prawnego, w szczególności biorąc pod uwagę jej dodatkowe oparcie na art. 6 ust. 1 EKPCz oraz art. 47 zd. 2 Karty Praw Podstawowych. W dalszej kolejności Autor ten zauważa, że choć w prawie procesowym możliwe jest wprowadzanie regulacji o charakterze prekluzyjnym, w celu zapewnienia sprawności postępowania, to jednak nie mogą one prowadzić do uszczuplenia prawda do sądu podmiotu dochowującego należytej staranności¹⁶⁶. *B. Junglas* szczegółowo wyjaśnia w jaki sposób względy konstytucyjne i konwencyjne powinny zostać pogodzone z teorią materialnoprawną¹⁶⁷. Dokonując oceny jego poglądu, *A. Ołaś* zauważa, że nieuchronnie zbliża się on do teorii mieszanej¹⁶⁸. Rzeczywiście, w razie opowiedzenia się za teorią mieszaną przedstawione wątpliwości nie będą mieć miejsca, a pozycja pozwanego będzie należycie chroniona. Niezależnie od tego, *A. Ołaś* nie opowiada się za tą teorią, pozostawiając rozważania *B. Junglasa* na gruncie teorii materialnoprawnej. Nie można zgodzić się z tezą polskiego autora, że w celu przeciwdziałania negatywnym skutkom

---

¹⁶² Zob. rozdziały 3.2 i 3.4 oraz bezpośrednio w: *W. Siedlecki*, Potrącenie w procesie cywilnym, RPEiS 1968, Nr 3: s. 172, 177.

¹⁶³ Zob. rozdział 3.5.

¹⁶⁴ *A. Ołaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 199-205.

¹⁶⁵ Zob. art. 45 Konstytucji RP.

¹⁶⁶ *B. Junglas*, Forderungsmehrheiten in der Prozessaufrechnung. Zugleich ein Plädoyer für eine strenge zivilistische Theorie, Berlin 2012, s. 78-79, 290, za: *A. Ołaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 200-201.

¹⁶⁷ *Ibidem*, za: *A. Ołaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 201.

¹⁶⁸ *A. Ołaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 202.

prekluzji pozwany może przecież podnieść zarzut potrącenia w postaci ewentualnej¹⁶⁹, ponieważ na gruncie teorii materialnoprawnej będzie on nadal problematyczny. Podobnie nietrafny wydaje się jego pogląd o braku praktycznych implikacji wywołu *B. Junglasa* dla polskiego porządku prawnego¹⁷⁰.

W sytuacji, w której pozwany wezwie powoda do spełnienia świadczenia, stawiając tym samym swoją wierzytelność w stan wymagalności (konieczny z punktu widzenia art. 498 § 1 KC), termin, w którym pozwany poweźmie informację o zapoznaniu się z wezwaniem przez powoda¹⁷¹ może przekroczyć prekluzję 2 tygodni¹⁷². W takim stanie faktycznym powołanie się na zarzut potrącenia w postępowaniu opozycyjnym nie będzie możliwe, ponieważ zarzut ten był dopuszczalny z mocy ustawy, a jedynie niekorzystne okoliczności uniemożliwiły pozwanemu jego skuteczne podniesienie¹⁷³. Przykład ten pokazuje też dobitnie różnicę pomiędzy możliwą sytuacją pozwanego podnoszącego zarzut potrącenia *sensu stricto*, a dłużnikiem spóźniającym się ze zgłoszeniem zarzutu spełnienia świadczenia, u którego taka sytuacja zaistnieć nie może¹⁷⁴. Podobnie zróżnicowanie w tym zakresie sytuacji pozwanego podnoszącego zarzut potrącenia *sensu stricto* i pozwanego składającego oświadczenie woli o potrąceniu przed procesem jest w pełni zasadne. W drugiej sytuacji obowiązek podniesienia zarzutu powstanie już przy okazji składania odpowiedzi na pozew¹⁷⁵, stąd nie jest możliwe niekorzystne ukształtowanie się okoliczności postawienia wierzytelności w stan wymagalności, opisane powyżej. Dodatkowo, argumentacja odnosząca się do zróżnicowania możliwych do odczytania zamiarów pozwanego opisana w akapicie wyżej pozostaje w pełni aktualna. Trzeba zauważyć, że przyznanie pozwanemu prawa do wytoczenia osobnego powództwa nie niweczy celu wprowadzenia prekluzji zarzutu potrącenia, jakim jest przyspieszenie postępowania. Możliwość wszczęcia nowego postępowania nie pozwoli bowiem w żaden sposób opóźnić toczącego się procesu.

Po trzecie, przyjęcie teorii mieszanej skutecznie zapobiega zaistnieniu rozdźwięku między stanem faktycznym i prawnym w razie nieuwzględnienia przez sąd zarzutu potrącenia z przyczyn procesowych. W takiej sytuacji pozwany będzie miał do wyboru dwie drogi – zgłosić ponownie zarzut w postępowaniu opozycyjnym¹⁷⁶ lub wytoczyć osobne powództwo o świadczenie. Jednocześnie cel wprowadzenia tzw. przesłanki płynności wierzytelności

---

¹⁶⁹ *Ibidem*, s. 202.

¹⁷⁰ *Ibidem*, s. 204-205.

¹⁷¹ Zgodnie z art. 61 KC.

¹⁷² Por. *M. Dziurda*, Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 r., Warszawa 2023, s. 178-180.

¹⁷³ *P. Grzegorzczak*, O czasowych granicach zarzutu potrącenia i konsekwencjach i naruszenia (art. 203¹ § 2 i art. 840 § 1 pkt 2 *in fine* k.p.c.), PPC 2020, Nr 3, s. 430.

¹⁷⁴ Por. uwagi na tym tle w: *A. Ołaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 203.

¹⁷⁵ Na marginesie należy zauważyć, że może to nastąpić też nieco później, por. Rozdział 4.5.

¹⁷⁶ Przy założeniu, że zarzut był niedopuszczalny z mocy ustawy. Dlatego też np. w razie cofnięcia zarzutu potrącenia nie będzie to możliwe zgodnie z art. 840 § 1 pkt 2 *in fine* KPC.

potrącanej do polskiego porządku prawnego zostanie zachowany – wytoczenie osobnego powództwa nie ma wpływu na przewlekłość pierwszego postępowania.

Po czwarte, w ramach teorii mieszanej nie pojawia się zupełnie problem warunkowości oświadczenia woli o potrąceniu, w razie podniesienia ewentualnego zarzutu potrącenia¹⁷⁷. Proponowana teoria z założenia akceptuje i przyjmuje tezę o powiązaniu istniejącym pomiędzy czynnością procesową i materialnoprawną¹⁷⁸, niezależnie od przyjętej koncepcji szczegółowej (np. o czynności procesowej o podwójnym skutku). Zbędne są zatem w jej rozumieniu wyrafinowane zabiegi polegające np. na teleologicznej redukcji wymogu bezwarunkowości oświadczenia woli o potrąceniu¹⁷⁹, które jednak mimo trafności argumentacyjnej powodują nadmierną komplikację zagadnienia, przy jednoczesnej prostocie i spójności rozwiązania oferowanego przez teorię mieszaną.

---

¹⁷⁷ Por. rozdział 2.3.

¹⁷⁸ Por. rozdział 2.4 i cytowana tam literatura.

¹⁷⁹ Por. *A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 210-214.

ROZDZIAŁ 3.

FUNKCJA ZARZUTU POTRĄCENIA W PROCESIE CYWILNYM.

3.1. Uwagi wstępne

Zarówno w polskiej¹⁸⁰, jak i zagranicznej doktrynie¹⁸¹, pojęcia „funkcja” i „cel” są rozumiane niejednolicie, a niejednokrotnie także ze sobą utożsamiane¹⁸². Podziału można próbować dokonać, stwierdzając, że cel ma charakter statyczny i jest pewnym stanem rzeczy, do którego się zmierza. Z kolei funkcja jest zjawiskiem dynamicznym i wyraża się w całokształcie czynności ochrony prawnej, zmierzających do osiągnięcia założonego celu¹⁸³. Taki podział zostanie przyjęty w dalszej części pracy.

W myśl jednego z poglądów doktryny celem postępowania jest właściwe załatwienie sprawy cywilnej¹⁸⁴. Warunki, których spełnienie jest wymagane, aby załatwienie sporu miało przymiot „właściwego” nakreślił *E. Waškowski*. Z jednej strony, jego zdaniem, wyrok w sprawie cywilnej musi być słuszny, a więc oparty na normach prawa obowiązującego, odpowiadać rzeczywistym okolicznościom sprawy i być poprawnym z punktu widzenia logiki. Z drugiej strony, proces musi być dogodny dla stron i sądu, a zatem cechować się łatwością i szybkością otrzymania ochrony prawnej przez obywatela oraz tymi samymi cechami w udzieleniu tej ochrony przez sąd¹⁸⁵. Również art. 45 ust. 1 Konstytucji RP bezpośrednio statuuje warunki właściwego załatwienia sprawy, która powinna być sprawiedliwie i jawnie rozpatrzona bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Jak syntetycznie ujął to *A. Galič*, nowoczesne postępowanie cywilne charakteryzuje dążenie do zachowania równowagi pomiędzy wszechstronnym, merytorycznym rozstrzygnięciem sprawy a szybkością i skutecznością wyrokowania¹⁸⁶.

---

¹⁸⁰ W kontekście utożsamiania pojęć: *M. Waligórski*, Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu, Warszawa 1947, s. 32; *J. Jagiela*, Tymczasowa ochrona prawna w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2007, s. 205–208.

¹⁸¹ W kontekście utożsamiania pojęć: *P. H. Lindblom*, The Role of the Supreme Courts in Scandinavia, Sc. St. L. 2000, Vol. 39, s. 325, 327, 333–334, 337, za: *R. Kulski*, Ochrona interesów zbiorowych w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2017, s. 85.

¹⁸² *T. Zembrzuski*, Funkcje i cele egzekucji sądowej [w:] *J. Jagiela, R. Kulski* (red.), Symbolae Andreae Marciniak dedicatae, Warszawa 2022, s. 827.

¹⁸³ *K. Korzan*, Postępowanie nieprocesowe, Warszawa 2004, s. 13; podobnie: *T. Zembrzuski*, Funkcje i cele egzekucji sądowej [w:] *J. Jagiela, R. Kulski* (red.), Symbolae Andreae Marciniak dedicatae, Warszawa 2022, s. 827-828, Autor uważa, że funkcja ma szerszy zakres i inkorporuje pojęcie celu postępowania.

¹⁸⁴ *A. Marciniak* [w:] *A. Marciniak, W. Broniewicz, I. Kunicki*, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 2020, § 1.

¹⁸⁵ *E. Waškowski*, Podręcznik procesu cywilnego, Wilno 1932, s. 77-78.

¹⁸⁶ *A. Galič*, Uprawnienie sądu do pominięcia spóźnionych faktów i dowodów w Słowenii a cele postępowania cywilnego, PPC 2013, Nr 4, s. 474.

Z kolei funkcję procesu cywilnego ujmuje się w sposób dualistyczny i polega ona na udzieleniu odpowiedniej ochrony określonym dobrom, które mogą przybrać postać interesu indywidualnego lub ponadindywidualnego. Ten pierwszy był szczególnie wyraźnie dostrzegalny w liberalnych państwach XIX wieku, gdzie prawo skargi było częścią prawa podmiotowego. Jednak doświadczenia przemian społeczno-ekonomicznych nakazały uwzględniać w nim również interes publiczny przejawiający się przykładowo w ochronie porządku prawnego¹⁸⁷.

Przenosząc te rozważania na grunt zarzutu potrącenia, należy zauważyć, że jego cel jest zbieżny z celem bardziej ogólnej kategorii, zarzutów merytorycznych, o których mowa była w rozdziale 1.2 i jest nim zniweczenie żądania powoda i oddalenie powództwa przez sąd¹⁸⁸. Tym samym właściwe rozstrzygnięcie jako cel całego procesu, z punktu widzenia interesu pozwanego będzie się sprowadzało do uzyskania negatywnego rozstrzygnięcia o roszczeniu powoda. Z kolei funkcja zarzutu potrącenia, trzymając się dokonanego wyżej podziału, powinna być sposobem realizacji celu tego zarzutu. W tym zakresie pojawiły się w polskiej doktrynie liczne wypowiedzi, niejednokrotnie bardzo odmienne, których przegląd zostanie przedstawiony poniżej.

Wcześniej jednak, warto skrótowo przedstawić funkcje potrącenia w prawie cywilnym. Klasycznie zalicza się do nich: funkcję zapłaty / zwolnienia z długu, funkcję egzekucyjną oraz funkcję gwarancyjną¹⁸⁹.

Pierwsze dwie z tych funkcji wymagają spojrzenia na potrącenie z różnych perspektyw. Patrząc od strony podmiotu, wobec którego składane jest oświadczenie o potrąceniu, na pierwszy plan wysuwa się funkcja zapłaty, a potrącenie stanowi przede wszystkim surogat świadczenia. Potrącenie, zastępując pieniądź w jego funkcji umarzania zobowiązań, pozwala uniknąć przemieszczania środków pieniężnych z majątku do majątku¹⁹⁰. Stąd potrącenie niekiedy określa się jako „narzucone wierzycielowi szczególne zaspokojenie”¹⁹¹. Z kolei funkcja egzekucyjna zauważalna jest patrząc na potrącenie od strony podmiotu, który go dokonuje. Potrącający ma możliwość zaspokojenia się z tego, co sam jest winien swojemu dłużnikowi¹⁹². Trafnie zauważa *L. Stępiak*, że potrącenie przypomina „egzekucję z wiarygodności, tyle że potrącający (...) jest jednocześnie dłużnikiem wiarygodności, z której

---

¹⁸⁷ *R. Kulski*, Ochrona interesów zbiorowych w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2017, Legalis.

¹⁸⁸ *J. Mucha*, Zawisłość sprawy w procesie cywilnym, Warszawa 2014, s. 368, tak też: *L. Błaszczak*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC), Warszawa 2019, s. 85.

¹⁸⁹ *L. Stępiak*, Potrącenie w systemie polskiego prawa cywilnego, Warszawa 1975, s. 228 i n.; *M. Pyziak-Szafnicka*, Potrącenie w prawie cywilnym, Kraków 2002, s. 31-37; *J. Mucha*, Zawisłość sprawy w procesie cywilnym, Warszawa 2014, s. 349; *S. Cieślak*, Funkcje zarzutu potrącenia w procesie cywilnym oraz w postępowaniu upadłościowym, TPP 2020, Nr 1, s. 7 i n.; *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 111.

¹⁹⁰ *M. Pyziak-Szafnicka*, Potrącenie w prawie cywilnym, Kraków 2002, s. 32-33.

¹⁹¹ *L. Stępiak*, Potrącenie w systemie polskiego prawa cywilnego, Warszawa 1975, s. 234.

¹⁹² *M. Pyziak-Szafnicka*, Potrącenie w prawie cywilnym, Kraków 2002, s. 33-35.

proceedzi egzekucję”¹⁹³. Funkcja gwarancyjna jest silnie powiązana z egzekucyjną i dotyczy nie tyle samego potrącenia, ile stanu potrącalności (fazy kompensacyjnej). Po jego powstaniu wierzyciel zyskuje bezpieczeństwo zaspokojenia i nie musi obawiać się przedawnienia swojej wierzytelności ani niewypłacalności dłużnika. To od niego zależy uruchomienie funkcji egzekucyjnej¹⁹⁴.

3.2. Zarzut potrącenia jako czysty środek obronny

H. Trammer zauważył, że w polskim procesie cywilnym, w odróżnieniu od procedury niemieckiej, podniesienie przez pozwanego zarzutu potrącenia w toku procesu nie ma wpływu na przedmiot procesu, którym pozostaje roszczenie powoda, a wywiera jedynie wpływ na treść rozstrzygnięcia, w którym sąd może wskutek potrącenia oddalić powództwo. Jednak fakt uwzględnienia potrącenia znajdzie odzwierciedlenie nie w sentencji, a w uzasadnieniu wyroku, w związku z czym nie będzie miał przymiotu powagi rzeczy osądzonej¹⁹⁵.

Według *W. Siedleckiego*, zarzut potrącenia jest „środkiem merytorycznej obrony pozwanego”, jednak jedynie wtedy, gdy nie jest zgłoszony w formie zarzutu ewentualnego¹⁹⁶. Jeżeli zarzut ma postać bezwarunkową, zdaniem Autora, nieistotny jest moment złożenia oświadczenia, które zawsze będzie powołaniem się na fakt umorzenia wierzytelności wskutek dokonanego potrącenia. Pozwany, który podniósł zarzut potrącenia nie może żądać niczego innego jak oddalenia powództwa, w szczególności zasądzenia swojej wierzytelności, ponieważ została ona przez niego skutecznie umorzona¹⁹⁷. Kwestie *lis pendens* i *res iudicata* Autor rozwiązuje krótką konstatacją, że skoro roszczenie pozwanego uległo umorzeniu, to problemy związane z powyższymi zagadnieniami w ogóle nie powstają¹⁹⁸. To stanowisko wydaje się jednak nie dostrzegać istotnej różnicy między dopuszczalnością rozpoznania powództwa, na którą wpływ mają omawiane przesłanki procesowe ujemne¹⁹⁹, a zasadnością powództwa, która jest związana z istnieniem wierzytelności pozwanego²⁰⁰. Jednak w razie podniesienia zarzutu potrącenia w postaci ewentualnej, zdaniem *W. Siedleckiego*, stanowi to sposób dochodzenia roszczenia przez pozwanego, z tą różnicą, że nie w drodze powództwa wzajemnego, a roszczenia²⁰¹.

---

¹⁹³ *L. Stępnia*k, Potrącenie w systemie polskiego prawa cywilnego, Warszawa 1975, s. 235.

¹⁹⁴ *M. Pyziak-Szafnicka*, Potrącenie w prawie cywilnym, Kraków 2002, s. 35-37.

¹⁹⁵ *H. Trammer*, Następca bezprzedmiotowość procesu cywilnego, Kraków 1950, s. 5.

¹⁹⁶ *W. Siedlecki*, Potrącenie w procesie cywilnym, RPEiS 1968, Nr 3, s. 172.

¹⁹⁷ *Ibidem*, s. 152-156.

¹⁹⁸ *Ibidem*, s. 177.

¹⁹⁹ Zob. np. *Z. Resich* [w:] *Z. Resich, J. Jodłowski, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz*, Postępowanie cywilne, Warszawa 2016, Rozdz. 8, pkt III.

²⁰⁰ Zob. np. *Ibidem*, Rozdz. 52, § 2.

²⁰¹ *W. Siedlecki*, Potrącenie w procesie cywilnym, RPEiS 1968, Nr 3, s. 158-160; więcej na temat stanowiska Autora co do funkcji ewentualnego zarzutu potrącenia zob. rozdział 3.4.

Dużą wagę do funkcji zarzutu potrącenia w procesie cywilnym przywiązuje *L. Stępiak*, już na wstępie swojego wywodu zauważając, że wpływa ona nie tylko na zakres dopuszczalności zarzutu potrącenia, ale także na jego materialnoprawne warunki i skutki potrącenia dokonanego w procesie²⁰². Opowiadając się za jednolitym rozumieniem tego zarzutu, niezależnie od momentu złożenia oświadczenia woli o potrąceniu, zauważa, że powołanie się przez pozwanego na to oświadczenie jest tylko twierdzeniem o pewnym fakcie (elementem stanu faktycznego), a nie przedmiotem rozstrzygnięcia sprawy, którym zawsze pozostaje żądanie pozwu. Zdaniem *L. Stępiaka*, wierzytelność pozwanego jest zawsze innym stosunkiem prawnym, który jedynie wywiera wpływ na „stosunek sporny”, ale nie staje się przez to przedmiotem rozstrzygnięcia²⁰³. Teza o czysto obronnym charakterze zarzutu potrącenia wpływa też na podobne do *H. Trammera* poglądy Autora co do: braku przerwania biegu przedawnienia przez podniesienie zarzutu potrącenia, braku wpływu tego zarzutu na stan sprawy w toku oraz braku objęcia rozstrzygnięcia o tym zarzucie powagą rzeczy osądzonej²⁰⁴. *L. Stępiak* podkreśla brak samodzielności zarzutu potrącenia oraz w odróżnieniu od powództwa wzajemnego, jego ukierunkowanie przeciwko roszczeniu powoda²⁰⁵.

Przystępując do rozważań nad funkcją zarzutu potrącenia w procesie, *M. Pyziak-Szafnicka* zauważa, że kontrowersje z tym związane nie występują w prawie francuskim i na gruncie *common law*²⁰⁶, a pojawiają się w prawie niemieckim, gdzie istnieją podstawy normatywne dla przyjęcia, że zarzut potrącenia jest środkiem dochodzenia roszczenia przez pozwanego. Po pierwsze, niemiecki kodeks cywilny dopuszcza wyłączenie zarzutu potrącenia do odrębnego rozpoznania (§ 145 ust. 3 ZPO). Po drugie, możliwe jest wydanie tzw. wyroku warunkowego z czasowym pominięciem rozpoznania zarzutu potrącenia, który rozpatrywany jest dopiero następnie, z zastrzeżeniem odszkodowania za szkodę wyrządzoną egzekucją wyroku warunkowego (§ 302 ZPO). Po trzecie, rozstrzygnięcie sądu o umorzeniu wierzytelności objętej zarzutem potrącenia korzysta w procesie niemieckim z powagi rzeczy osądzonej. Po czwarte wreszcie, w doktrynie i orzecznictwie niemieckim przyjmuje się, że zarzut potrącenia może być zgłoszony tylko przed sądem właściwym do rozpoznania sprawy, w innym razie jest on niedopuszczalny²⁰⁷. Autorka zauważa jednak wyraźnie, że tego typu regulacje nie mają swoich odpowiedników w prawie polskim. Oprócz tego przedstawia typowe, dla poglądu o wyłącznie obronnej funkcji zarzutu potrącenia, stanowisko co do: możliwości rozpoznania zarzutu potrącenia przez sąd niewłaściwy dla tego roszczenia (w sytuacji wytoczenia powództwa), braku stanu zawisłości sprawy i objęcia wierzytelności

---

²⁰² *L. Stępiak*, Potrącenie w systemie polskiego prawa cywilnego, Warszawa 1975, s. 137, który jednak pisze o „charakterze prawnym zarzutu potrącenia”. Mając jednak na względzie, że odnosi go także do pytania czy zarzut potrącenia jest formą dochodzenia roszczenia należy uznać, że w istocie chodzi także o funkcję, a nie wyłącznie charakter prawny tego zarzutu.

²⁰³ *Ibidem*, s. 144-146.

²⁰⁴ *Ibidem*, s. 144-146.

²⁰⁵ *Ibidem*, s. 144-146.

²⁰⁶ *M. Pyziak-Szafnicka*, Potrącenie w prawie cywilnym, Kraków 2002, s. 241-243.

²⁰⁷ *Ibidem*, s. 244.

pozwanego stanowiącej podstawę zarzutu potrącenia powagą rzeczy osądzonej²⁰⁸. *M. Pyziak-Szafnicka* dostrzega jednak wadliwość polskiego rozwiązania, konstatując, że przyjęcie regulacji charakterystycznych dla porządków prawnych uznających możliwość dochodzenia roszczenia w drodze zarzutu potrącenia, mogłoby pozytywnie wpłynąć na efektywność postępowań sądowych²⁰⁹.

W kontekście obronnej funkcji zarzutu potrącenia interesujące uwagi na tle wyroku TSUE²¹⁰ przedstawił *A. Torbus*, zauważając, że zdaniem TSUE zarzut potrącenia jest co do zasady wyłącznie środkiem obrony pozwanego, a ewentualne modyfikacje w tym zakresie, nadające zarzutowi potrącenia funkcję ofensywną mogą wynikać z *legis forii*. Do tych uregulowań TSUE zaliczył przykładowo prawomocność rozstrzygnięcia o potrąceniu, które jednak nie jest znane polskiemu porządkowi prawnemu²¹¹. *A. Torbus* dostrzega także liczne próby przenoszenia rozwiązań niemieckich na grunt polskiego procesu, co jest jego zdaniem zupełnie nieuzasadnione, gdyż istotne normy systemu niemieckiego nie zostały przeniesione do polskiego KPC²¹². Niezależnie od powyższych uwag z zakresu międzynarodowego prawa procesowego, Autor jednoznacznie twierdzi, że zarzutu potrącenia nie można zakwalifikować jako środka dochodzenia roszczenia, przytaczając w tym zakresie typowe argumenty doktryny²¹³.

Do głosów opowiadających się za obronną funkcją zarzutu potrącenia dołączyła także *J. Mucha*, wskazując, że zgodnie z linią orzecniczą Sądu Najwyższego²¹⁴ konieczne jest odróżnienie zaczepno-obronnej funkcji materialnoprawnego oświadczenia woli o potrąceniu od czysto obronnego zarzutu potrącenia, będącego elementem stanu faktycznego sprawy. Nie zmienia tego możliwość częściowego oddalenia powództwa, które należy odczytać jako zaistnienie okoliczności faktycznej, uniemożliwiającej zasądzenie dochodzonego przez powoda roszczenia na jego rzecz²¹⁵.

Za obronnym charakterem zarzutu potrącenia opowiedziała się także *J. May* wskazując, że choć istnieje orzecznictwo Sądu Najwyższego potwierdzające tezę przeciwną – że jest to środek dochodzenia roszczeń²¹⁶, to jednak wnioski z niej płynące wydają się być zbyt daleko

---

²⁰⁸ *Ibidem*, s. 258-262.

²⁰⁹ *Ibidem*, s. 263-264.

²¹⁰ Wyrok TSUE z 13.07.1995 r., C-341/93, DANVAERN PRODUCTION A/S v. SCHUHFABRIKEN OTTERBECK GMBH & CO., ECR 1995, nr 7, poz. I-2053.

²¹¹ *A. Torbus*, Wpływ umowy jurysdykcyjnej na dopuszczalność zarzutu potrącenie, EPS 2008, Nr 4, s. 17-18.

²¹² *Ibidem*, s. 19.

²¹³ *A. Torbus* [w:] *T. Zembrzusi* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 35, m. in. argumentując brakiem stanu zawisłości sprawy na skutek podniesienia zarzutu potrącenia oraz brakiem powagi rzeczy osądzonej rozstrzygnięcia o tym zarzucie.

²¹⁴ Por. Postanowienie SN z 26.04.2001 r., II CZ 147/00, LEX nr 52686.

²¹⁵ *J. Mucha*, Zawisłość sprawy w procesie cywilnym, Warszawa 2014, s. 367-368.

²¹⁶ Por. Postanowienie SN z 28.01.1966 r., III CR 356/65, LEX nr 1633346; Orzeczenie SN z 4.11.1963 r., 1 CR 857/59, NP 1964, nr 12, poz. 1218; Wyrok SN z 18.04.2000 r., III CKN 720/98, LEX nr 51368.

idące. Przyjęcie tej tezy oznaczałoby, że w razie podniesienia zarzutu potrącenia dochodziłoby do powstania stanu sprawy w toku (*lis pendens*) i przerwania biegu przedawnienia roszczenia pozwanego, a rozstrzygnięcie sądu o wierzytelności objętej tym zarzutem korzystałoby z powagi rzeczy osądzonej (*res iudicata*). Jest to zdaniem Autorki nie do przyjęcia, biorąc pod uwagę brak możliwości rozstrzygnięcia w sentencji wyroku o zasadności zarzutu, jak również fakt, że przytoczone przez pozwanego zarzuty stanowią jedynie podstawę rozstrzygnięcia jako element stanu faktycznego²¹⁷. Podobnie, *J. May* nie zgadza się z poglądem o konieczności zachodzenia przesłanki dopuszczalności drogi sądowej w stosunku do wierzytelności objętej zarzutem potrącenia, przyjmowanym przez zwolenników funkcji zarzutu potrącenia jako środka dochodzenia roszczenia. Uważa, że wniosek taki idzie zbyt daleko, wprowadzając wymóg nieznaną ustawie i umożliwiającą zasądzenie powodowi przez sąd nieistniejącej wierzytelności. Za obronnym charakterem zarzutu potrącenia przemawia jej zdaniem przede wszystkim brak samodzielności bytu tego zarzutu, ponieważ odrzucenie pozwu lub umorzenie postępowania będzie skutkowało brakiem jego rozpoznania²¹⁸.

Pogląd o obronnej funkcji zarzutu potrącenia przedstawili w najnowszej literaturze także *M. Tenenbaum*²¹⁹, *G. Wolak*²²⁰, *P. Dzienis*²²¹, *S. Cieślak*²²², *A. Olaś*²²³ i *M. Manowska*²²⁴, uzasadniając swoje stanowisko omówionymi wyżej typowymi argumentami. Teza ta przejawia się także licznie w najnowszym orzecznictwie²²⁵, a zdaniem *A. Olasii* najpełniej została

---

²¹⁷ *J. May*, Powództwo czy zarzut – dobór przez stronę procesową właściwych środków ochrony prawnej w procesie cywilnym [w:] *T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, M. Tomalak*, *Ius est a iustitia appellatum*. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu, Warszawa 2017, s. 352-353; tak też w: *J. May*, Obrona pozwanego w procesie cywilnym przed sądem I instancji, Warszawa 2013, Rozdz. IX, pkt 2.3.

²¹⁸ *J. May*, Obrona pozwanego w procesie cywilnym przed sądem I instancji, Warszawa 2013, Rozdz. IX, pkt 2.3.

²¹⁹ *M. Tenenbaum*, Zarzut potrącenia - glosa - III CZP 53/05, MoP 2006; Nr 21.

²²⁰ *G. Wolak*, O formie złożenia oświadczenia woli o potrąceniu oraz zarzutu potrącenia, MoP 2010, Nr 23, s. 1295-1296.

²²¹ *P. Dzienis*, Zarzut potrącenia po nowelizacji KPC, LEX/el. 2019, pkt II.

²²² *S. Cieślak*, Funkcje zarzutu potrącenia w procesie cywilnym oraz w postępowaniu upadłościowym, TPP 2020, Nr 1, s. 12-17.

²²³ *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 267-268.

²²⁴ *M. Manowska* [w:] *A. Adamczuk, P. Prus, M. Radwan, M. Sieńko, E. Stefańska, M. Manowska*, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477(16), LEX/el. 2022, art. 203(1), pkt 11.

²²⁵ Wyrok SN z 6.09.1983 r., IV CR 260/83, OSNC 1984, nr 4, poz. 59; Wyrok SN z 11.09.1987 r., I CR 184/87, LEX nr 8839; Uchwała SN z 20.11.1987 r., III CZP 69/87, OSNC 1989, nr 4, poz. 64; Postanowienie SN z 26.04.2001 r., II CZ 147/00, LEX nr 52686; Wyrok SN z 9.10.2003 r., V CK 319/02, LEX nr 82267; Wyrok SN z 27.02.2004 r., V CK 190/03, LEX nr 707402; Wyrok SN z 27.02.2004 r., V CK 190/03, LEX nr 707402; Wyrok SN z 7.05.2004 r., I CK 666/03, OSNC 2005, nr 5, poz. 86; Uchwała SN z 4.08.2005 r., III CZP 53/05,

wyrażona w orzeczeniu z 4 sierpnia 2005 roku²²⁶, w którym Sąd Najwyższy zauważył, że zarzut potrącenia nie może stanowić sposobu dochodzenia roszczenia, już choćby z tego względu, że sąd nie może wydać wyroku częściowego lub wstępnego co do roszczenia objętego zarzutem potrącenia. Przyjęcie odmiennego poglądu, zdaniem Sądu Najwyższego, zbytnio zniwelowałoby różnicę pomiędzy zarzutem potrącenia i powództwem wzajemnym. Ponadto, sąd bada zarzut potrącenia jedynie jako okoliczność, która może mieć wpływ na zasadność żądania pozwu, a nie jako samodzielne roszczenie²²⁷.

3.3. Zarzut potrącenia jako środek obronno-zaczepty

Warto odnotować sformułowane w polskiej doktrynie poglądy graniczne, które choć co do zasady opowiadają się za obronnym charakterem zarzutu potrącenia, to jednak jednocześnie zawierają tezy charakterystyczne dla głosów opowiadających się za funkcją zarzutu potrącenia jako środka dochodzenia roszczeń. Sedno tych stanowisk oddał *A. Olaś*, kwalifikujące je jako poglądy o obronno-zaczeptyjnej funkcji zarzutu potrącenia²²⁸.

Pierwszy z nich sformułował *L. Konic*, który na wstępie rozróżnił zarzut potrącenia od powództwa wzajemnego, wskazując, że zarzut jako zaprzeczenie żądaniom przeciwnika nie może być żądaniem samoistnej ochrony prawnej, którym jednak jest powództwo wzajemne, mogące przykładowo przekraczać dochodzoną wartością roszczenie pozwu²²⁹. Autor zauważa przy tej okazji, że zarzut potrącenia nie może być przedmiotem wyroku wstępnego lub wyroku częściowego²³⁰. Choć wydaje się, że *A. Olaś*²³¹ przykładła nieco zbyt dużą wagę do kwestii posługiwania się przez *L. Konica* pojęciem „żądania potrącenia”²³², które mimo ofensywnego wydźwięku nie przekłada się na poglądy Autora o obronnej funkcji zarzutu potrącenia, to jednak teza *L. Konica* o konieczności nadawania się wierzytelności pozwanego do rozpoznania

---

OSNC 2006, nr 2, poz. 30; Wyrok SN z 26.05.2006 r., V CSK 105/06, OSP 2007, nr 5, poz. 61; Wyrok SN z 13.10.2006 r., III CSK 256/06, OSNC 2007, nr 7-8, poz. 116; Wyrok SN z 20.12.2006 r., IV CSK 299/06, LEX nr 233051; Wyrok SN z 7.11.2008 r., II CSK 243/08, LEX nr 560544; Wyrok SN z 14.11.2008 r., V CSK 169/08, LEX nr 590008; Wyrok SN z 25.05.2011 r., II CSK 488/10, LEX nr 847122; Wyrok SN z 21.06.2012 r., III CSK 317/11, LEX nr 1229968; Postanowienie SN z 8.08.2012 r., III CZ 58/12, LEX nr 1231560; Postanowienie SN z 8.08.2012 r., III CZ 58/12, LEX nr 1231560; Wyrok SN z 5.12.2013 r., V CSK 37/13, LEX nr 1413160; Postanowienie SN z 22.01.2014 r., III CZ 67/13, LEX nr 1463885; Wyrok SN z 13.03.2014 r., I CSK 263/13, LEX nr 1523428; Uchwała SN(7z) z 15.05.2014 r., III CZP 88/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 108; Wyrok SN z 22.10.2015 r., IV CSK 749/14, LEX nr 1943222; Wyrok SN z 28.10.2016 r., I CSK 687/15, LEX nr 2188611; Postanowienie SN z 29.11.2018 r., IV CZ 53/18, LEX nr 2586037; Uchwała SN z 20.01.2022 r., III CZP 23/22, LEX nr 3289802.

²²⁶ Uchwała SN z 4.08.2005 r., III CZP 53/05, OSNC 2006, nr 2, poz. 30.

²²⁷ *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 244-245.

²²⁸ *Ibidem*, s. 245 i n.

²²⁹ *L. Konic*, Warunki procesowe potrącenia, zgłoszonego w formie zarzutu, PPC 1934, Nr 21-22, s. 647-649.

²³⁰ *Ibidem*, s. 657.

²³¹ *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 247.

²³² *L. Konic*, Warunki procesowe potrącenia, zgłoszonego w formie zarzutu, PPC 1934, Nr 21-22, s. 647.

przez dany sąd istotnie odbiega od typowych stanowisk o obronnej funkcji omawianego zarzutu. Dodatkowo Autor stwierdza również, że także wierzytelności pozwanego objęte zapisem na sąd polubowny nie mogą stanowić podstawy zarzutu potrącenia²³³.

Wyłącznie literalne stanowisko o stanowieniu przez zarzut potrącenia środka dochodzenia roszczeń wyrażają *M. Waligórski* i *A. Marciniak*. Dokonując przeglądu środków obrony pozwanego, o których była już mowa w rozdziale 1.2.1, autorzy ci zauważają, że pozwany, przeciwstawiając się powództwu, może także dochodzić swojej wierzytelności poprzez jeden z ofensywnych środków – zarzut potrącenia lub powództwo wzajemne²³⁴. Jednocześnie dokonując dalszej charakterystyki tych środków obrony, przedstawiają tezy charakterystyczne dla poglądu o czysto obronnej funkcji zarzutu potrącenia²³⁵.

3.4. Zarzut potrącenia jako środek dochodzenia roszczeń

Pogląd opowiadający się za funkcją zarzutu potrącenia jako środka dochodzenia roszczeń sformułował w polskiej doktrynie jako pierwszy *Z. Hahn*. Osią wywodu tego Autora jest powaga rzeczy osądzonej, która jego zdaniem powinna rozciągać się także na uzasadnienie rozstrzygnięcia sądu. W związku z tym, niezależnie od opowiedzenia się za koniecznością umieszczenia rozstrzygnięcia o potrąceniu w sentencji wyroku czy też w jego uzasadnieniu, zdaniem *Z. Hahna* rozstrzygnięcie sądu o roszczeniu wzajemnym pozwanego będzie korzystało z przymiotu powagi rzeczy osądzonej „do wysokości w jakiej roszczenie to uległo lub mogło ulec potrąceniu”. Ograniczenie to Autor uzasadnia tym, że dany sąd może nie być właściwy rzeczowo do rozstrzygania o roszczeniach przekraczających pewien próg kwotowy²³⁶. Jednocześnie, zdaniem *Z. Hahna*, nie ma przeszkód dla dochodzenia przez pozwanego nadwyżki wierzytelności, nieobjętej rozstrzygnięciem sądu o potrąceniu, w osobnym postępowaniu. Podobnie będzie, w opinii Autora, w sytuacji, gdy sąd stwierdzi nieistnienie wierzytelności przedstawionej do potrącenia, gdyż takie rozstrzygnięcie nie będzie już objęte powagą rzeczy osądzonej²³⁷.

Jeszcze dalej idące stanowisko przedstawia *A. Czerwiński*, uznając zarzut potrącenia za posiadający pewne właściwości pozwu, a rozstrzygnięcie o tym zarzucie za tożsame z rozstrzygnięciem o żądaniu pozwu w zakresie ustalenia istnienia wierzytelności pozwanego

---

²³³ *Ibidem*, s. 653-654.

²³⁴ *M. Waligórski*, Proces cywilny Funkcja i struktura, Warszawa 1947, s.373-375; tak też w: *M. Waligórski*, Zarys polskiego procesu cywilnego, Kraków 1952, s.91; *A. Marciniak* [w:] *A. Marciniak, W. Broniewicz, I. Kunicki*, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 2020, § 77.

²³⁵ *M. Waligórski*, O zawisłości prawnej, PPC 1936, Nr 20-21, s. 617 i n; *A. Marciniak* [w:] *A. Marciniak, W. Broniewicz, I. Kunicki*, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 2020, § 76, 77.

²³⁶ *Z. Hahn*, Powaga rzeczy osądzonej, PPC 1935, Nr 10, s. 291.

²³⁷ *Z. Hahn*, Powaga rzeczy osądzonej, PPC 1935, Nr 10, s. 291.

oraz powagi rzeczy osądzonej tego rozstrzygnięcia²³⁸. Zdaniem Autora *res iudicata* rozciąga się jednak nie tylko na część wierzytelności objętej zarzutem, ale wręcz na całość tej wierzytelności, co do której zaistniał między stronami spór. *A. Czerwiński* rozróżnia podstawę sporu od podstawy pozwu i zauważa, że pod tę pierwszą zalicza się oprócz roszczenia powoda, także roszczenie pozwanego, o którym musi rozstrzygnąć sąd, niezależnie od części, która ma być potrącona. Wniosek ten Autor uzasadnia dodatkowo przykładem, w którym pozwany mimo orzeczenia sądu o nieistnieniu wierzytelności pozwanego, mógłby wytoczyć osobne powództwo o tę jej część, której nie przedstawił do potrącenia w poprzednim procesie²³⁹. Równie kontrowersyjna jest teza Autora o konieczności zamieszczenia rozstrzygnięcia o wierzytelności potrącanej w sentencji wyroku²⁴⁰. Z przypisania zarzutowi potrącenia cech pozwu wynika też pogląd Autora na zaistnienie stanu sprawy w toku wskutek zgłoszenia tego zarzutu²⁴¹. Zdaniem *A. Czerwińskiego*, zarzut potrącenia stanowi dla pozwanego substytut powództwa wzajemnego, jeśli nie wytoczy go w odpowiednim terminie, roszczenie pozwanego powstanie później albo jeśli pozwany uzyskał już tytuł egzekucyjny. Co do wymogu istnienia drogi sądowej dla roszczenia pozwanego, jest ona w opinii *A. Czerwińskiego* konieczna, o ile wierzytelność pozwanego nie została wcześniej ustalona przez właściwy organ. Autor nie stawia jednak wymagania zachowania właściwości miejscowej lub rzeczowej sądu dla tego roszczenia²⁴².

Z. Kłafkowski również opowiada się za przyznaniem rozstrzygnięciu sądu o potrąceniu powagi rzeczy osądzonej, a podniesieniu zarzutu potrącenia skutku w postaci stanu zawisłości sprawy²⁴³. Niezależnie jednak od uznania zarzutu potrącenia za środek dochodzenia roszczeń²⁴⁴, Autor uważa, że obrona pozwanego nie powinna być uzależniona od spełnienia przesłanki dopuszczalności drogi sądowej lub ograniczona w zakresie wierzytelności stwierdzonych orzeczeniem sądu polubownego²⁴⁵.

W. Berutowicz, dostrzegając istnienie dwóch wariantów zarzutu potrącenia, stwierdza, że jedynie zarzut potrącenia *sensu stricto* stanowi środek dochodzenia roszczenia przez pozwanego, któremu należy przyznać skutek w postaci stanu sprawy w toku oraz przerwania biegu przedawnienia. Jednocześnie Autor zauważa, że zbyt daleko idący jest pogląd zrównujący zarzut potrącenia z powództwem wzajemnym²⁴⁶.

---

²³⁸ *A. Czerwiński*, Powództwo wzajemne i zarzut potrącenia według kodeksu postępowania cywilnego, Czasopismo Sędziowskie 1935, Nr 1, s. 16, 20.

²³⁹ *Ibidem*, s. 23-26.

²⁴⁰ *Ibidem*, s. 26.

²⁴¹ *Ibidem*, s. 19-20.

²⁴² *Ibidem*, s. 16-17

²⁴³ *Z. Kłafkowski*, Wpływ zarzutu potrącenia na bieg przedawnienia i prekluzji roszczeń pomiędzy jednostkami gospodarki uspołecznionej, RPEiS 1962, Nr 4, s. 21, 23-24.

²⁴⁴ *Ibidem*, s. 21.

²⁴⁵ *Ibidem*, s. 27-28.

²⁴⁶ *W. Berutowicz*, Znaczenie prawne sądowego dochodzenia roszczeń, Warszawa 1966, s. 34-35 i 179-180.

Oryginalne jest stanowisko *W. Siedleckiego*, wzmiankowane już w rozdziałach 2.5 i 3.2, który co do zasady uznaje zarzut potrącenia za środek o funkcji obronnej. Odmiennie jednak postrzega sytuację, gdy pozwany podnosi ten zarzut w postaci ewentualnej. Tę postać uważa za środek dochodzenie roszczenia przez pozwanego²⁴⁷ wraz ze wszystkimi tego konsekwencjami odnoszącymi się do stanu *lis pendens* wskutek podniesienia zarzutu, *res iudicata* rozstrzygnięcia sądu o potrąceniu²⁴⁸ oraz wymogiem drogi sądowej dla wierzytelności objętej zarzutem potrącenia²⁴⁹. Stanowisko to uzasadnia koniecznością rozpatrzenia przez sąd zarówno wierzytelności powoda, jak i następnie wierzytelności pozwanego²⁵⁰. Skoro zatem potrącający skutek może zajść dopiero w razie uwzględnienia roszczeń pozwu, zdaniem *W. Siedleckiego* stanowi to sytuację podobną do wytoczenia powództwa wzajemnego, z tą różnicą, że roszczenie pozwanego wchodzi do procesu w drodze zarzutu, a nie powództwa²⁵¹. Ewentualny zarzut potrącenia jest już wtedy nie kwestią prejudycjalną, ale osobnym roszczeniem, badanym przez sąd niejako w oderwaniu od roszczenia powoda²⁵².

Analizy stanowiska *W. Siedleckiego* podjął się szczegółowo w doktrynie *Z. Łabno*. W pierwszej kolejności zauważył, że pogląd różnicujący wariant ewentualny zarzutu potrącenia od jego zwykłej postaci jest niezasadny. Zauważył, że w obu przypadkach konieczne jest zbadanie i rozstrzygnięcie przez sąd o zasadności roszczenia pozwanego, tak jak w obu przypadkach badane będzie roszczenie powoda²⁵³. Stąd niezależnie od postaci zarzutu potrącenia Autor ten przyznaje mu status roszczenia procesowego²⁵⁴. Bardziej zniuansowane jest stanowisko *Z. Łabno* co do stanu sprawy w toku, wychodzące z założenia o konieczności przeciwdziałania wydaniu przez sąd konfliktujących ze sobą orzeczeń²⁵⁵. Najpierw zauważył, że dla zaistnienia skutku w postaci *lis pendens* konieczne jest spełnienie trzech warunków: tożsamości podmiotowej i przedmiotowej roszczeń z obu procesów oraz identyczności celu poszukiwania ochrony prawnej w obu procesach²⁵⁶. Dalej wyróżnił w tym kontekście trzy możliwe sytuacje. W pierwszej kolejności, pozwany podnoszący zarzut potrącenia w pierwszym procesie, wytacza powództwo o tę samą wierzytelność w osobnym postępowaniu. Jeśli celem pozwanego z pierwszego procesu jest wyłącznie zabezpieczenie dochodzenia swojego roszczenia, na wypadek nieuwzględnienia roszczenia powoda z tego procesu i braku

---

²⁴⁷ *W. Siedlecki*, Potrącenie w procesie cywilnym, RPEiS 1968, Nr 3, s. 177.

²⁴⁸ *Ibidem*, s. 177.

²⁴⁹ *Ibidem*, s. 178.

²⁵⁰ *Ibidem*, s. 176.

²⁵¹ *Ibidem*, s. 179.

²⁵² *Ibidem*, s. 179.

²⁵³ *Z. Łabno*, Potrącenie w procesie cywilnym a stan sprawy w toku, Palestra 1971, Nr 5, s. 31.

²⁵⁴ *Ibidem*, s. 32.

²⁵⁵ Na marginesie należy po raz kolejny zauważyć, że pogląd taki, prezentowany również przez wielu innych wcześniej wymienionych autorów jest zupełnie niezrozumiały. O ile rzeczywiście stan sprawy w toku skutecznie przeciwdziała wydawaniu sprzecznych ze sobą orzeczeń sądowych, cel ten w przypadku zarzutu potrącenia jest osiągnąć już przez umarzający skutek potrącenia w sferze prawa materialnego, na który zawsze może powołać się pozwany w osobnym powództwie wytoczonym przez podmiot, który dokonał potrącenia.

²⁵⁶ *Z. Łabno*, Potrącenie w procesie cywilnym a stan sprawy w toku, Palestra 1971, Nr 5, s. 33.

rozpoznania przez sąd zarzutu potrącenia, to zdaniem *Z. Łabno* nie zachodzi wówczas tożsamość celów obu postępowań i stan sprawy w toku nie powstanie. Uważa jednak, że uzasadnia to zawieszenie przez sąd następczo wszczętego postępowania. Druga możliwa sytuacja zachodzi, gdy w dwóch postępowaniach wszczętych przez tego samego powoda, pozwany podniesie zarzut potrącenia oparty na tej samej wierzytelności. W tym wariantcie, w opinii Autora powstanie stan zawisłości sprawy. Ostatnią możliwością, jest sytuacja, gdy powód i pozwany z jednego procesu będą jednocześnie pozwany i powodem w drugim procesie i w takiej sytuacji również, zdaniem *Z. Łabno*, powstanie stan sprawy w toku. Nie do końca jasne jest przy tym, czym różni się ta sytuacja od pierwszej, a „pochłonięcie celu potrącenia”, o którym Autor mówi odnosząc się do zarzutu potrącenia, wydaje się odnosić bardziej do sfery prawa materialnego niż procesowej przesłanki stanu zawisłości sprawy²⁵⁷.

L. Ostrowski uzasadnia stanowienie przez zarzut potrącenia środek dochodzenia roszczeń pozwanego przykładem, w którym powód podnosi w pozwie nieskuteczność dokonanego przez pozwanego potrącenia. Choć w takim postępowaniu może w ogóle nie dojść do podniesienia opartego na tym potrąceniu zarzutu, to jednak sąd i tak będzie zobowiązany do badania wierzytelności pozwanego²⁵⁸. Podobnie jak inni autorzy, wraz z przyjęciem tezy o funkcji zarzutu potrącenia jako środka dochodzenia roszczeń, *L. Ostrowski* uznaje typowe tego skutki w zakresie *res iudicata*, *lis pendens* i przesłanki dopuszczalności drogi sądowej²⁵⁹.

Podobnie, jak *Z. Łabno*, ograniczenie funkcji zarzutu potrącenia jako środka dochodzenia roszczeń do wariantu ewentualnego tego zarzutu uznał za niezasadne *J. Krajewski*²⁶⁰. Nie dostrzega on większych różnic między zarzutem potrącenia, a powództwem wzajemnym ze wszystkimi tego procesowymi konsekwencjami, o których była mowa także u autorów powyżej²⁶¹. Uważa, że powództwo wzajemne zostało pomyślane jedynie na wypadek, gdyby roszczenie pozwanego przewyższało pretensję powoda. Stwierdza wręcz, że brak słowa „powództwo” w terminie „zarzut potrącenia” ma czysto werbalne znaczenie²⁶².

A. Kuźniar uważa, że "bierna opozycja" pozwanego może stanowić dochodzenie roszczenia. Autorka wskazuje, że choć sąd w rozstrzygnięciu orzeka bezpośrednio o roszczeniu powoda, to jednak pośrednio orzeka też o drugim stosunku prawnym, z którego wynika roszczenie pozwanego. Jej zdaniem zarzut potrącenia w procesie pełni podwójną funkcję²⁶³ –

---

²⁵⁷ *Ibidem*, s. 33-34.

²⁵⁸ *L. Ostrowski*, Potrącenie a zarzut potrącenia w procesie cywilnym, NP 1977, Nr 4, s. 554.

²⁵⁹ *Ibidem*, s. 553 i n.

²⁶⁰ *J. Krajewski*, Z zadaniem potrącenia w procesie cywilnym, Paestra 1972, Nr 4, s. 6.

²⁶¹ *Ibidem*, s. 7, 13-16, 18-19; w zakresie drogi sądowej Autor robi jednak wyjątek dla roszczeń przekazanych do właściwości komisji rozjemczych i państwowych biur notarialnych, zob. *Ibidem*, s. 15.

²⁶² *Ibidem*, s. 7.

²⁶³ Stąd stanowisko Autorki można by zakwalifikować do poglądów o zaczepno-obronnej funkcji zarzutu potrącenia.

obronną, zbieżną z funkcją zapłaty potrącenia oraz funkcję realizacji roszczenia, która z kolei jest zbieżna z funkcją egzekucyjną potrącenia²⁶⁴.

Współcześnie, *R. Morek* uważa zarzut potrącenia środkiem dochodzenia roszczenia przez pozwanego w szerokim znaczeniu, wskazując, że sąd w postępowaniu ocenia istnienie i wysokość wierzytelności pozwanego biorąc pod uwagę wymagania stawiane wobec pozwu. Uzasadnia to jego zdaniem uznanie tego zarzutu za środek o nie wyłącznie obronnym charakterze. Autor formułuje też typowe dla przedstawicieli tego poglądu tezy o stanie zawisłości sprawy wywoływanej podniesieniem zarzutu potrącenia oraz powagi rzeczy osądzonej rozstrzygnięcia sądu o potrąceniu²⁶⁵. Zdaniem *R. Morka* zarzut potrącenia od powodztwa wzajemnego różni jedynie brak konieczności uiszczenia opłaty sądowej²⁶⁶.

Według *W. Jurcewicza*, przeciwko tezie o obronnej funkcji zarzutu potrącenia przemawia konieczność każdorazowego prowadzenia postępowania dowodowego w celu ustalenia istnienia i wysokości wierzytelności objętej zarzutem²⁶⁷. Również ten Autor odwołuje się do orzeczenia TSUE, o którym wcześniej była mowa przy okazji omawiania poglądu *A. Torbusa*²⁶⁸. *W. Jurcewicz* uważa jednak, że w wyroku tym, TSUE stanął na stanowisku, że zarzut potrącenia jest jednak środkiem dochodzenia roszczeń, uzasadniając to treścią opinii Rzecznika Generalnego²⁶⁹. Argument za tym, aby rozstrzygnięcie sądu o potrąceniu objąć powagą rzeczy osądzonej, Autor uzasadnia przykładem, w którym sąd mógłby rozstrzygać o tym samym roszczeniu dwukrotnie – najpierw ustalając, że pozwanemu zarzut potrącenia nie przysługuje z uwagi na nieistnienie wierzytelności na nim opartej, a następnie w procesie wytoczonym przez wcześniejszego pozwanego o tę samą wierzytelność. Podobnie, zdaniem *W. Jurcewicza*, w razie przyjęcia dopuszczalności podnoszenia zarzutu potrącenia w oparciu o wierzytelność objętą zapisem na sąd polubowny, przykładowo, sąd mógłby uwzględnić tę część wierzytelności, która objęta jest zarzutem potrącenia, a drugą część skierowaną do postępowania arbitrażowego, trybunał arbitrażowy mógłby oddalić. Jego zdaniem tego rodzaju niekonsekwencja nie może zostać zaakceptowana i wcale nie służy efektywności postępowania sądowego²⁷⁰. Należy jednak zauważyć, że choćby w odniesieniu do przykładu z następczym dochodzeniem wierzytelności, której nieistnienie zostało

---

²⁶⁴ *A. Kuźniar*, Funkcje zarzutu potrącenia w procesie cywilnym, *Paestra* 1976, Nr 4–5, s. 39–40.

²⁶⁵ *R. Morek* [w:] *K. Osajda* (red. serii), *W. Borysiak* (red. tomu), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2023, pkt. 61.-61.2.

²⁶⁶ *Ibidem*, pkt 63.

²⁶⁷ *W. Jurcewicz*, Uwagi o zarzucie potrącenia w postępowaniu procesowym [w:] *J. Poczobut*, *A. W. Wiśniewski* (red.), *Prawo prywatne i arbitraż. Księga pamiątkowa dedykowana doktorowi Maciejowi Tomaszewskiemu*, Warszawa 2016, s. 168.

²⁶⁸ Zob. *A. Torbus*, Wpływ umowy jurysdykcyjnej na dopuszczalność zarzutu potrącenie, *EPS* 2008, Nr 4, s. 17–18 oraz Wyrok TSUE z 13.07.1995 r., C-341/93, *DANVAERN PRODUCTION A/S v. SCHUHFABRIKEN OTTERBECK GMBH & CO.*, ECR 1995, nr 7, poz. I-2053.

²⁶⁹ *W. Jurcewicz*, Uwagi o zarzucie potrącenia w postępowaniu procesowym [w:] *J. Poczobut*, *A. W. Wiśniewski* (red.), *Prawo prywatne i arbitraż. Księga pamiątkowa dedykowana doktorowi Maciejowi Tomaszewskiemu*, Warszawa 2016, s. 168.

²⁷⁰ *Ibidem*, s. 171–174.

stwierdzone we wcześniejszym postępowaniu, uznanie przez sąd w drugiej sprawie jej istnienia, da z kolei pozwanemu prawo do powoływania się na dokonane potrącenie, które wobec stwierdzenia istnienia wierzytelności przedstawionej do potrącenia musi zostać uznane za w pełni skuteczne. W zakresie powagi rzeczy osądzonej rozstrzygnięcia o potrąceniu stanowisko *W. Jurcewicz* jest jednak bardziej zniuansowane. Uważa, że w razie, gdyby okazało się, że potrącenie było zasadne, ale nie zostało dokonane skutecznie, wtedy rozstrzygnięcie o nim nie powinno mieć przymiotu powagi rzeczy osądzonej²⁷¹. Z kolei w odniesieniu do kwestii właściwości organu do rozstrzygnięcia o wierzytelności objętej zarzutem potrącenia, Autor ten uważa, że konieczne jest wstrzymanie się przez sąd z wydaniem orzeczenia do momentu rozstrzygnięcia o tej wierzytelności przez właściwy organ²⁷².

Przedstawiając swoje stanowisko, *Ł. Błaszczak* wychodzi od dokonanego w doktrynie podziału środków dochodzenia roszczeń na środki służące dochodzeniu roszczeń przez wytoczenie powództwa oraz środki dochodzenia roszczeń w inny sposób, w formie zarzutu (w tym zarzutu potrącenia) lub wniosku²⁷³. W dalszej kolejności zauważa, że kwestie wywoływania stanu *lis pendens* czy *res iudicata* nie muszą jednoznacznie determinować czy dany środek jest środkiem dochodzenia roszczeń, obrazując to przykładem odnoszącym się do postępowania pojednawczego, które kończy się bez prawomocnego rozstrzygnięcia, a mimo to, nie traci waloru postępowania służącego dochodzeniu roszczeń²⁷⁴. Ponownie też odwołuje się do zakresu czynności polegającej na podniesieniu zarzutu potrącenia, wskazując, że zalicza się do niego także quasi-wniosek o ustalenie wierzytelności pozwanego albo quasi-wniosek o ustalenie skutków dokonanego potrącenia²⁷⁵. Nie uważa jednak, aby właściwe było zupełne zrównanie skutków podniesienia zarzutu potrącenia z wniesieniem powództwa, jak również zatarcie różnicy między tym zarzutem, a powództwem wzajemnym, które jego zdaniem ma szerszy zakres zastosowania i w którym funkcja dochodzenia roszczeń wysuwa się zdecydowanie na pierwszy plan²⁷⁶. Autor przyjmuje nietypowe stanowisko, które jako jedyne można być zakwalifikować do teorii o zaczepno-obronnej funkcji zarzutu potrącenia. Przyjmuje z jednej strony wymóg dopuszczalności drogi sądowej dla wierzytelności objętej zarzutem potrącenia²⁷⁷. Z drugiej strony uważa jednak, że podniesienie zarzutu potrącenia nie

---

²⁷¹ *Ibidem*, s. 177.

²⁷² *Ibidem*, s. 179.

²⁷³ Do których oprócz zarzutu potrącenia zalicza m. in., zarzut dokonania czynności z pokrzywdzeniem wierzycieli, wniosek o przeprowadzenie postępowania pojednawczego (art. 184 KPC i n.), wniosek o alimenty w toku postępowania rozwodowego (art. 444 KPC), wniosek restytucyjny czy wreszcie wniosek z art. 58 § 2 KRO, zob. *Ł. Błaszczak*, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym* (art. 203¹ KPC), Warszawa 2019, s. 197. W zakresie tezy o funkcji zarzutu potrącenia jako środka dochodzenia roszczeń tak też w: *Ł. Błaszczak* [w:] *E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil* (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, pkt. 15-18.

²⁷⁴ *Ł. Błaszczak*, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym* (art. 203¹ KPC), Warszawa 2019, s. 200-202.

²⁷⁵ *Ibidem*, s. 203-204.

²⁷⁶ *Ibidem*, s. 204-207.

²⁷⁷ *Ibidem*, s. 208.

powoduje stanu zawisłości sprawy²⁷⁸, a rozstrzygnięcie o potrąceniu nie korzysta z negatywnego aspektu prawomocności materialnej, a więc powagi rzeczy osądzonej²⁷⁹. Inny jest jednak jego pogląd na temat pozytywnego aspektu prawomocności materialnej – mocy wiążącej. Jego zdaniem rozstrzygnięcie sądu o potrąceniu, choć zawarte w uzasadnieniu, korzysta z tego przymiotu i może stanowić kwestię albo też sprawę prejudycjalną w niektórych konstelacjach procesowych²⁸⁰.

Na koniec należy zauważyć, że pogląd o funkcji zarzutu potrącenia jako środka dochodzenia roszczeń został także wyrażony w orzecznictwie, choć raczej starszej daty²⁸¹.

3.5. Wnioski

Przystępując do podsumowania przedstawionych wyżej poglądów należy zauważyć, że sytuują się one po jednej z dwóch stron sporu – zarzut potrącenia bywa uznawany za czysty środek obrony pozwanego albo za środek dochodzenia roszczeń, co determinuje²⁸² przede wszystkim zakres dopuszczalności zarzutu potrącenia w procesie, w tym także skutki podniesienia tego zarzutu oraz rozstrzygnięcia o nim.

Chybiony wydaje się podział poglądów o funkcji zarzutu potrącenia w procesie dokonany przez *A. Olasia* w zakresie dystynkcji pomiędzy funkcją tego zarzutu jako środka dochodzenia roszczeń, a traktowaniem go jako środka obronno-zaczepegnego²⁸³. Jak trafnie zauważyła *J. May* „uznanie zarzutu potrącenia za środek dochodzenia roszczenia nie pozbawia go cech środka obrony”²⁸⁴. Zatem podział dokonany przez *A. Olasia* zdaje się nieco rozmywać dość jasno zarysowane w doktrynie i orzecznictwie różnice pomiędzy traktowaniem zarzutu potrącenia jako środka czysto obronnego oraz jako środka dochodzenia roszczeń. Jak już zostało wspomniane, celowe wydaje się wyodrębnienie trzeciej kategorii funkcji zarzutu potrącenia jako środka obronno-zaczepegnego, z uwagi na zasadnicze różnice poglądów w ramach tej kategorii. Nie zmienia to jednak faktu, że teza o stanowieniu przez zarzut potrącenia

---

²⁷⁸ *Ibidem*, s. 200.

²⁷⁹ *Ibidem*, s. 225.

²⁸⁰ Co do różnicy między kwestią, a sprawą procesową zob. *Ł. Błaszczak*, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym* (art. 203¹ KPC), Warszawa 2019, s. 244; z kolei szczegółowe omówienie możliwych stanów faktycznych zob. *Ibidem*, s. 247-251.

²⁸¹ Zob. Orzeczenie SN z 4.11.1963 r., I CR 857/59, NP 1964, nr 12, poz. 1218; Wyrok SN z 18.12.1973 r., III CRN 272/73, OSNC 1974, nr 10, poz. 177; Wyrok SN z 18.04.2000 r., III CKN 720/98, LEX nr 51368; Postanowienie SN z 30.06.2014 r., V CSK 624/13, LEX nr 3383167; z orzecznictwa sądów apelacyjnych: Wyrok SA w Poznaniu z 29.07.2009 r., I ACa 497/09, LEX nr 756611; Wyrok SA we Wrocławiu z 30.01.2013 r., I ACa 1387/12, LEX nr 1314957; Wyrok SA w Łodzi z 21.05.2013 r., I ACa 34/13, LEX nr 1327562.

²⁸² A nie na odwrót jak trafnie zauważył *L. Ostrowski*, zob. *L. Ostrowski*, *Potrącenie a zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, NP 1977, Nr 4, s. 556.

²⁸³ *A. Olaś*, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 292.

²⁸⁴ *J. May*, *Obrona pozwanego w procesie cywilnym przed sądem I instancji*, Warszawa 2013, Rozdz. IX, pkt 2.3.

środka obrony pozwanego jest wspólna praktycznie wszystkim autorom i zdaje się w żaden sposób nie przesądzać o funkcji tego zarzutu.

Przyjmując funkcję zarzutu potrącenia jako środka dochodzenia roszczeń, pozostającego w dalszym ciągu środkiem obrony, należy przypisać jej dość jednoznaczne skutki. Po pierwsze, będzie nim wywołanie stanu zawisłości sprawy. Po drugie rozstrzygnięcie sądu o potrąceniu będzie objęte powagą rzeczy osądzonej w zakresie istnienia, a w myśl niektórych poglądów, także nieistnienia wierzytelności pozwanego objętej zarzutem potrącenia. Po trzecie, daleko idące zrównanie zarzutu potrącenia z powództwem wzajemnym przemawia za postawieniem wymogu z jednej strony drogi sądowej dla wierzytelności pozwanego, a z drugiej właściwości sądu do jej rozpatrzenia, determinowanej także ewentualnym istnieniem zapisu na sąd polubowny. Po czwarte wreszcie, zgłoszenie w procesie zarzutu potrącenia stanowi czynność, o której mowa w art. 123 § 1 pkt 1, przerywającą bieg terminu przedawnienia. Przyjęcie koncepcji odmiennej, tj. o czysto obronnej funkcji zarzutu potrącenia wymaga przyjęcia poglądów przeciwnych do wyżej przedstawionych.

Jak już zostało zaprezentowane przy omawianiu powagi rzeczy osądzonej rozstrzygnięcia sądu o potrąceniu, w polskiej doktrynie nieraz istniała pokusa przenoszenia rozwiązań niemieckich na grunt polskiego procesu²⁸⁵. Takie rozwiązanie jest jednak nieuzasadnione, gdyż zdaje się nie dostrzegać braku w polskim KPC przepisów odnoszących się już choćby do samej powagi rzeczy osądzonej rozstrzygnięcia sądu o potrąceniu²⁸⁶. Zatem wydaje się, że istotne ograniczanie zakresu dopuszczalności zarzutu potrącenia poglądami niemającymi poparcia w przepisach prawa, jak również zacierającymi różnice pomiędzy zarzutem potrącenia, a powództwem wzajemnym²⁸⁷ należy uznać za niedopuszczalne, w tym z punktu widzenia celu procesu zarysowanego na wstępie tego rozdziału, którym jest właściwe załatwienie sprawy z uwzględnieniem norm prawa powszechnie obowiązującego²⁸⁸. Kwestia przerwania biegu przedawnienia przez zgłoszenie zarzutu potrącenia, choć wydaje się do przyjęcia na gruncie mieszanej teorii charakteru prawnego zarzutu potrącenia, nie musi stać w opozycji do uznania zarzutu potrącenia za środek czysto obronny, ponieważ to przede wszystkim materialnoprawny aspekt potrącenia, a nie sama czynność procesowa powoduje przerwanie biegu przedawnienia²⁸⁹.

---

²⁸⁵ Zob. rozdział 3.2 i szerzej w: *A. Torbus*, Wpływ umowy jurysdykcyjnej na dopuszczalność zarzutu potrącenie, EPS 2008, Nr 4, s. 19.

²⁸⁶ Zob. rozdział 3.2.

²⁸⁷ Co przyjmując koncepcję racjonalności ustawodawcy wprowadzającego te dwa środki obrony pozwanego jest niewskazane.

²⁸⁸ Zob. rozdział 3.1.

²⁸⁹ Choć przyjmując teorię materialnoprawną, bardzo klarownie na ten temat *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 507-511.

ROZDZIAŁ 4. PRZESŁANKI ZARZUTU POTRĄCENIA

4.1. Uwagi wstępne.

W doktrynie podnosi się, że czynności procesowe podlegają pewnym wymogom lub warunkom, które dzieli się na wewnętrzne (odnoszące się do kwestii podmiotowych oraz treści i formy) oraz zewnętrzne (odnoszących się do czasu, miejsca oraz przesłanek dopuszczalności charakterystycznych dla danej czynności)²⁹⁰. Do wymagań podmiotowych zalicza się: zdolność sądową, zdolność procesową, należyte umocowanie pełnomocnika, zdolność postulacyjną oraz legitymację do dokonania konkretnej czynności²⁹¹.

W rozdziale zostaną opisane najważniejsze przesłanki zarzutu potrącenia. Najpierw przedstawiony zostanie przegląd przesłanek podmiotowych²⁹². W dalszej części rozdziału omówione zostaną przesłanki przedmiotowe, temporalne i odnoszące się do formy zarzutu potrącenia wprowadzone w nowelizacji z 2019 roku poprzez dodanie art. 203¹ KPC, z uwzględnieniem najnowszych zmian, które weszły w życie 1 lipca 2023 roku. Na koniec zasygnalizowane zostaną odrębności i dalsze ograniczenia wynikające ze specyfiki postępowań odrębnych.

Z uwagi na przyjęcie poglądu o obronnej funkcji zarzutu potrącenia w procesie cywilnym nie zachodzi potrzeba szczegółowego omówienia przesłanek procesowych *sensu stricto*²⁹³, a więc tych, od których zależy prawidłowość wszczęcia, prowadzenia i zakończenia postępowania cywilnego zgodnie z prawem²⁹⁴. Do takich przesłanek zalicza się m.in. dopuszczalność drogi sądowej, jurysdykcję krajową, zapis na sąd polubowny, immunitet

---

²⁹⁰ J. Mokry, Czynności procesowe podmiotów dochodzących ochrony praw w postępowaniu cywilnym, Wrocław 1993, s. 96-97; Z. Resich [w:] Z. Resich, J. Jodłowski, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, Postępowanie cywilne, Warszawa 2016, Rozdz. 37, § 3, pkt III.

²⁹¹ Tak: J. Mokry, Czynności procesowe podmiotów dochodzących ochrony praw w postępowaniu cywilnym, Wrocław 1993, s. 97, przy czym Autor ten zaznacza, że legitymację do dokonania czynności prawnej należy odróżnić od legitymacji procesowej; w tym zakresie podobnie: Z. Resich [w:] Z. Resich, J. Jodłowski, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, Postępowanie cywilne, Warszawa 2016, Rozdz. 37, § 3, pkt III.1.

²⁹² Z pominięciem zdolności postulacyjnej, jako że dla zgłoszenia zarzutu potrącenia nie jest przewidziany przymus adwokacko-radcowski i czynność ta może być dokonana zarówno przez stronę, jak i jej pełnomocnika.

²⁹³ Zatem tych, które zdaniem Z. Resicha, w odróżnieniu od przesłanek procesowych w szerokim znaczeniu warunkujących istnienie czynności procesowych, odnoszą się do całości postępowania, zob. Z. Resich, Przesłanki procesowe, Warszawa 1966, s. 57-58.

²⁹⁴ Zob. T. Zembruski, Nieważność postępowania w procesie cywilnym, Warszawa 2017, s. 215.

sądowy oraz stan sprawy w toku, jak również powagę rzeczy osądzonej²⁹⁵. Uznanie zarzutu potrącenia za środek dochodzenia roszczeń uzasadnia przyjęcie poglądu o konieczności spełniania przez zarzut potrącenia tych przesłanek pozytywnych (lub niespełniania negatywnych), w przeciwnym jednak razie należy uznać, że nie zachodzi taka konieczność²⁹⁶.

4.2. Przesłanki podmiotowe

4.2.1. Zdolność sądowa i procesowa

Dla skutecznego dokonania czynności procesowej niezbędne jest posiadanie przez stronę dokonującą tej czynności, zarówno zdolności sądowej (art. 64 KPC), jak i zdolności procesowej (art. 65 KPC)²⁹⁷. W razie nieposiadania przez stronę zdolności procesowej zarzut potrącenia, jak i inne czynności procesowe muszą być podejmowane przez jej przedstawiciela ustawowego (art. 66 KPC). Co istotne, wymóg posiadania zdolności sądowej i procesowej odnosi się nie tylko do strony podnoszącej zarzut potrącenia, ale także do strony, wobec której ten zarzut jest podnoszony²⁹⁸. Brak zdolności sądowej i procesowej jest brany pod uwagę przez sąd w każdym stanie sprawy (art. 202 KPC) i jest przyczyną nieważności postępowania (art. 379 pkt 2 KPC).

4.2.2. Legitymacja do zgłoszenia zarzutu potrącenia

Legitymację do podniesienia zarzutu potrącenia posiada pozwany, o czym świadczy także dosłowne brzmienie przepisu art. 203¹ KPC, i to zarówno w wariantcie informującym, jak i kształtującym (zarzut potrącenia *sensu stricto*). Jednocześnie, z perspektywy prawa procesowego nie jest istotne, czy potrącenia dokonał sam pozwany, czy też osoba trzecia, ponieważ liczy się tylko umarżający wierzycielstwo powoda skutek tego potrącenia. Jednocześnie, z punktu widzenia prawa cywilnego uprawnionym do potrącenia będzie na ogół wierzyciel, będący jednocześnie dłużnikiem swojego dłużnika (art. 498 § 1 KPC), choć w drodze wyjątku, prawo do potrącenia przysługiwać będzie np. poręczycielowi (art. 883 § 1 KPC)²⁹⁹.

Wydaje się, że dopuścić należy również możliwość zgłoszenia zarzutu potrącenia przez powoda. Choć *A. Olaś* wyróżnia w tym zakresie cztery możliwe sytuacje: zarzut potrącenia

---

²⁹⁵ A ponadto istotne także z punktu widzenia czynności procesowych: zdolność sądową i procesową stron oraz należyte zastępstwo procesowe strony, por. *Z. Resich* [w:] *Z. Resich, J. Jodłowski, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz*, Postępowanie cywilne, Warszawa 2016, Rozdz. 8, pkt III.

²⁹⁶ Szerzej na temat funkcji zarzutu potrącenia zob. Rozdział 3.

²⁹⁷ *S. Dalka*, Czynności procesowe stron w procesie cywilnym, Palestra 1975, Nr 9, s. 58.

²⁹⁸ *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 300.

²⁹⁹ *Ibidem*, s. 305-306.

zgłoszony przez powoda, będącego równocześnie pozwanym wzajemnym w ramach obrony przed powództwem wzajemnym, zarzut potrącenia zgłoszony przez powoda jako podstawa powództwa opozycyjnego wytoczonego na podstawie art. 840 § 1 pkt 1 in fine KPC, zarzut potrącenia zgłoszony przez powoda jako podstawa powództwa o ustalenie negatywne oraz zarzut potrącenia zgłoszony przez powoda w celu zapobieżenia skutecznej obronie pozwanego jego zarzutem potrącenia)³⁰⁰. Wydaje się jednak, że tak naprawdę w obrębie jednego procesu możliwe są jedynie dwie ostatnie sytuacje. W pozostałych przypadkach bowiem, zarzut potrącenia albo jest podnoszony przez powoda w jednym postępowaniu, ale jednocześnie pozwanego w powództwie wzajemnym, gdzie dochodzi do podniesienia zarzutu potrącenia, albo też powód dochodzi co prawda stwierdzenia przez sąd umorzenia wierzytelności wskutek potrącenia, ale jednocześnie ciężko uznać to roszczenie za środek obrony w tym procesie, a bardziej za sposób dochodzenia roszczenia³⁰¹. Charakter środka obronnego wydaje się mieć co najwyżej powództwo opozycyjne oparte na zarzucie potrącenia – powód broni się przed egzekucją, jak również niewątpliwie tzw. przeciwpotrącenie, a więc obrona powoda własnym zarzutem potrącenia przed takim samym zarzutem pozwanego.

Co istotne, w razie skutecznego dokonania potrącenia przez powoda lub pozwanego, oświadczenie złożone przez drugą stronę będzie częściowo bezprzedmiotowe, a przez to nieskuteczne³⁰². Skuteczność ta będzie jednak zależała od tego, które z oświadczeń zostało złożone jako pierwsze, a nie od tego, dla której z wierzytelności faza kompensacyjna rozpoczęła się jako pierwsza. Jednocześnie, również zarzut potrącenia podniesiony przez powoda musi odpowiednio spełniać przesłanki z art. 203¹ KPC³⁰³ oraz może być zgłoszony w formie zarzutu ewentualnego³⁰⁴.

Zgodnie z art. 79 ust. 1 KPC interwenient uboczny (zarówno samoistny jak i niesamoistny) jest uprawniony do podejmowania wszelkich czynności procesowych dopuszczalnych według stanu sprawy. W związku z tym jest on upoważniony do podniesienia zarzutu procesowego informującego, który jest wyłącznie czynnością procesową, a więc powołać się na potrącenie uprzednio dokonane przez pozwanego³⁰⁵.

Sporna jest kwestia czy interwenient uboczny może dokonać potrącenia własnej wierzytelności z wierzytelnością powoda. W myśl jednego z poglądów nie jest to

---

³⁰⁰ A. Olaś, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 307.

³⁰¹ Por. Rozdział 3.

³⁰² A. Olaś, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 312.

³⁰³ A. Torbus [w:] T. Zembrzowski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II*, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 12.

³⁰⁴ A. Olaś, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 311.

³⁰⁵ Tak: J. Studzińska, *Interwencja uboczna w procesie cywilnym*, Warszawa 2018, Rozdz. IX, § 4; I. Gromska-Szuster [w:] T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1–366*, Warszawa 2021, art. 79, pkt 8; T. Szancilo (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458*¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 79 KPC, Nb 1.

dopuszczalne, ponieważ zarzut potrącenia stanowi środek dochodzenia roszczeń, a interwenient uboczny nie jest uprawniony do podejmowania takich czynności za pozwanego, choćby w przypadku zakazu wytaczania powództwa wzajemnego³⁰⁶. Jak już jednak zostało zauważone, zarzut potrącenia w procesie stanowi jedynie środek obrony pozwanego³⁰⁷, a zatem mimo rzeczywistego rozszerzenia zakresu kognicji sądu o nowe fakty, a także poszerzenia materiału procesowego, nie rozszerza on jednak przedmiotu procesu o nowe roszczenia, czego interwenientowi ubocznemu robić nie wolno. Przekonujące wydaje się w związku z tym stanowisko *A. Olasia*, który twierdzi, że możliwe jest podniesienie przez interwenienta ubocznego (w tym niesamoistnego) zarzutu potrącenia *sensu stricto*, jednak jego skuteczność jest ograniczona przez materialnoprawną przesłankę wzajemności wierzytelności potrącanych. Jeśli więc, interwenientowi ubocznemu przysługuje co prawda wierzytelność względem powoda, ale już powodowi względem tego interwenienta nie, to interwenient nie będzie mógł dokonać skutecznego potrącenia, a tym samym podnieść zarzutu potrącenia w wariantcie kształtującym³⁰⁸. Szczególną sytuacją, będzie przypadek poręczyciela, któremu na podstawie art. 883 § 1 KC przysługuje również prawo potrącenia wierzytelności pozwanego wobec powoda, jak również przypadek interwenienta ubocznego będącego współdłużnikiem solidarnym z pozwanym, który na podstawie art. 375 § 1 KC może bronić się przysługującym mu osobiście zarzutem potrącenia wobec powoda³⁰⁹.

W doktrynie podnosi się, że zarzut potrącenia może być także zgłoszony przez prokuratora (art. 7 i 60 KPC), podmiotom uprawnionym do występowania w określonych sprawach na prawach zbliżonych do prokuratora na mocy przepisów szczególnych, takim jak Rzecznikowi Praw Obywatelskich (art. 14 pkt 4 Ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich³¹⁰), Rzecznik Praw Dziecka (art. 10 ust. 1 pkt 3 Ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka³¹¹), a także organizacjom pozarządowym, które działając w zakresie swoich zadań statutowych, w określonych sprawach (art. 61 § 1 KPC), za pisemną zgodą pozwanego mogą przystąpić do postępowania po jego stronie (art. 8, 61 § 2 i art. 62 § 2 KPC). Jednak zarzut ten może w ich przypadku mieć wyłącznie postać zarzutu informującego, ponieważ takie podmioty nie są uprawnione do rozporządzania cudzym prawem³¹².

4.3. Należyte umocowanie pełnomocnika

Kolejną przesłanką procesową jest kwestia należytego umocowania pełnomocnika pozwanego. W przypadku zarzutu potrącenia, konieczne jest udzielenie odpowiedzi na pytanie

---

³⁰⁶ *Ibidem*.

³⁰⁷ Por. Rozdział 3.5.

³⁰⁸ *A. Ołaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 320.

³⁰⁹ *Ibidem*, s. 321.

³¹⁰ T.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1058.

³¹¹ T.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 292.

³¹² *A. Ołaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 321.

czy zakres pełnomocnictwa procesowego, o którym mowa w art. 91 KPC, wystarcza z jednej strony do złożenia przez pełnomocnika procesowego pozwanego materialnoprawnego oświadczenia woli o potrąceniu, a z drugiej do przyjęcia przez pełnomocnika procesowego powoda takiego oświadczenia. Poza dyskusją pozostaje możliwość podniesienia przez pełnomocnika zarzutu potrącenia informującego jako czynności wyłącznie procesowej, do której regulacje prawa cywilnego nie znajdują zastosowania³¹³.

Na wstępie, jak się wydaje, należy ustalić charakter prawny zarzutu potrącenia *sensu stricto*, a więc czy pełnomocnik podnosząc zarzut potrącenia wraz ze złożeniem oświadczenia woli o potrąceniu dokonuje dwóch czy też jednej czynności. Jak już zostało zauważone, najbardziej przekonującą teorią jest ta o mieszanej naturze prawnej kształtującego zarzutu potrącenia, która w najpełniejszy sposób odpowiada systemowemu ukształtowaniu tego zarzutu w polskiej procedurze cywilnej³¹⁴. Wobec faktu, że pełnomocnik pozwanego dokonuje wyłącznie czynności procesowej, która wywiera jednak skutki materialnoprawne (czynności o podwójnej naturze), należy uznać, że zakres pełnomocnictwa procesowego jest wystarczający do dokonania tej czynności³¹⁵. Co więcej, pełnomocnik procesowy jest upoważniony na podstawie art. 91 KPC do wytoczenia powództwa wzajemnego. Tym bardziej zasadne jest zatem przyjęcie, że jest on także upoważniony do podniesienia zarzutu potrącenia, które nie jest środkiem dochodzenia roszczeń jak powództwo wzajemne, a jedynie środkiem obrony pozwanego³¹⁶.

---

³¹³ A. Torbus [w:] T. Zembrzusi (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 13; K. Szadkowski [w:] M. Gutowski (red.), Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 353–626. Wyd. 3, Warszawa 2022, Art. 499 KC, Nb 14.

³¹⁴ Zob. rozdział 2.5.

³¹⁵ Tak też: P. Dzienis, Zarzut potrącenia po nowelizacji KPC, LEX/el. 2019, pkt I; M. Uliasz [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Warszawa 2019, Art. 203¹ KPC, Nb 37; A. Ciepla [w:] B. Karolczyk, Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów, Warszawa 2020, Rozdz. 8.1., pkt 66 i 67; A. Torbus [w:] T. Zembrzusi (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 14; K. Zawada [w:] K. Pietrzykowski (red.), Kodeks cywilny. T II. Komentarz. Art. 450–1088. Przepisy wprowadzające, Wyd. 10, Warszawa 2021, Art. 499 KC, Nb 9; Ł. Błaszczak [w:] E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, pkt. 19-21; podobnie w: Ł. Błaszczak, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC), Warszawa 2019, s. 152; w orzecznictwie: Wyrok SA w Krakowie z 11.01.2018 r., I ACa 921/17, LEX nr 2478768; Wyrok SA w Gdańsku z 21.08.2020 r., I AGa 29/20, LEX nr 3159935.

³¹⁶ Zob. Ł. Błaszczak, Czy zgłoszenie zarzutu potrącenia (art. 203(1) kodeksu postępowania cywilnego) może nastąpić na podstawie pełnomocnictwa procesowego, czy konieczne jest dysponowanie pełnomocnictwem materialnym?, Palestra 2021, Nr 10, pkt 6-7.

W doktrynie i orzecznictwie pojawiły się głosy przeciwne takiemu rozwiązaniu³¹⁷. Wychodzą one jednak z założenia o rozdzielności czynności materialnoprawnej i procesowej w ramach teorii materialnoprawnej charakteru prawnego zarzutu potrącenia *sensu stricto*. Jednak i w ramach tego poglądu przyjmuje się rozwiązanie łagodzące daleko idące skutki braku skutecznego umocowania pełnomocnika do złożenia oświadczenia woli o potrąceniu. Rozwiązanie to polega na przyjęciu, że umocowanie do dokonania potrącenia może być udzielone w sposób dorozumiany³¹⁸, z zastrzeżeniem, że musi to wynikać z okoliczności sprawy, tj., że sam fakt udzielenia pełnomocnictwa procesowego przez pozwanego nie świadczy jeszcze o umocowaniu pełnomocnika do złożenia oświadczenia woli o potrąceniu³¹⁹.

Podobnie sporna jest kwestia umocowania do odbioru oświadczenia o potrąceniu przez pełnomocnika powoda. Również i tutaj dominuje pogląd, że pełnomocnictwo procesowe z art. 91 KPC nie obejmuje swoim zakresem upoważnienia do przyjęcia oświadczenia o potrąceniu

---

³¹⁷ W orzecznictwie: Wyrok SN z 20.10.2004 r., I CK 204/04, OSNC 2005, nr 10, poz. 176; Wyrok SN z 13.01.2016 r., II CSK 862/14, LEX nr 1982400; Wyrok SN z 1.03.2017 r., IV CSK 350/16, LEX nr 2329028; Wyrok SN z 23.02.2017 r., V CSK 305/16, LEX nr 2297423; Wyrok SN z 22.02.2017 r., IV CSK 316/16, LEX nr 2309600; Wyrok SN z 15.02.2019 r., II CSK 723/17, LEX nr 2621120; Wyrok SN z 25.09.2019 r., III CSK 189/17, LEX nr 2734425; Postanowienie SN z 26.08.2020 r., I CSK 35/20, LEX nr 3512473; Postanowienie SN z 22.05.2020 r., I CSK 661/19, LEX nr 3129461; Postanowienie SN z 8.12.2020 r., II CSK 353/20, LEX nr 3089179; Wyrok SN z 27.04.2021 r., IV CSKP 38/21, OSNC 2022, nr 3, poz. 27; z kolei w doktrynie: *M. Pyziak-Szafnicka*, Potrącenie w prawie cywilnym, Kraków 2002, s. 237-238; *G. Wolak*, O formie złożenia oświadczenia woli o potrąceniu oraz zarzutu potrącenia, MoP 2010, Nr 23, s. 1297-1298; *M. Manowska* [w:] *A. Adamczuk, P. Prus, M. Radwan, M. Sienko, E. Stefańska, M. Manowska*, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477(16), LEX/el. 2022, art. 203(1), pkt 10; *O. M. Piaskowska, K. Panfil* [w:] *M. Kuchnio, A. Majchrowska, J. Parańianowicz, A. Partyk, A. Rutkowska, D. Rutkowski, A. Turczyn, O. M. Piaskowska, K. Panfil*, Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany, LEX/el. 2023, art. 203(1), pkt 13; *T. Szancilo* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1-458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 12.

³¹⁸ W orzecznictwie: Postanowienie SN z 9.03.1972 r., III PZP 2/72, LEX nr 7071; Wyrok SN z 20.10.2004 r., I CK 204/04, OSNC 2005, nr 10, poz. 176; Wyrok SN z 10.08.2010 r., I PK 56/10, OSNP 2011, nr 23-24, poz. 295; Wyrok SN z 13.01.2016 r., II CSK 862/14, LEX nr 1982400; Wyrok SN z 1.03.2017 r., IV CSK 350/16, LEX nr 2329028; Wyrok SN z 23.02.2017 r., V CSK 305/16, LEX nr 2297423; Wyrok SN z 27.04.2021 r., IV CSKP 38/21, OSNC 2022, nr 3, poz. 27; w doktrynie: *M. Pyziak-Szafnicka*, Potrącenie w prawie cywilnym, Kraków 2002, s. 238-239; *K. Rozum*, Składanie i przyjmowanie oświadczeń materialnoprawnych przez pełnomocnika procesowego, ze szczególnym uwzględnieniem potrącenia, FIUW 2020, Nr 9, s. 203; *M. Manowska* [w:] *A. Adamczuk, P. Prus, M. Radwan, M. Sienko, E. Stefańska, M. Manowska*, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477(16), LEX/el. 2022, art. 203(1), pkt 10; *K. Szadkowski* [w:] *M. Gutowski* (red.), Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 353-626. Wyd. 3, Warszawa 2022, Art. 499 KC, Nb 13; *G. Wolak* [w:] *M. Załucki* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 3, Warszawa 2023, Art. 499 KC, Nb 12; tak też w: *G. Wolak*, O formie złożenia oświadczenia woli o potrąceniu oraz zarzutu potrącenia, MoP 2010, Nr 23, s. 1297-1298; *T. Szancilo* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1-458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 12.

³¹⁹ Wyrok SN z 20.10.2006 r., IV CSK 134/05, LEX nr 607274.

złożonego przez pozwanego (lub jego pełnomocnika)³²⁰. W tym wypadku uznaje się jednak, że równocześnie nie jest możliwe udzielenie pełnomocnictwa materialnoprawnego do przyjęcia oświadczenia o potrąceniu *per facta concludentia*³²¹.

Wydaje się, że również w kwestii adresata potrącenia, przy przyjęciu teorii mieszanej charakteru prawnego zarzutu potrącenia *sensu stricto*, należy opowiedzieć się za wystarczalnością pełnomocnictwa procesowego z art. 91 KPC do odbioru oświadczenia woli o potrąceniu³²². Skoro zarówno zarzut potrącenia kształtujący, jak i informujący mogą być złożone wyłącznie w formie pisma procesowego (art. 203¹ § 3 KPC), przyjęcie tezy o niedopuszczalności odbioru oświadczenia woli o potrąceniu przez pełnomocnika procesowego wykluczałoby jakiegokolwiek zgłoszenie zarzutu potrącenia w wariantcie kształtującym, jak również stałoby w sprzeczności z założeniem zespolenia skutku procesowego i materialnoprawnego w jednej czynności. Niezależnie od tego, za przyjęciem dopuszczalności przyjęcia oświadczenia woli o potrąceniu na podstawie pełnomocnictwa procesowego z art. 91 KPC przemawiają też względy praktyczne. Biorąc pod uwagę ograniczenia czasowe wynikające z art. 203¹ § 2 KPC, pozwany, nawet działając osobiście, może mieć istotne

---

³²⁰ W orzecznictwie: Wyrok SN z 4.02.2004 r., I CK 181/03, LEX nr 163977; Wyrok SN z 20.10.2004 r., I CK 204/04, OSNC 2005, nr 10, poz. 176; Wyrok SN z 10.08.2010 r., I PK 56/10, OSNP 2011, nr 23-24, poz. 295; Wyrok SN z 12.10.2007 r., V CSK 171/07, LEX nr 485894; Wyrok SN z 7.03.2013 r., II CSK 476/12, LEX nr 1314394; Wyrok SN z 13.01.2016 r., II CSK 862/14, LEX nr 1982400; Wyrok SN z 23.02.2017 r., V CSK 305/16, LEX nr 2297423; Wyrok SN z 22.02.2017 r., IV CSK 316/16, LEX nr 2309600; Wyrok SN z 1.03.2017 r., IV CSK 350/16, LEX nr 2329028; Postanowienie SN z 9.01.2020 r., II CSK 460/19, LEX nr 3220938; Wyrok SN z 27.04.2021 r., IV CSKP 38/21, OSNC 2022, nr 3, poz. 27; w doktrynie: *M. Manowska*, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477(16), LEX/el. 2022, art. 203(1), pkt 10; *O. M. Piaskowska, K. Panfil [w:] M. Kuchnio, A. Majchrowska, J. Parafianowicz, A. Partyk, A. Rutkowska, D. Rutkowski, A. Turczyn, O. M. Piaskowska, K. Panfil*, Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany, LEX/el. 2023, art. 203(1), pkt 13; *T. Szancilo (red.)*, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1-458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 12; przeciwnie: Wyrok SA w Warszawie z 2.10.2012 r., I ACa 539/12, LEX nr 1238236; Wyrok SA w Warszawie z 25.02.2014 r., VI ACa 886/13, LEX nr 1469471.

³²¹ W orzecznictwie przykładowo: Wyrok SN z 12.10.2007 r., V CSK 171/07, LEX nr 485894; Wyrok SN z 27.04.2021 r., IV CSKP 38/21, OSNC 2022, nr 3, poz. 27; w doktrynie: *M. Manowska*, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477(16), LEX/el. 2022, art. 203(1), pkt 10; *O. M. Piaskowska, K. Panfil [w:] M. Kuchnio, A. Majchrowska, J. Parafianowicz, A. Partyk, A. Rutkowska, D. Rutkowski, A. Turczyn, O. M. Piaskowska, K. Panfil*, Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany, LEX/el. 2023, art. 203(1), pkt 13; *K. Szadkowski [w:] M. Gutowski (red.)*, Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 353-626. Wyd. 3, Warszawa 2022, Art. 499 KC, Nb 13; *G. Wolak [w:] M. Załucki (red.)*, Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 3, Warszawa 2023, Art. 499 KC, Nb 13; *T. Szancilo (red.)*, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1-458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 12.

³²² Tak też jednoznacznie, choć na gruncie teorii materialnoprawnej: *Ł. Błaszczak*, Czy zgłoszenie zarzutu potrącenia (art. 203(1) kodeksu postępowania cywilnego) może nastąpić na podstawie pełnomocnictwa procesowego, czy konieczne jest dysponowanie pełnomocnictwem materialnym?, *Palestra* 2021, Nr 10, pkt 7.

trudności ze złożeniem oświadczenia woli o potrąceniu poza rozprawą³²³, natomiast na rozprawie będzie to praktycznie niemożliwe z uwagi na często spotykaną nieobecność powoda na rozprawie³²⁴. Z kolei niedotrzymanie terminu na zgłoszenie zarzutu potrącenia będzie powodowało jego niedopuszczalność, w tym także na etapie postępowania opozycyjnego³²⁵. Trafnie też *Ł. Błaszczak* podnosi argument natury konstytucyjnej, wskazując, że pozbawienie pełnomocnika procesowego możliwości składania oświadczeń woli o potrąceniu stanowi ograniczenie w zakresie możliwych do wykorzystania przez tego pełnomocnika środków obrony. Tym samym ograniczenie to stanowi naruszenie konstytucyjnego prawa do sądu (art. 45 Konstytucji RP), a w tym kontekście prawa do obrony pozwanego³²⁶. Przyjmując pogląd przeciwny dochodzi do absurdalnej, zdaniem Autora, sytuacji, gdy oświadczenie woli musi być przesłane powodowi, podczas gdy zarzut jest podnoszony w piśmie doręczanym pełnomocnikowi, co pośrednio stanowi też wprowadzenie dodatkowej przesłanki dopuszczalności zarzutu potrącenia w procesie ponad te wskazane w art. 203¹ KPC³²⁷.

4.4. Przesłanki przedmiotowe

4.4.1. Uwagi wstępne

Do 2019 roku polskie prawo procesowe nie знаło ograniczeń w podnoszeniu zarzutu potrącenia w postępowaniu ogólnym. O ile spełnione były materialnoprawne przesłanki tożsamości stron, wzajemności i jednorodności wierzytelności oraz jej wymagalności i zaskarżalności³²⁸ warunkujące skuteczność potrącenia, podniesienie zarzutu nie było ograniczone dalszymi wymogami. Jedynie specyfika postępowań odrębnych – nakazowego³²⁹, uproszczonego³³⁰ i w sprawach gospodarczych³³¹ zasługiwała zdaniem ustawodawcy na wprowadzenie dodatkowych ograniczeń w podnoszeniu zarzutu potrącenia. Jest to zjawisko nietypowe, ze względu na germański rodowód polskiego modelu potrącenia, który choć w

---

³²³ Tym bardziej w sytuacji, gdy najpierw musi jeszcze postawić swoją wymagalność w stan wymagalności; tak: *K. Zawada* [w:] *K. Pietrzykowski* (red.), *Kodeks cywilny. T II. Komentarz. Art. 450–1088. Przepisy wprowadzające*, Wyd. 10, Warszawa 2021, Art. 499 KC, Nb 9.

³²⁴ *M. Dziurda*, *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 r.*, Warszawa 2023, s. 175-179.

³²⁵ Por. uwagi na temat terminu na zgłoszenie zarzutu potrącenia i skutków jego niedotrzymania w Rozdziale 4.5.

³²⁶ *Ł. Błaszczak*, *Czy zgłoszenie zarzutu potrącenia (art. 203(1) kodeksu postępowania cywilnego) może nastąpić na podstawie pełnomocnictwa procesowego, czy konieczne jest dysponowanie pełnomocnictwem materialnym?*, *Palestra* 2021, Nr 10, pkt 11.

³²⁷ *Ibidem*, pkt 11 i 13.

³²⁸ *Ł. Błaszczak*, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC)*, Warszawa 2019, s. 21 i n.

³²⁹ Art. 493 § 3 KPC w dawnym brzmieniu, zgodnie z którym dopuszczalne było jedynie przedstawienie do potrącenia wierzytelności udowodnionych dokumentami, wymienionymi w art. 485 KPC.

³³⁰ Art. 505⁴ KPC w zw. z art. 505¹ KPC, który również w obecnym brzmieniu ogranicza podniesienie zarzutu potrącenia do wierzytelności nadających się do rozpoznania w postępowaniu uproszczonym.

³³¹ Obecnie uchylony art. 479¹⁴ § 4 KPC ograniczający dopuszczalność przedstawienia wierzytelności do potrącenia do wierzytelności udowodnionych dokumentami.

odróżnieniu od romańskiego modelu potrącenia *ipso iure* nie zaliczał tzw. przesłanki płynności³³² do wymogów potrącenia, to jednak uznawał ją za warunek skuteczności podniesienia zarzutu potrącenia³³³.

Zasadnicza zmiana nastąpiła w następstwie obszernej nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego, która weszła w życie 7 listopada 2019 roku³³⁴ i w której ustawodawca zdecydował się na daleko idącą ingerencję w dopuszczalność podnoszenia zarzutu potrącenia. Naczelnym celem przyświecającym ustawodawcy było „usprawnienie, uproszczenie i przyspieszenie postępowań”³³⁵, a w kontekście samego zarzutu potrącenia przeciwdziałanie niepożądanym sytuacjom, gdy zarzut potrącenia „stanowi jedynie wybieg procesowy pozbawiony podstawy faktycznej”³³⁶ i ma na celu wyłącznie „skutek, w postaci zwłoki w postępowaniu, a tym samym odwleczeniu obowiązku zapłaty”³³⁷. Przejawy takiej cynicznej postawy pozwanych w procesie na gruncie doktryny dostrzegała już wcześniej *M. Pyziak-Szafnicka*, postulując *de lege ferenda* ograniczenie procesowego zarzutu potrącenia do tego opartego na wierzytelności pozostającej w związku z roszczeniem powoda lub udowodnionej w określony sposób³³⁸.

Ustawodawca zdecydował się dodać nowy art. 203¹ KPC, który wprowadził nowe wymogi skutecznego podniesienia zarzutu potrącenia, w szczególności § 1 tego przepisu, który można określić jako rozbudowaną przesłankę płynności wierzytelności pozwanego. Zgodnie z tym paragrafem, zarzutem potrącenia mogą zostać objęte wierzytelności pozwanego wynikające z tego samego stosunku prawnego, niesporne lub uprawdopodobnione dokumentem nie pochodzącym wyłącznie od pozwanego.

Złożoność wprowadzonych przesłanek dostrzegł sam ustawodawca, decydując się na modyfikację art. 203¹ KPC w 2023 roku i wprost przyznając w treści uzasadnienia do projektu nowelizacji KPC, że zmiany są „ukierunkowane na rozwiązanie komplikacji, jakie mogą powstać w następstwie rozwiązań przyjętych ustawą nowelizującą z dnia 4 lipca 2019 roku”³³⁹. Jednocześnie w dalszej części wskazał na szczegółowe wady wymagające poprawki, które

---

³³² Rozumianej jako pewność wierzytelności przedstawionej do potrącenia, zarówno co do zasady oraz jej wysokości, ew. łatwość jej udowodnienia, co historycznie miało przeciwdziałać nadużywaniu zarzutu potrącenia lub samego potrącenia, zob. *A. Ołaś*, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 68-69, 111-112

³³³ *A. Ołaś*, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 94-106, 110-111.

³³⁴ Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1469 z późn. zm.).

³³⁵ Opis projektu ustawy dostępny na stronie Sejmu RP pod adresem:

<https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=3137>

³³⁶ Uzasadnienie projektu Ustawy z dnia 13 czerwca 2019 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, pkt 58.

³³⁷ *Ibidem*.

³³⁸ *M. Pyziak-Szafnicka*, *Potrącenie w prawie cywilnym*, Kraków 2002, s. 263-265.

³³⁹ Uzasadnienie projektu Ustawy z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, pkt 26.

zostaną omówione w dalszej części pracy³⁴⁰. W związku z tym, 1 lipca 2023 roku weszła w życie kolejna nowelizacja KPC, zgodnie z którą, przesłanka płynności została uregulowana w postaci alternatywy. Zarzutem potrącenia mogą być zatem objęte wierzytelności wynikające z tego samego stosunku prawnego, niesporne, stwierdzone prawomocnym orzeczeniem sądu, orzeczeniem sądu polubownego, ugodą zawartą przed sądem albo sądem polubownym, zatwierdzoną przez sąd ugodą zawartą przed mediatorem, uprawdopodobnione dokumentem potwierdzającym ich uznanie przez powoda, a także o zwrot spełnionego świadczenia przysługujących jednemu z dłużników solidarnych wobec pozostałych współdłużników.

W doktrynie podniesiono wątpliwości odnoszące się do tego, czy nowe ograniczenia przedmiotowe odnoszą się wyłącznie do zarzutu potrącenia sensu stricto czy również do zarzutu potrącenia w wariantcie informującym. Choć pojawiły się głosy opowiadające się za węższym zakresem zastosowania przesłanki płynności w formule wprowadzonej przez ustawodawcę w 2019 roku³⁴¹, to jednak należy opowiedzieć się za poglądem o zastosowaniu art. 203¹ § 1 KPC do każdej postaci zarzutu potrącenia³⁴². To drugie stanowisko jest też spójne z poglądem Sądu Najwyższego, wyrażonym w uchwale z dnia 13 października 2005 roku, zgodnie z którym konieczne jest rozróżnienie pomiędzy materialnoprawnym ograniczeniem wyrażonym słowami "przedstawić do potrącenia" od procesowej regulacji posługującej się sformułowaniem "niedopuszczalności zarzutu potrącenia", a więc także w wariantcie informującym³⁴³. Ponadto, przyjęcie węższego zastosowania przesłanek przedmiotowych warunkujących dopuszczalność zarzutu potrącenia pozwoliłoby na łatwe omijanie statuowanych w nich ograniczeń, poprzez zgłaszanie zarzutu potrącenia w wariantcie pozasądowym³⁴⁴. Mając na względzie, że w art. 203¹ § 1 KPC ustawodawca posłużył się określeniem "zarzut potrącenia", należy przyjąć, że ograniczenia wyrażone w tym przepisie mają zastosowanie do każdego wariantu zarzutu potrącenia³⁴⁵.

Przed przystąpieniem do szczegółowej analizy przesłanek dopuszczalności zarzutu potrącenia warto jeszcze wspomnieć o wspólnej wszystkim przesłankom przedmiotowym

---

³⁴⁰ Por. rozdziały 4.4.2-4.4.7.

³⁴¹ *Ł. Błaszczak*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC), Warszawa 2019, s. 103.

³⁴² Tak też: *P. Telenga* [w:] *A. Jakubecki* (red.) Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019, LEX/el. 2019, art. 203(1), pkt 2; *M. Kostwiński*, Zarzut potrącenia w postępowaniu nakazowym, TPP 2020, nr 1, s. 42-43; *A. Torbus* [w:] *T. Zembrzusi* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 7; *P. Grzegorzcyk*, O czasowych granicach zarzutu potrącenia i konsekwencjach i naruszenia (art. 203¹ § 2 i art. 840 § 1 pkt 2 in fine k.p.c.), PPC 2020, Nr 3, s. 411-417; *T. Szancilo* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1-458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 8.

³⁴³ Uchwała SN z 13.10.2005 r., III CZP 56/05, OSNC 2006, nr 7-8, poz. 119.

³⁴⁴ Tak, przyjmując jednocześnie dopuszczalność ww. wariantu: *P. Grzegorzcyk*, O czasowych granicach zarzutu potrącenia i konsekwencjach i naruszenia (art. 203¹ § 2 i art. 840 § 1 pkt 2 in fine k.p.c.), PPC 2020, Nr 3, s. 413.

³⁴⁵ Por. Uzasadnienie projektu Ustawy z dnia 13 czerwca 2019 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, pkt 58.

sankcji w przypadku niespełniania przez wierzytelność pozwanego przesłanek, o których mowa w art. 203¹ § 1 KPC. Sankcją tą będzie pominięcie zarzutu potrącenia przez sąd w rozstrzygnięciu, z uwagi na jego niedopuszczalność. Przyjmując jednak teorię mieszaną charakteru prawnego zarzutu potrącenia *sensu stricto* należy uznać, że w przypadku nieuwzględnienia przez sąd zarzutu potrącenia, nie dojdzie jednocześnie do skutecznego umorzenia wierzytelności pozwanego wskutek złożonego oświadczenia³⁴⁶.

4.4.2. Wierzytelności wynikające z tego samego stosunku prawnego

W nowelizacji z 2023 roku ustawodawca uznał, że pierwsza z pozytywnych przesłanek podniesienia zarzutu potrącenia wprowadzonych w 2019 roku nie zasługuje na modyfikację. Jest to o tyle zaskakujące, że w doktrynie sformułowano do niej liczne zastrzeżenia, wskazujące na jej zbyt wąski zakres i brak elastyczności. Wydaje się, że celem wprowadzenia wymogu wynikania wierzytelności z tego samego stosunku prawnego było maksymalne przyspieszenie i uproszczenie postępowania oraz rozstrzygnięcie w ramach jednej sprawy o całości stosunku prawnego łączącego strony³⁴⁷. Zasadnie można bowiem przypuszczać, że tego typu wierzytelności będą oparte na tym samym albo nieodległym stanie faktycznym³⁴⁸, a zatem nie będą wymagały prowadzenia długotrwałego postępowania dowodowego.

Dekodując pojęcie tego samego stosunku prawnego, w pierwszej kolejności należy zauważyć, że chodzi o „ustanowioną w przepisach prawnych więź o charakterze powinnościowym pomiędzy ludźmi lub utworzonymi przez nich organizacjami, uznanymi przez normę prawną za podmioty prawa, polegającą na tym, że podmioty te mają w określonej sytuacji wobec siebie wynikające z dyspozycji normy prawnej uprawnienia i obowiązki, ich realizacja zaś jest zagwarantowana przez państwo”³⁴⁹, przykładowo o stosunek prawny oparty

---

³⁴⁶ Na temat charakteru prawnego zarzutu potrącenia zob. Rozdział 2 oraz argumentację za przyjęciem teorii mieszanej w Rozdziale 2.5.

³⁴⁷ T. Szancilo (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 3; J. Golaczyński, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, [w:] J. Golaczyński, Kodeks postępowania cywilnego. Nowelizacja z 9.3.2023 r. Komentarz | Linia orzecznicza, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, pkt 1.

³⁴⁸ W. Jurcewicz, Zarzut potrącenia w projekcie nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego, PiP 2019, Nr 2, s. 79; A. Torbus [w:] T. Zembrzusi (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 15; A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 344.

³⁴⁹ A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, Warszawa 1996, s. 99–100, za: B. Janiszewska [w:] J. Gudowski, Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 1 (art. 1–55(4)), Warszawa 2021, art. 1, pkt 2; por. też definicję przytoczoną w: D. Chrapoński, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, MoP 2020, Nr 18, s. 968.

na umowie, delikcie, prowadzeniu cudzych spraw bez zlecenia itp.³⁵⁰. Co istotne, chodzi o ten sam, a nie taki sam stosunek prawny, a związek między wierzytelnościami nie może być dowolny, ale oparty np. na tej samej umowie³⁵¹.

Pierwszy problem pojawi się jednak już w sytuacji, gdy wierzytelność pozwanego nie będzie wynikała z tej samej umowy, ale np. z umowy pozostającej z nią w gospodarczym związku. W praktyce obrotu nieraz spotyka się umowy zawierane okresowo w oparciu o umowę ramową. Przyjmując literalną wykładnię przepisu, wierzytelności wynikające z umowy pozostającej jedynie w gospodarczym związku nie mogą stanowić podstawy zarzutu potrącenia³⁵². W doktrynie wyrażone zostały jednak poglądy opowiadające się za rozszerzającą wykładnią tej przesłanki. Trafnie zauważył *A. Olaś*, że przyjęcie zbyt wąskiego rozumienia tego samego stosunku prawnego prowadzi do unicestwienia celu uzasadniającego wprowadzenie tej przesłanki. Powiązanie gospodarcze umów każe domniemywać, że wierzytelności z nich wynikające nie będą oparte na odległych stanach faktycznych, a zatem ich dowodzenie nie spowoduje znacznego przedłużenia postępowania³⁵³. Również *A. Torbus* skłania się ku ekstensywnej wykładni omawianej przesłanki, twierdząc, że przyjąć należy rozumienie tzw. stosunku prawnego złożonego, „kiedy żadna z wyróżnionych części zobowiązania nie ma samodzielnego znaczenia i nie może być przedmiotem odrębnej analizy”³⁵⁴, a tym samym dopuścić możliwość podnoszenia zarzutu potrącenia obejmującego wierzytelności o zapłatę kary umownej w razie dochodzenia przez powoda wynagrodzenia należnego na podstawie umowy. Podobnie Autor dopuszcza podniesienie zarzutu obejmującego wierzytelność z tytułu zwłoki lub kosztów zastępczego usunięcia wad w razie

---

³⁵⁰ *T. Szancilo* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 4; *D. Chrapoński* dodaje, że chodzi konkretnie o stosunek cywilnoprawny, por. *D. Chrapoński*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, MoP 2020, Nr 18, s. 968.

³⁵¹ *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 344-345; *T. Szancilo* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 4.

³⁵² Tak: *P. Dzienis*, Zarzut potrącenia po nowelizacji KPC, LEX/el. 2019, pkt III.3; *O. M. Piaskowska, K. Panfil* [w:] *M. Kuchnio, A. Majchrowska, J. Parafianowicz, A. Partyk, A. Rutkowska, D. Rutkowski, A. Turczyn, O. M. Piaskowska, K. Panfil*, Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany, LEX/el. 2023, art. 203(1), pkt 6; *A. Ciepla* [w:] *B. Karolczyk*, Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów, Warszawa 2020, Rozdz. 8.1., pkt 14; *J. Gołaczyński*, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, [w:] *J. Gołaczyński*, Kodeks postępowania cywilnego. Nowelizacja z 9.3.2023 r. Komentarz | Linia orzecznicza, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, pkt 1; *T. Szancilo* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 4.

³⁵³ *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 346.

³⁵⁴ *A. Torbus* [w:] *T. Zembruski* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 16; na podstawie: *Z. Banaszczyk* [w:] *M. Saffan* (red.), System Prawa Prywatnego, Tom 1. Wyd. 2, Warszawa 2012, s. 954.

dochodzenia przez powoda wierzytelności z tytułu zwrotu kaucji gwarancyjnej³⁵⁵. *D. Chrapoński* dostrzega omawiany dylemat na płaszczyźnie umów ramowych i opowiada się za dopuszczalnością zarzutów potrącenia opartych na wierzytelnościach wynikających z innej umowy wykonawczej (w stosunku do umowy ramowej), niż tej, z której powód wywodzi swoje roszczenie³⁵⁶. *M. Manowska* również skłania się ku szerokiemu rozumieniu tych samych stosunków prawnych i zalicza do nich umowy poręczenia powiązane z umową pożyczki, umowy gwarancyjne oraz stosunki prawne, które zawierają elementy istotne kilku umów (np. usługę hotelarską i przechowania)³⁵⁷. Również *Ł. Błaszczak* opowiada się za wykładnią rozszerzającą, dostrzegając, że literalne brzmienie przepisu może powodować jedynie niepotrzebne trudności³⁵⁸. Z kolei *M. Uliasz* ogranicza się do wyrażenia wniosku *de lege ferenda* o konieczności dopuszczenia zarzutu opartego na wierzytelności z takiego samego stosunku prawnego, zwłaszcza między stronami prowadzącym stałą współpracę³⁵⁹. Konieczność dokonywania szerokiej wykładni pojęcia stosunku prawnego zaczyna dostrzegać się także w orzecznictwie. Przykładowo, w wyroku z 13 stycznia 2022 roku Sąd Apelacyjny we Wrocławiu orzekł, że „art. 203¹ §1 KPC nie wymaga precyzyjnie, aby oba potrącane roszczenia musiały wynikać "bezpośrednio" z danego stosunku prawnego”³⁶⁰.

Innym praktycznym problemem może być kwestia dopuszczalności podniesienia zarzutu potrącenia obejmującego wierzytelności wynikające jedynie z jednej z umów, na podstawie których powód dochodzi swoich roszczeń na zasadzie kumulacji, a przewyższającej kwotą poszczególne wierzytelności powoda. Ponownie, przyjmując literalne brzmienie przepisu należałoby opowiedzieć się za dopuszczeniem jedynie zarzutu obejmującego potrącenie wierzytelności wynikającej z jednej umowy, z wierzytelnością powoda wynikającą z tej samej umowy. Pogląd taki wyraził w doktrynie *T. Szanciło*, którego zdaniem sąd jest dodatkowo związany decyzją pozwanego, z którą wierzytelnością powoda chce potrącić swoją własną wierzytelność. Tak więc wybór wierzytelności wynikającej z innego stosunku prawnego ma,

---

³⁵⁵ *A. Torbus* [w:] *T. Zembrzowski* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 16; *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 348-349.

³⁵⁶ *D. Chrapoński*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, MoP 2020, Nr 18, s. 969.

³⁵⁷ *M. Manowska* [w:] *A. Adameczuk, P. Pruś, M. Radwan, M. Sieńko, E. Stefańska, M. Manowska*, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477(16), LEX/el. 2022, art. 203(1), pkt 5.

³⁵⁸ *Ł. Błaszczak*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC), Warszawa 2019, s. 161-162.

³⁵⁹ *M. Uliasz* [w:] *J. Gołaczyński, D. Szostek* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Warszawa 2019, Art. 203¹ KPC, Nb 17; *D. Chrapoński*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, MoP 2020, Nr 18, s. 968.

³⁶⁰ Wyrok SA we Wrocławiu z 13.01.2022 r., I ACa 219/21, LEX nr 3456447. Jednocześnie, nietrafne jest stanowisko sądu, zgodnie z którym sformułowanie „z tego samego stosunku prawnego” nie można rozumieć jako „ten sam stosunek prawny”. Szerokie rozumienie można przyjąć dokonując wykładni celowościowej, a nie literalnej art. 203¹ § 1 KPC.

w opinii tego Autora, skutkować nieuwzględnieniem zarzutu potrącenia przez sąd³⁶¹. Podobnie *A. Ciepla* uważa, że ew. „nadwyżki” pozwany nie może objąć zarzutem potrącenia w postępowaniu głównym, ale jedynie wytoczyć o nią osobne powództwo lub powództwo opozycyjne³⁶². W oparciu o wspomniany już wcześniej cel wprowadzenia przesłanki wynikania wierzytelności z tego samego stosunku prawnego, pogląd ten kwestionuje *A. Olaś*, dodając, że prowadzi on do „skutków sprzecznych z zasadą ekonomii procesowej, postulatem sprawności postępowania oraz interesem wymiaru sprawiedliwości i stron w wewnętrznie spójnym i całościowym załatwieniu sprawy”³⁶³.

Wobec niedoskonałości wprowadzonej przesłanki, aktualna i optymalna wydaje się propozycja *M. Pyziak-Szafnickiej*³⁶⁴, która postulowała wprowadzenie wymogu merytorycznego związku pomiędzy wierzytelnościami, z zastrzeżeniem, że jeśli podniesienie zarzutu potrącenia niespełniającego tego wymogu nie przyczyniłoby się do nadmiernego przedłużenia postępowania, to mógłby on zostać mimo to rozpoznany przez sąd. Rozwiązaniu temu nie można odmówić elastyczności, a w podobną stronę zdaje się iść *A. Olaś*, proponując *de lege ferenda* zastąpienie wprowadzonej przesłanki wymogiem pozostawiania wierzytelności pozwanego w odpowiednim związku faktycznym lub prawnym z wierzytelnością powoda³⁶⁵.

4.4.3. Wierzytelności o zwrot świadczenia spełnionego przez jednego z dłużników solidarnych

Przesłankę, którą wypada omówić jako drugą, mimo decyzji ustawodawcy o umieszczeniu jej na końcu art. 203¹ § 1 KPC, jest przesłanka oparcia zarzutu potrącenia na wierzytelności o zwrot świadczenia spełnionego przez jednego z dłużników solidarnych. Choć stanowi ona odrębne wymaganie, to jednocześnie tworzy wyłom w wąskim zakresie przesłanki wynikania wierzytelności pozwanego z tego samego stosunku prawnego. Tym samym zostało umożliwione zwolnienie się przez inwestora od obowiązku zapłaty wykonawcy wynagrodzenia, z uwagi na wcześniejsze świadczenie na rzecz podwykonawcy (art. 647¹

---

³⁶¹ *T. Szancilo* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 4, tak też: *J. Gołaczyński*, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, [w:] *J. Gołaczyński*, Kodeks postępowania cywilnego. Nowelizacja z 9.3.2023 r. Komentarz | Linia orzecznicza, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, pkt 1.

³⁶² *A. Ciepla* [w:] *B. Karolczyk*, Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów, Warszawa 2020, Rozdz. 8.1., pkt. 16-17.

³⁶³ *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 347-348.

³⁶⁴ *M. Pyziak-Szafnicka*, Potrącenie w prawie cywilnym, Kraków 2002, s. 264.

³⁶⁵ *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 346.

KC)³⁶⁶. Choć wierzytelność inwestora w podanym przykładzie wynika ze stosunku prawnego z podwykonawcą, zasadne wydaje się dopuszczenie zarzutu potrącenia opartego na wierzytelności wynikającej z tego stosunku, mając na względzie jego silne związki faktyczne z umową zawartą z generalnym wykonawcą. Pomijając ogólne uwagi co do sposobu formułowania przez ustawodawcę przesłanek dopuszczalności zarzutu potrącenia w najnowszych nowelizacjach KPC, dostrzeżenie omówionej wyżej sytuacji należy ocenić pozytywnie.

4.4.4. Wierzytelności niesporne

Kolejną przesłanką, która nie została zmodyfikowana w wyniku najnowszej nowelizacji z 2023 roku jest ta dotycząca wierzytelności niespornych. Jakkolwiek dopuszczenie podnoszenia zarzutu potrącenia opartego na tego typu wierzytelności ciężko uznać za niesłuszne³⁶⁷, tak warto postawić pytanie o praktyczną użyteczność takiego rozwiązania³⁶⁸. Jak bowiem zauważył Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 25 czerwca 1997 roku „w warunkach bezsporności wzajemnych wierzytelności najczęściej nie dochodzi do sporu sądowego”³⁶⁹.

W doktrynie podnosi się, że pojęcie wierzytelności niespornych nie pojawiało się wcześniej w przepisach KC i KPC³⁷⁰, konieczne jest zatem ustalenie jego znaczenia i stanów faktycznych w nim się zawierających. „Niesporność” wyrażoną w art. 203¹ § 1 pkt 1 KPC najczęściej rozumie się jako „bezsorność” lub też brak sporu pomiędzy stronami co do

---

³⁶⁶ Intencją ustawodawcy było umożliwienie podnoszenia zarzutu potrącenia m.in. przez inwestorów w procesach z generalnymi wykonawcami na podstawie umów o roboty budowlane, zob. Uzasadnienie projektu Ustawy z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, pkt 26.

³⁶⁷ *W. Jurcewicz*, Zarzut potrącenia w projekcie nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego, PiP 2019, Nr 2, s. 79.

³⁶⁸ Zob. *A. Torbus* [w:] *T. Zembrzusi* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 17; *A. Ołaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 356; *T. Szanciło* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 5.

³⁶⁹ Wyrok SN z 25.06.1997 r., III CKN 116/97, OSNC 1997, nr 11, poz. 184.

³⁷⁰ *D. Chrapoński*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, MoP 2020, Nr 18, s. 969; *A. Ołaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 349.

istnienia wierzytelności pozwanego, jej wysokości, wymagalności i zaskarżalności³⁷¹, ew. jako brak konieczności prowadzenia w tym zakresie postępowania dowodowego³⁷².

Do wierzytelności niespornych należy zaliczyć w pierwszej kolejności wierzytelności uznane przez powoda w drodze uznania długu, przy czym jedynie w części w jakiej to uznanie nastąpiło oraz w razie niekwestionowania przez powoda w toku procesu faktu złożenia takiego oświadczenia woli³⁷³. Podobnie będzie w przypadku przyznania przez powoda w toku procesu faktu istnienia i wysokości wierzytelności pozwanego, w także dokonaniu (choćby milczącego) zwykłego zaprzeczenia, w związku z brzmieniem art. 127 § 1 KPC³⁷⁴. Kwestionowanie przez powoda twierdzenia pozwanego o niesporności jego wierzytelności, bez wskazania dla tego jakichkolwiek podstaw i wobec zaferowania przez pozwanego np. dowodów z dokumentów potwierdzających tę niesporność nie może mieć wpływu na dopuszczalność zarzutu potrącenia³⁷⁵. Co istotne, dotychczas zgodnie uznawano w doktrynie,

---

³⁷¹ A. Ciepla [w:] B. Karolczyk, Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów, Warszawa 2020, Rozdz. 8.1., pkt 19; A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 350; odmiennie w zakresie możliwości kwestionowania przedawnienia przez powoda I. Kunicki [w:] A. Góra-Błaszczkowska (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Tom I A. Komentarz. Art. 1-424¹², Warszawa 2020, Art. 203¹ KPC, Nb 5.

³⁷² P. Dzieńis, Zarzut potrącenia po nowelizacji KPC, LEX/el. 2019, pkt III.3; T. Szancilo (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 5; J. Gołaczyński, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, [w:] J. Gołaczyński, Kodeks postępowania cywilnego. Nowelizacja z 9.3.2023 r. Komentarz | Linia orzecznicza, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, pkt 1.

³⁷³ D. Chrapoński, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, MoP 2020, Nr 18, s. 969; A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 351; T. Szancilo (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 5.

³⁷⁴ M. Uliasz [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Warszawa 2019, Art. 203¹ KPC, Nb 20-21; A. Ciepla [w:] B. Karolczyk, Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów, Warszawa 2020, Rozdz. 8.1., pkt 20; M. Manowska [w:] A. Adamczuk, P. Prus, M. Radwan, M. Sieńko, E. Stefańska, M. Manowska, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477(16), LEX/el. 2022, art. 203(1), pkt 6; J. Gołaczyński, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, [w:] J. Gołaczyński, Kodeks postępowania cywilnego. Nowelizacja z 9.3.2023 r. Komentarz | Linia orzecznicza, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, pkt 1; A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 351-353. Zob. także uwagi do sytuacji wytoczenia powództwa fikcyjnego wyłącznie w celu uzyskania wyroku oddalającego powództwo oraz braku związania sądu przyznaniem powoda w: *Ibidem*, s. 352-353.

³⁷⁵ A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 354; tak też: M. Manowska, M. Uliasz i D. Chrapoński, którzy uznają, że bez znaczenia jest to czy powód zgadza się na dokonanie samego potrącenia, zob. M. Manowska [w:] A. Adamczuk, P. Prus, M. Radwan, M. Sieńko, E. Stefańska, M. Manowska, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477(16), LEX/el. 2022, art. 203(1), pkt 6; M. Uliasz [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z

że do wierzytelności niespornych zaliczają się także wierzytelności stwierdzone prawomocnymi orzeczeniami sądowymi, a także orzeczeniami sądów polubownych (po ich uznaniu lub stwierdzeniu wykonalności), zarówno ustalającymi, jak też zasądzającymi świadczenie³⁷⁶. Podobnie traktowano sytuację wcześniejszego umieszczenia pozwanego w spisie wierzycieli w wniosku restrukturyzacyjnym powoda, wierzytelności wynikające z wyciągu z prawomocnie zatwierdzonego spisu wierzytelności w postępowaniu restrukturyzacyjnym (art. 65 ust. 4 Pr. Restr.) albo z wyciągu z prawomocnie zatwierdzonej listy wierzytelności w postępowaniu upadłościowym (art. 264 ust. 1 Pr. Up.). Jednak w razie wytoczenia przez powoda osobnego powództwa kwestionującego te okoliczności, wierzytelność traci przymiot niesporności (art. 102 ust. 4 Pr. Restr., art. 264 ust. 3 Pr. Up.)³⁷⁷. Do wierzytelności niespornych, nie zalicza się natomiast wierzytelności udowodnionych aktem notarialnym, zawierającym oświadczenie dłużnika o dobrowolnym poddaniu się egzekucji, ponieważ stanowi on jedynie tytuł zabezpieczenia wierzytelności przyszłej i niepewnej³⁷⁸.

W kontekście przesłanki niesporności wierzytelności, wprowadzenie osobnej przesłanki odnoszącej się do orzeczeń może wydawać się zbędne. Jest ona jednak zasadna w sytuacji, w której doszło do zaskarżenia orzeczenia nadzwyczajnymi środkami zaskarżenia (skargą kasacyjną, skargą o wznowienie postępowania, skargą o stwierdzenie nieważności prawomocnego orzeczenia oraz skargą nadzwyczajną). Odnośnie do takiego stanu faktycznego, *A. Olaś* wyraził wątpliwość, czy można uznać wierzytelności stwierdzone takimi orzeczeniami za, w dalszym ciągu, niesporne. Przedstawione przez niego rozwiązanie, odwołujące się do nieistniejącej już przesłanki uprawdopodobnienia wierzytelności dokumentem nie pochodzącym wyłącznie od pozwanego, nie jest już obecnie możliwe do

---

4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Warszawa 2019, Art. 203¹ KPC, Nb 19; *D. Chrapoński*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, MoP 2020, Nr 18, s. 969; podobnie: *T. Szancilo* i *A. Ciepla* dodając, że to do sądu należy ocena czy zarzuty do zarzutu potrącenia zgłoszone przez powoda są uzasadnione, zob. *T. Szancilo* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 5; *A. Ciepla* [w:] *B. Karolczyk*, Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów, Warszawa 2020, Rozdz. 8.1., pkt 26; wydaje się, że przeciwnie, nietrafnie: *P. Dzienis*, Zarzut potrącenia po nowelizacji KPC, LEX/el. 2019, pkt III.3.

³⁷⁶ *D. Chrapoński*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, MoP 2020, Nr 18, s. 970; *Ł. Błaszczak*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC), Warszawa 2019, s. 164; *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 354; *T. Szancilo* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 5.

³⁷⁷ *A. Torbus* [w:] *T. Zembrzusi* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 18; tak też: *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 351, 355.

³⁷⁸ *A. Torbus* [w:] *T. Zembrzusi* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 18; *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 356.

zastosowania³⁷⁹. Zatem wprowadzenie kolejnej przesłanki odnoszącej się do orzeczeń jest zasadne, choć tylko w zakresie przedstawionego hipotetycznego stanu faktycznego.

Należy jednak rozważyć rzeczywisty zakres zastosowania przesłanki niesporności w obecnym stanie prawnym. Z jednej strony wprowadzono wspomnianą przesłankę odnoszącą się do wiarytelności stwierdzonych orzeczeniem sądu powszechnego lub polubownego, a zatem zakres zastosowania wymogu niesporności ograniczył się do sytuacji uznania wiarytelności pozwanego przez powoda lub sytuacji przyznania faktu jej istnienia i wysokości. Z drugiej strony jednak, zamieniono przesłankę uprawdopodobnienia wiarytelności pozwanego dokumentem nie pochodzącego wyłącznie od pozwanego na wymóg uprawdopodobnienia wiarytelności pozwanego dokumentem potwierdzającym jej uznanie przez powoda. Tak więc, poza raczej rzadkimi przypadkami prób dowodzenia uznania wiarytelności za pomocą zeznań świadków, na ogół i ten stan faktyczny zostanie niejako „wchłonięty” przez zmodyfikowaną przesłankę uprawdopodobnienia. Tym bardziej pokazuje to niepraktyczność wymogu niesporności wiarytelności pozwanego, jak również każe postawić pytanie o jakość dokonanych zmian. Wydaje się, że są one nieprzemyślane systemowo i nie realizują dyrektyw zwięzłości, syntetyczności, precyzji i komunikatywności wynikających z Zasad techniki prawodawczej³⁸⁰, jak również pogłębiają dostrzeganą w doktrynie kazuistykę³⁸¹ w formułowaniu treści przepisów przez ustawodawcę.

4.4.5. Wiarytelności stwierdzone orzeczeniem lub ugodą

Kolejna, wzmiankowana już wcześniej przesłanka, dotyczy wiarytelności pozwanego stwierdzonej prawomocnym orzeczeniem sądu, orzeczeniem sądu polubownego, ugodą zawartą przed sądem albo sądem polubownym lub też zatwierdzoną przez sąd ugodą zawartą przed mediatorem. Względy przemawiające za i przeciw wprowadzeniu literalnie możliwości podnoszenia zarzutu potrącenia opartego na wiarytelności stwierdzonej orzeczeniem sądu (powszechnego i polubownego) zostały omówione powyżej. Wydaje się jednak, że zastrzeżenia można mieć również do części przesłanki odnoszącej się do uгод. Zgodnie z dotychczasowym stanowiskiem doktryny wiarytelności pozwanego wynikającej z ugody mogły stanowić podstawę zarzutu potrącenia w oparciu o przesłankę uprawdopodobnienia dokumentem nie pochodzącym wyłącznie od pozwanego³⁸². Zmiana tej przesłanki na uprawdopodobnienie dokumentem potwierdzającym uznanie wiarytelności przez powoda zdaje się nie zmieniać zasadniczo tego poglądu, skoro zawierając ugodę powód uznaje

³⁷⁹ A. Olaś, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 354-355.

³⁸⁰ Por. § 5 i 6 Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie "Zasad techniki prawodawczej" (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 283).

³⁸¹ G. Jędrejek, *Kilka uwag dotyczących planowanych zmian przez ministerstwo sprawiedliwości w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym* [w:] G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski, *Postępowanie cywilne - wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, Warszawa 2019, s. 15.

³⁸² A. Olaś, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 355.

wierzytelność pozwanego³⁸³. Można także postawić pytanie o konieczność wcześniejszej homologacji (stwierdzenia wykonalności) ugody lub wyroku sądu polubownego. Choć z brzmienia art. 203¹ § 1 KPC wynika, że taka konieczność nie zachodzi, to jednak teza taka byłaby jednocześnie sprzeczna z *ratio* art. 1212 i n. KPC³⁸⁴. Jest to kolejny wniosek przemawiający za tezą o nieprzemyślanym charakterze nowelizacji zarówno z 2019, jak i 2023 roku.

4.4.6. Wierzytelności uprawdopodobnione dokumentem potwierdzającym jej uznanie przez powoda

Jedyną przesłanką, której modyfikacji podjął się ustawodawca w nowelizacji z 2023 roku jest ta dotycząca uprawdopodobnienia wierzytelności dokumentem nie pochodzącym wyłącznie od pozwanego. Jak zauważył w uzasadnieniu sam projektodawca³⁸⁵ oraz co dostrzeżono także w doktrynie³⁸⁶, ograniczający skutek wprowadzenia tej przesłanki bywał jedynie iluzoryczny, gdyż stwarzał dalsze pole do nadużyć ze strony pozwanego. W szczególności pozwany mógł dokonać cesji wierzytelności na rzecz osoby trzeciej i tym samym zyskać możliwość przedstawienia dokumentu potwierdzającego jej istnienie, ale nie pochodzącego wyłącznie od niego³⁸⁷. Dodatkowo, przedstawiona w oparciu o tę przesłankę wierzytelność pozwanego mogła nie pozostawać w żadnym związku ze sporem, co z kolei mogło skutkować prowadzeniem długotrwałego postępowania dowodowego. Tym samym ogólny cel wprowadzenia do polskiego porządku prawnego przesłanki płynności mógł zostać zniweczony³⁸⁸. Dlatego samą zmianę brzmienia wymogu uprawdopodobnienia należy ocenić pozytywnie.

Nowe unormowanie, polegające na dopuszczeniu zarzutu potrącenia opartego na wierzytelności uprawdopodobnionej dokumentem potwierdzającym jej uznanie przez

---

³⁸³ A. Torbus [w:] T. Zembrzusi (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 18; tak też: A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 351.

³⁸⁴ M. Dziurda, Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 r., Warszawa 2023, s. 183.

³⁸⁵ Uzasadnienie projektu Ustawy z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, pkt 26.

³⁸⁶ A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 358.

³⁸⁷ Por. Uzasadnienie projektu Ustawy z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, pkt 26.

³⁸⁸ A. Ciepla [w:] B. Karolczyk, Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów, Warszawa 2020, Rozdz. 8.1., pkt 29; A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 360; T. Szancilo (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 6; J. Gołaczyński, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, [w:] J. Gołaczyński, Kodeks postępowania cywilnego. Nowelizacja z 9.3.2023 r. Komentarz | Linia orzecznicza, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, pkt 1 i 2.

pozwanego, zachowuje jednak sam obowiązek uprawdopodobnienia wiarygodności dokumentem. Jak zauważono już w doktrynie, jeszcze przed zmianą brzmienia przepisu, przedstawiony przez pozwanego dokument musi uprawdopodobniać zarówno istnienie wiarygodności pozwanego, jak i jej wysokość, gdyż w innym przypadku unicestwiony zostałby ograniczający cel przesłanki³⁸⁹. Uprawdopodobnienie należy z kolei rozumieć jako „wysoki stopień prawdopodobieństwa twierdzenia o fakcie” lub jako „uwiarygodnienie okoliczności wskazujących na zasadność roszczenia poprzez podanie takich argumentów procesowych, w świetle których zachodzą podstawy do przypuszczenia, że roszczenie jest uzasadnione” w opozycji do „pewności”, która jest wymagana dla dowodu³⁹⁰. Taki sposób rozumienia pojęcia uprawdopodobnienia odnosi się zarówno do okoliczności faktycznych roszczenia jak i jego podstawy prawnej³⁹¹. Z uznaniem należy przyjąć przyznanie w tym zakresie przestrzeni dla sędziowskiego uznania, które zapewnia elastyczność, konieczną dla skutecznego funkcjonowania przesłanki płynności.

Wymóg uprawdopodobnienia odnosi się wyłącznie do oceny dopuszczalności zarzutu potrącenia podniesionego przez pozwanego. Nie pozbawia on stron możliwości zgłaszania późniejszych wniosków dowodowych³⁹². Stwierdzenie przez sąd skutecznego uprawdopodobnienia wiarygodności będzie w dalszej kolejności wymagało prowadzenia postępowania dowodowego, z zachowaniem zwykłego rozkładu ciężaru dowodu. W przeciwnym razie, sąd pominie zarzut potrącenia jako niedopuszczalny³⁹³.

Pojęcie dokumentu, należy z kolei rozumieć zgodnie z treścią art. 77³ KC, a więc jako „każdy nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jego treścią”³⁹⁴. Za szeroką definicją

---

³⁸⁹ A. Olaś, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 357; nieco odmiennie: M. Manowska [w:] A. Adamczuk, P. Prus, M. Radwan, M. Sieńko, E. Stefańska, M. Manowska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*. Tom I. Art. 1-477(16), LEX/el. 2022, art. 203(1), pkt 7.

³⁹⁰ A. Olaś, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 358; O. M. Piaskowska, K. Panfil [w:] M. Kuchnio, A. Majchrowska, J. Parafianowicz, A. Partyk, A. Rutkowska, D. Rutkowski, A. Turczyn, O. M. Piaskowska, K. Panfil, *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2023, art. 203(1), pkt 8.

³⁹¹ D. Chrapoński, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, MoP 2020, Nr 18, s. 970.

³⁹² T. Szancilo (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*. Komentarz. Art. 1-458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 6.

³⁹³ *Ibidem*; P. Dzienis, *Zarzut potrącenia po nowelizacji KPC*, LEX/el. 2019, pkt III.3; M. Uliasz [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, Warszawa 2019, Art. 203¹ KPC, Nb 24; A. Olaś, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 357-359; J. Gołaczyński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, [w:] J. Gołaczyński, *Kodeks postępowania cywilnego. Nowelizacja z 9.3.2023 r. Komentarz | Linia orzecznicza*, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, pkt 3.

³⁹⁴ M. Uliasz [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, Warszawa 2019, Art. 203¹ KPC, Nb 23; Ł. Błaszczak, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC)*, Warszawa 2019, s. 168; A. Olaś, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 360; tak też: J. Gołaczyński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, [w:] J. Gołaczyński, *Kodeks postępowania cywilnego. Nowelizacja z 9.3.2023 r. Komentarz | Linia orzecznicza*, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, pkt 3.

dokumentu, obowiązującej zarówno w prawie cywilnym, jak i w prawie procesowym przemawia jednoznacznie, zdaniem *A. Ołasia*, brzmienie art. 308 KPC³⁹⁵. Po zmianie dokonanej nowelizacją KPC z 2023 roku, dokument ten może już pochodzić wyłącznie od pozwanego, pod warunkiem, że uprawdopodobnia uznanie jego wiarygodności przez powoda. *D. Chrapoński* stwierdza, że nie ma przeszkód, aby pozwany przedstawił kilka dokumentów, które samodzielnie nie uprawdopodobniają uznania jego wiarygodności, ale które należałoby uznać za wystarczające oceniając je jako całość³⁹⁶.

Uznanie wiarygodności pozwanego przez powoda może nastąpić, jak to już zostało wskazane przy okazji omawiania przesłanki niesporności wiarygodności pozwanego, w drodze jednostronnego oświadczenia woli dłużnika (zarówno w postaci uznania właściwego i niewłaściwego), jak również w drodze ugody zawartej między stronami postępowania (sądowej, mediacyjnej lub cywilnoprawnej)³⁹⁷ oraz w razie wskazania pozwanego w spisie wierzycieli we wniosku restrukturyzacyjnym powoda³⁹⁸. Można jednak postawić pytanie, czy w razie zawarcia ugody z zastrzeżeniem warunku lub terminu, uznanie przez powoda wiarygodności nią objętej, będzie można uznać za uprawdopodobnione. Przymuszalnie, będzie to zależało od dokumentów przedstawionych przez pozwanego. Jeśli w ocenie sądu uprawdopodobnione dokumentem zostanie zarówno zawarcie ugody, jak i spełnienie się warunku lub terminu, zarzut potrącenia mógłby zostać uznany za dopuszczalny. Przychylając się do takiego rozwiązania, nie można jednak tracić z pola widzenia ogólnego celu wprowadzenia przesłanki płynności do polskiego porządku prawnego. Jej dodanie ma służyć ograniczeniu czasu trwania i skomplikowania postępowania dowodowego³⁹⁹. Zatem cel ten wydaje się osiągnięty, mimo potencjalnej konieczności prowadzenia postępowania dowodowego w celu ustalenia spełnienia się warunku lub terminu skuteczności ugody, jeśli już przy ocenie dopuszczalności tego zarzutu musi zaistnieć stan wysokiego prawdopodobieństwa wystąpienia tego faktu. Na marginesie należy zauważyć, że teoretyczny brak możliwości udowodnienia ziszczenia się warunku lub terminu dokumentem będzie przesądzał o niedopuszczalności oparcia zarzutu potrącenia na wiarygodności wynikającej z ugody zawierającej taki warunek lub termin. Konsekwentnie jak w przypadku przesłanki niesporności wiarygodności pozwanego, nie jest możliwe powołanie się przez pozwanego na wiarygodność objętą aktem notarialnym zawierającym oświadczenie dłużnika o dobrowolnym

---

³⁹⁵ *A. Ołás*, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 360-361.

³⁹⁶ *D. Chrapoński*, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, MoP 2020, Nr 18, s. 970.

³⁹⁷ *A. Torbus* [w:] *T. Zembrzowski* (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II*, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 18; *A. Ołás*, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 351.

³⁹⁸ *A. Torbus* [w:] *T. Zembrzowski* (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II*, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 18; tak też: *A. Ołás*, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 351.

³⁹⁹ Uzasadnienie projektu Ustawy z dnia 13 czerwca 2019 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, pkt 58; *A. Ołás*, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 360.

poddaniu się egzekucji, ponieważ nie stanowi on uznania długu, a jedynie tytuł zabezpieczenia wierzytelności przyszłej i niepewnej⁴⁰⁰.

4.4.7. Wnioski

Jak już zostało kilkakrotnie zauważone, z przedstawionych zmian w zakresie dopuszczalności podnoszenia zarzutu potrącenia wyłania się przekonanie o wprowadzeniu rozwiązań nieprzemyślanych, których niekorzystne skutki są następnie jedynie punktowo naprawiane, bez odniesienia do bogatego dorobku doktryny na kanwie nowych przepisów. Ustawodawca wydaje się nie skorzystać z okazji do systemowej poprawy wprowadzonej przesłanki płynności, której założenia należy uznać za niewątpliwie słuszne. Zamiast tego, dokonuje się zmian chaotycznych oraz sprawiających pozór braku głębszego namysłu nad ich, zwłaszcza praktycznymi, skutkami.

O możliwości skutecznego i przejrzystego uregulowania przesłanki płynności może świadczyć choćby przykład regulacji niemieckiego ZPO, gdzie ocena płynności wierzytelności została powierzona de facto w ręce sędziego. To sąd ma za zadanie zdecydować czy zarzut potrącenia rozpatrzyć w postępowaniu głównym czy skierować do odrębnego postępowania, toczącego się po rozpoznaniu roszczenia powoda i wydaniu tzw. wyroku warunkowego (§ 145 ZPO). W razie uwzględnienia zarzutu potrącenia w tym odrębnym postępowaniu, pozwany będzie mógł jednocześnie żądać naprawienia szkody wyrządzonej wyrokiem warunkowym (§ 302 ust. 4 ZPO). Skutek w postaci przeciwdziałania przedłużaniu postępowania przez zgłoszenie zarzutu potrącenia jest osiągany przez natychmiastową wykonalność wyroku warunkowego (§ 302 ust. 3 ZPO), a jednocześnie, niezależnie od płynności wierzytelności pozwanego, spór jest rozstrzygany w ramach jednego, wieloetapowego postępowania⁴⁰¹.

4.5. Przesłanki temporalne

Oprócz ograniczeń przedmiotowych, ustawodawca zdecydował się wprowadzić w nowelizacji KPC z 2019 roku również ograniczenia czasowe w zgłaszaniu zarzutu potrącenia. Wynika to, jak się wydaje, z obserwacji, że tak jak pozwany podnosi nieraz w procesie zarzut potrącenia o bardzo odległej podstawie faktycznej w celu przedłużenia postępowania, tak też niejednokrotnie podnosi ten zarzut „gdy proces zbliża się ku końcowi, a pozwany nie ma już

---

⁴⁰⁰ Por. przypis 194 i cytowana tam literatura.

⁴⁰¹ Szerzej o zaletach rozwiązania niemieckiego: *A. Ołaś*, Dopuszczalność zarzutu potrącenia w postępowaniu cywilnym – uwagi na tle projektu Ministra Sprawiedliwości ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z 27.11.2017 r., PPC 2018, Nr 2, s. 173-178; za przyjęciem rozwiązań wzorowanych na prawie niemieckim opowiedział się również *P. Grzegorzcyk*, O czasowych granicach zarzutu potrącenia i konsekwencjach i naruszenia (art. 203¹ § 2 i art. 840 § 1 pkt 2 in fine k.p.c.), PPC 2020, Nr 3, s. 436-437.

innych środków obrony”⁴⁰². w dotychczasowym stanie prawnym czasowa skuteczność zarzutu potrącenia nie była regulowana odrębnym przepisem i podlegała jedynie dyskrecjonalnej władzy sędziego⁴⁰³. spełnienie przesłanek materialnoprawnych z art. 498 KC, wystarczało dla możliwości skutecznej obrony zarzutem potrącenia. Co więcej, zgodnie z treścią art. 502 KC, nawet wierzytelności przedawnione mogą podlegać potrąceniu, o ile w chwili, gdy potrącenie stało się możliwe (tj. z chwilą rozpoczęcia tzw. fazy kompensacyjnej), przedawnienie jeszcze nie nastąpiło. W polskiej doktrynie i orzecznictwie przyjęła się tzw. teoria oświadczenia, zgodnie z którą, punktem oceny dla terminowości zgłoszenia w procesie zarzutu potrącenia jest moment złożenia oświadczenia woli o potrąceniu, a nie rozpoczęcia fazy kompensacyjnej⁴⁰⁴. W związku z tym, możliwe było odwlekanie podniesienia zarzutu potrącenia opartego na wierzytelności bezterminowej do ostatniej chwili, gdyż dopiero od momentu wezwania do zapłaty, zgodnie z art. 455 KC wierzytelność pozwanego staje się wymagalna, a przez to zdatna do potrącenia.

Zgodnie z brzmieniem art. 203¹ § 2 KPC, zarzut potrącenia może zostać podniesiony nie później przed wdaniem się pozwanego w spór co do istoty sprawy albo w terminie dwóch tygodnia od dnia, w którym wierzytelność pozwanego stała się wymagalna. Również przy okazji tego przepisu pojawiły się wątpliwości czy ma on zastosowanie do zarzutu potrącenia w ogólności czy wyłącznie *sensu stricto*. Po raz kolejny należy się jednak odwołać do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2005 roku, który jednoznacznie przesądził, że określenie "zarzut potrącenia" należy odnosić do zarzutu potrącenia *sensu largo*⁴⁰⁵.

Przystępując do analizy znaczenia nowododanego przepisu, na wstępie należy określić znaczenie terminu "wdanie się w spór co do istoty sprawy". Termin ten pojawia się w KPC wielokrotnie w kontekście regulacji prekluzyjnych. W doktrynie uważa się, że wdanie się w spór co do istoty sprawy następuje przez każde odniesienie się do żądania pozwu, a więc nie tylko przez zgłoszenie zarzutów merytorycznych, ale również przez samo zaprzeczenie

---

⁴⁰² Uzasadnienie projektu Ustawy z dnia 13 czerwca 2019 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, pkt 58.

⁴⁰³ J. May, Obrona pozwanego w procesie cywilnym przed sądem I instancji, Warszawa 2013, Rozdz. IX, pkt 2.3.

⁴⁰⁴ Zamiast wielu: A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 381 i cytowana w przypisie 197 literatura i orzecznictwo.

⁴⁰⁵ Uchwała SN z 13.10.2005 r., III CZP 56/05, OSNC 2006, nr 7-8, poz. 119; M. Uliasz [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Warszawa 2019, Art. 203¹ KPC, Nb 27; przeciwnie T. Szancilo (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 8, Autor zdaje się jednak mylić sformułowanie "podnieść zarzut potrącenia" z "przedstawieniem wierzytelności do potrącenia" z poprzedniego brzmienia art. 493 KPC, do którego odnosiła się cytowana uchwała SN.

twierdzeniom pozwu czy wnioszek o oddalenie powództwa⁴⁰⁶. Zarzuty formalne, o ile mieszczą się w szerszej kategorii pojęciowej wdania się w spór, nie oznaczają wdania się w spór co do istoty⁴⁰⁷. Zatem sformułowanie przepisu mówiące o zgłoszeniu zarzutu potrącenia „nie później niż” przed wdaniem się w spór co do istoty należy uznać na *superfluum*, skoro sam zarzut potrącenia stanowi wdanie się w spór co do istoty i wobec tego nie jest logicznie możliwe jego podniesienie przed tym momentem⁴⁰⁸. Z praktycznego punktu widzenia, najczęściej momentem wdania się w spór co do istoty będzie złożenie przez pozwanego odpowiedzi na pozew⁴⁰⁹. W razie jej niezłożenia momentem tym będzie albo posiedzenie przygotowawcze (art. 205⁴ KPC, tudzież pierwsza rozprawa, jeśli sąd odstąpi od wyznaczenia posiedzenia przygotowawczego, zgodnie z § 3 tego przepisu)⁴¹⁰, albo też sprzeciw od wyroku zaocznego (art. 344 KPC) w razie jego wydania przez sąd⁴¹¹. W postępowaniach odrębnych będzie to z kolei złożenie zarzutów od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym (art. 493 KPC) albo sprzeciw od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym (art. 505 KPC)⁴¹². Co istotne, zgłoszenie zarzut potrącenia w postaci zarzutu kształtującego czy informującego nie ma wpływu na moment koncentracji. Pozwany może jednak unikać prekluzji z art. 203¹ § 2 KPC poprzez zgłoszenie wyłącznie zarzutów formalnych kwestionujących dopuszczalność powództwa. W takiej sytuacji zarzut potrącenia mógłby zostać podniesiony na dowolnym

---

⁴⁰⁶ A. Ciepla [w:] B. Karolczyk, Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów, Warszawa 2020, Rozdz. 8.1., pkt 43; A. Torbus [w:] T. Zembrzusi (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 28; A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 400-402; podobnie w orzecznictwie: Postanowienie SA w Poznaniu z 15.01.2014 r., I ACz 2243/13, LEX nr 1419092.

⁴⁰⁷ A. Torbus [w:] T. Zembrzusi (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 28; podobnie w orzecznictwie: Postanowienie SN z 3.02.2017 r., II CSK 254/16, LEX nr 2238703.

⁴⁰⁸ D. Chrapoński, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, MoP 2020, Nr 18, s. 971; A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 402.

⁴⁰⁹ T. Szancilo (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1-458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 7.

⁴¹⁰ A. Ciepla [w:] B. Karolczyk, Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów, Warszawa 2020, Rozdz. 8.1., pkt 42.

⁴¹¹ P. Grzegorzczak, O czasowych granicach zarzutu potrącenia i konsekwencjach i naruszenia (art. 203¹ § 2 i art. 840 § 1 pkt 2 in fine k.p.c.), PPC 2020, Nr 3, s. 418.

⁴¹² M. Uliasz [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Warszawa 2019, Art. 203¹ KPC, Nb 28; D. Chrapoński, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, MoP 2020, Nr 18, s. 971; A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 402-403; A. Ciepla [w:] B. Karolczyk, Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów, Warszawa 2020, Rozdz. 8.1., pkt 41.

etapie postępowania z zastrzeżeniem konsekwencji wynikających z art. 221 KPC oraz ogólnych przepisów koncentracyjnych dotyczących powoływania faktów i dowodów⁴¹³.

Z kolei pojęcie wymagalności należy rozumieć tak jak na gruncie kodeksu cywilnego jako „stan, w którym uprawniony może skutecznie domagać się realizacji roszczenia (jego powództwo nie będzie przedwczesne)”⁴¹⁴. O ile w przypadku świadczeń terminowych dwutygodniowy termin rzeczywiście stanowi środek dyscyplinujący pozwanego, tak wydaje się, że ustawodawca przy konstruowaniu przepisu zupełnie pominął kwestię świadczeń bezterminowych. Jak zostało wyżej zauważone, zgodnie z art. 455 KC w celu postawienia wierzytelności w stan wymagalności, wierzyciel musi wezwać dłużnika do spełnienia świadczenia. Mając również na względzie przyjętą w polskim procesie cywilnym teorię oświadczenia, w takiej sytuacji pozwany nadal będzie mógł opóźnić zgłoszenie zarzutu potrącenia poprzez powstrzymanie się z wezwaniem powoda do spełnienia należnego pozwanemu świadczenia. Wobec przyjęcia w treści przepisu jedynie warunku wymagalności wierzytelności pozwanego opisana wyżej sytuacja wymyka się zupełnie ograniczeniom czasowym art. 203¹ § 2 KPC⁴¹⁵. Trafnie zauważył *P. Grzegorzcyk*, że lepszym rozwiązaniem byłoby powiązanie momentu koncentracji z powstaniem fazy kompensacyjnej, a nie wymagalnością wierzytelności pozwanego. Choć momenty te często się zbiegają, tak w przedstawionym wyżej przykładzie ich rozłożenie w czasie zdecydowanie niweluje wprowadzone ograniczenia⁴¹⁶.

W związku z wprowadzeniem odrębnej normy prekluzyjnej dla zarzutu potrącenia w art. 203¹ § 2 KPC należy potraktować jako wyjątek od ogólnych reguł prekluzji w postępowaniu cywilnym (art. 205³ i 205¹² KPC, jak również w zakresie postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych art. 458⁵ KPC). W związku z tym, do zarzutu potrącenia nie będą miały zastosowania przepisy przyznające możliwość powoływania nowych twierdzeń i dowodów w późniejszym czasie, jeśli wcześniejsze ich powołanie nie było możliwe lub potrzeba powołania powstała później⁴¹⁷. W ten sposób rygor przewidziany w art. 203¹ § 2 KPC jest podobny do ustanowionego w odniesieniu do zarzutów formalnych, których niezgłoszenie przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy skutkuje ich utratą (art. 25 § 2, art. 200 § 1², art. 202¹, art. 1121

---

⁴¹³ *P. Grzegorzcyk*, O czasowych granicach zarzutu potrącenia i konsekwencjach i naruszenia (art. 203¹ § 2 i art. 840 § 1 pkt 2 in fine k.p.c.), PPC 2020, Nr 3, s. 418; *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 403.

⁴¹⁴ *R. Klimek*, Dyskusyjne problemy przedawnienia roszczeń, KPP 2006, Nr. 3, s. 637; *P. Machnikowski* [w:] *E. Gniewek, P. Machnikowski* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 10, Warszawa 2021, Art. 120 KC, pkt 2; *N. Rycko* [w:] *J. Gudowski* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2 (art. 56–125), Warszawa 2021, art. 120, pkt 1.

⁴¹⁵ *M. Kostwiński*, Zarzut potrącenia w postępowaniu nakazowym, TPP 2020, nr 1, s. 44; *A. Torbus* [w:] *T. Zembrzusi* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 29.

⁴¹⁶ *P. Grzegorzcyk*, O czasowych granicach zarzutu potrącenia i konsekwencjach i naruszenia (art. 203¹ § 2 i art. 840 § 1 pkt 2 in fine k.p.c.), PPC 2020, Nr 3, s. 436.

⁴¹⁷ *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 394-396.

§ 1, art. 1165 § 1 KPC)⁴¹⁸. Przekonujące w tym kontekście wydaje się stanowisko *P. Grzegorzcyka*, którego zdaniem nie jest możliwe przywrócenie terminu na zgłoszenie zarzutu potrącenia, zgodnie z art. 168 KPC, ponieważ stanowiłoby to wprowadzenie kryterium winy w niezgłoszeniu tego zarzutu niejako „tylnymi drzwiami”⁴¹⁹. Należy jednak odnotować, że na ogół w doktrynie przyjmuje się jednak możliwość przywrócenia tego terminu, jako terminu ustawowego, z jednoczesnym stwierdzeniem, że bezsprzecznie nie podlega on wydłużeniu na podstawie art. 166 KPC⁴²⁰. Ten drugi pogląd wydaje się konieczny do przyjęcia przy jednoczesnym opowiedzeniu się za materialnoprawną teorią charakteru prawnego zarzutu potrącenia, ponieważ w innym wypadku, brak możliwości przywrócenia terminu na zgłoszenie zarzutu potrącenia powodowałby daleko idące rozbieżności w stanie faktycznym i prawnym spowodowanym wyrokiem w danej sprawie. Ponownie warto zauważyć, że rygoryzm pierwszego z przyjętych poglądów zdecydowanie łagodzi przyjęcie mieszanej teorii charakteru prawnego zarzutu potrącenia⁴²¹.

Omawiając termin na zgłoszenie zarzutu potrącenia, nie sposób pominąć kwestii faktów i dowodów mających wykazać istnienie i wysokość wierzytelności pozwanego. Należy przyjąć, że do nich zastosowanie będą miały ogólne reguły koncentracji, a zatem podnosząc zarzut potrącenia nie musi przedstawiać wszystkich faktów i dowodów w celu udowodnienia swojej wierzytelności co do zasady i wysokości, z zastrzeżeniem niekorzystnych skutków procesowych w razie nieterminowego ich zgłoszenia zgodnie z przepisami koncentracyjnymi⁴²².

Problematyczna może być sytuacja, w której dwutygodniowy termin na zgłoszenie zarzutu potrącenia zacznie biec w końcowej fazie postępowania albo wręcz po jego zakończeniu w I instancji. Jeśli termin ten zacząłby biec już po zamknięciu rozprawy, a przed wydaniem orzeczenia, to zgodnie z zasadą aktualności orzekania rozprawa powinna być otwarta na nowo, w celu oceny dopuszczalności zarzutu, a w razie odpowiedzi pozytywnej – jego merytorycznego rozpoznania⁴²³. Z kolei w sytuacji, w której początek biegu terminu na zgłoszenie zarzutu potrącenia zacząłby biec w postępowaniu w II instancji, jego zgłoszenie

---

⁴¹⁸ *P. Grzegorzcyk*, O czasowych granicach zarzutu potrącenia i konsekwencjach i naruszenia (art. 203¹ § 2 i art. 840 § 1 pkt 2 in fine k.p.c.), PPC 2020, Nr 3, s. 420.

⁴¹⁹ *Ibidem*.

⁴²⁰ *M. Uliasz* [w:] *J. Gołaczyński, D. Szostek* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Warszawa 2019, Art. 203¹ KPC, Nb 31; *L. Błaszczak*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC), Warszawa 2019, s. 170; *A. Ciepla* [w:] *B. Karolczyk*, Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów, Warszawa 2020, Rozdz. 8.1., pkt 48; Tak: *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 394.

⁴²¹ Por. Rozdział 2.5.

⁴²² *P. Grzegorzcyk*, O czasowych granicach zarzutu potrącenia i konsekwencjach i naruszenia (art. 203¹ § 2 i art. 840 § 1 pkt 2 in fine k.p.c.), PPC 2020, Nr 3, s. 422; *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 396-397.

⁴²³ *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 405.

również będzie w dalszym ciągu możliwe⁴²⁴. Największe komplikacje pojawiają się, gdy termin rozpocznie swój bieg już po wydaniu wyroku w I instancji, ale jeszcze przed otwarciem terminu na złożenie apelacji. Jeśli zarzut potrącenia miałby zostać zgłoszony w apelacji to jej złożenie przed rozpoczęciem biegu terminu na dokonanie tej czynności skutkowałoby uznaniem jej przez sąd za niedopuszczalną. Wydaje się zatem, że zarzut potrącenia powinien być zgłoszony w osobnym piśmie składanym podobnie jak apelacja do sądu *ad quem* za pośrednictwem sądu *a quo*, ponieważ z chwilą wydania wyroku sąd I instancji jest nim związany (art. 332 KPC)⁴²⁵. Innym rozwiązaniem, które proponuje *P. Grzegorzczak*, jest celowościowa wykładnia przepisu art. 203¹ § 2 KPC w myśl której, dwutygodniowy termin na zgłoszenie zarzutu potrącenia ulega stosownemu wydłużeniu, tak by pozwany mógł go podnieść w apelacji⁴²⁶.

Zarzut potrącenia może być także zgłoszony także po uprawomocnieniu się wyroku sądu I lub II instancji uwzględniającego powództwo w ramach powództwa o ustalenie nieistnienia wiarygodności stwierdzonej tym wyrokiem (art. 189 KPC), a także w toku postępowania egzekucyjnego w ramach powództwa o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności (art. 840 § 1 pkt 2 KPC). Nie jest możliwe natomiast podniesienie tego zarzutu w postępowaniu ze skargi kasacyjnej⁴²⁷, bądź też skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Potrącenie nie może być także podstawą wznowienia postępowania, ponieważ taka podstawa nie jest znana polskim przepisom (401, 401¹ i 403 KPC), jednak zarzut potrącenia może zostać podniesiony już w ramach wznowionego postępowania obejmującego nie tylko ponowne rozpoznanie sprawy w granicach wznowienia, ale także jej dalsze rozpoznanie⁴²⁸.

Skutkiem zgłoszenia zarzutu potrącenia z naruszeniem art. 203¹ § 2 KPC będzie jego pominięcie przez sąd w rozstrzygnięciu, a więc bezskuteczność⁴²⁹. Jednak zgodnie z przyjętą w pracy teorią mieszaną charakteru prawnego zarzutu potrącenia *sensu stricto*, bezskuteczność tego zarzutu będzie miała jednocześnie wpływ na bezskuteczność złożonego oświadczenia woli o potrąceniu⁴³⁰. Jednocześnie, jak już zostało zauważone, jeżeli powołanie zarzutu potrącenia było obiektywnie niedopuszczalne z mocy prawa, pozwany będzie mógł podnieść

---

⁴²⁴ *Ibidem*.

⁴²⁵ *Ibidem*, s. 406.

⁴²⁶ *P. Grzegorzczak*, O czasowych granicach zarzutu potrącenia i konsekwencjach i naruszenia (art. 203¹ § 2 i art. 840 § 1 pkt 2 in fine k.p.c.), PPC 2020, Nr 3, s. 419.

⁴²⁷ Sąd Najwyższy jest sądem prawa, a nie faktów – art. 398³ KPC, tak: *M. Manowska* [w:] *A. Adamczuk, P. Prus, M. Radwan, M. Sieńko, E. Stefańska, M. Manowska*, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477(16), LEX/el. 2022, art. 203(1), pkt 13.

⁴²⁸ *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 406-407.

⁴²⁹ *A. Ciepla* [w:] *B. Karolczyk*, Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów, Warszawa 2020, Rozdz. 8.1., pkt 49; *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 418; *T. Szancilo* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 9.

⁴³⁰ Szerzej na temat charakteru prawnego zarzutu potrącenia i jego konsekwencji zob. Rozdział 2.5.

ten zarzut na etapie powództwa przeciwegzekucyjnego (art. 840 § 1 pkt 2 *in fine* KPC)⁴³¹. Niedbalstwo pozwanego w zakresie powołania zarzutu potrącenia, jeśli było to prawnie możliwe będzie skutkowało utratą prawa do powoływania się na ten zarzut w postępowaniu opozycyjnym⁴³².

Omawiane zmiany należy uznać, wobec powyższych uwag, za negatywne. Z jednej strony wprowadzony mechanizm prekluzyjny charakteryzuje się daleko idącym rygoryzmem przekraczającym wręcz cel wprowadzonej regulacji. Przykładem tego może być brak możliwości zgłoszenia zarzutu potrącenia opartego na wierzytelności stwierdzonej prawomocnym orzeczeniem sądu w razie upływu dwutygodniowego terminu, mimo iż w celu udowodnienia takiej wierzytelności nie zachodziłaby konieczność prowadzenia długotrwałego postępowania dowodowego, a co za tym idzie nie doszłoby do przewlekania postępowania⁴³³. Z drugiej jednak strony, uzależnienie początku biegu terminu na zgłoszenie zarzutu potrącenia od stanu wymagalności wierzytelności pozwanego, a nie rozpoczęcia fazy kompensacyjnej tworzy rzeczywisty wyłom w ograniczającym charakterze art. 203¹ § 2 KPC⁴³⁴. Od samego początku przyjętemu rozwiązaniu zarzucano brak elastyczności⁴³⁵. Trudno bowiem oczekiwać, aby wysoce sformalizowany model prekluzyjny chronił przed granicznymi sytuacjami, gdy np. wierzytelność pozwanego stanie się wymagalna tuż przed złożeniem odpowiedzi na pozew, co może skutkować utratą możliwości podniesienia zarzutu potrącenia nie tylko w postępowaniu głównym, ale także w postępowaniu opozycyjnym⁴³⁶. Wprowadzenie prekluzji nie chroni także pozwanego przed sytuacją, w której dopiero po upływie dwóch tygodni dowie się o uwymagalnieniu swojej wierzytelności na skutek wezwania do zapłaty, które dotarło do powoda wcześniej niż wiedział o tym pozwany⁴³⁷, jak również czyni kwestię zakresu pełnomocnictwa procesowego jeszcze istotniejszą z punktu widzenia terminowego złożenia oświadczenia o potrąceniu⁴³⁸. Wreszcie można zauważyć, że nieraz wola podniesienia przez pozwanego zarzutu potrącenia nie wynika z chęci przedłużania postępowania, a z późnego uświadomienia sobie nieskuteczności własnej obrony merytorycznej. Również w takiej sytuacji wskazane byłoby przyznanie sądowi pewnej dozy elastyczności. Zgodzić się należy również z poglądem *P. Grzegorzcyka* o celowości uregulowania koncentracji zarzutu

---

⁴³¹ *P. Grzegorzcyk*, O czasowych granicach zarzutu potrącenia i konsekwencjach i naruszenia (art. 203¹ § 2 i art. 840 § 1 pkt 2 *in fine* k.p.c.), PPC 2020, Nr 3, s. 425 i n., Autor zauważa też, że nie ma znaczenia, czy pozwany mógł postawić swoją wierzytelność w stan wymagalności, z uwagi na brak takiego obowiązku w art. 203¹ KPC.

⁴³² *Ibidem*, s. 430 i n.

⁴³³ *W. Jurcewicz*, Zarzut potrącenia w projekcie nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego, PiP 2019, Nr 2, s. 81.

⁴³⁴ *D. Chrapoński*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, MoP 2020, Nr 18, s. 971.

⁴³⁵ *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 397-400.

⁴³⁶ Ze względu na wprowadzenie w art. 840 § 1 pkt 2 KPC przesłanki niedopuszczalności zgłoszenia zarzutu z mocy ustawy.

⁴³⁷ Por. Rozdział 2.5, jak również: *M. Dziurda*, Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 r., Warszawa 2023, s. 177-178.

⁴³⁸ Por. Rozdział 4.3, jak również: *M. Dziurda*, Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 r., Warszawa 2023, s. 175-178.

potrącenia na zasadach ogólnych albo ewentualnie na zasadzie wyjątku od nich, a nie w drodze zupełnie autonomicznej regulacji⁴³⁹.

4.6. Przesłanka formy

Dokonując analizy nowowprowadzonego w nowelizacji z 2019 roku wymogu co do formy zarzutu potrącenia, nie sposób pominąć wymogów co do formy potrącenia na gruncie prawa materialnego. Przepisy kodeksu cywilnego milczą na temat formy oświadczenia woli o potrąceniu, wobec czego należy uznać, że zastosowanie znajdą przepisy ogólne, w szczególności art. 60 KC, zgodnie z którym „wola osoby dokonującej czynności prawnej może być wyrażona przez każde zachowanie się tej osoby, które ujawnia jej wolę w sposób dostateczny, w tym również przez ujawnienie tej woli w postaci elektronicznej”⁴⁴⁰. Dopuszczalne jest zatem również złożenie oświadczenia o potrąceniu w formie ustnej, choć może to spowodować następczo trudności dowodowe⁴⁴¹. Wątpliwości w doktrynie i orzecznictwie wzbudza kwestia możliwości złożenia tego oświadczenia w sposób dorozumiany⁴⁴². Wydaje się, że należy opowiedzieć się za dopuszczeniem dokonania

---

⁴³⁹ P. Grzegorzczak, O czasowych granicach zarzutu potrącenia i konsekwencjach i naruszenia (art. 203¹ § 2 i art. 840 § 1 pkt 2 in fine k.p.c.), PPC 2020, Nr 3, s. 436.

⁴⁴⁰ G. Wolak, O formie złożenia oświadczenia woli o potrąceniu oraz zarzutu potrącenia, MoP 2010, Nr 23, s. 1290; T. Szancilo (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 10.

⁴⁴¹ G. Sikorski [w:] M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak (red.) Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, LEX/el. 2023, art. 499, pkt 4.

⁴⁴² Stanowisko dopuszczające taką możliwość prezentują: M. Pyziak-Szafnicka, Potrącenie w prawie cywilnym, Kraków 2002, s. 214-229; A. Janiak [w:] A. Kidyba (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część ogólna, wyd. II, Warszawa 2014, art. 499, pkt 4; W. Kurowski [w:] M. Frasz, M. Habdas (red.) Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353-534), Warszawa 2018, art. 499, pkt 1; P. Grzegorzczak, O czasowych granicach zarzutu potrącenia i konsekwencjach i naruszenia (art. 203¹ § 2 i art. 840 § 1 pkt 2 in fine k.p.c.), PPC 2020, Nr 3, s. 415; K. Szadkowski [w:] M. Gutowski (red.), Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 353–626. Wyd. 3, Warszawa 2022, Art. 499 KC, Nb 2; K. Szadkowski [w:] M. Gutowski (red.), Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 353–626. Wyd. 3, Warszawa 2022, Art. 499 KC, Nb 2; M. Manowska [w:] A. Adamczuk, P. Prus, M. Radwan, M. Sienko, E. Stefańska, M. Manowska, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477(16), LEX/el. 2022, art. 203(1), pkt 10; G. Wolak [w:] M. Załucki (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 3, Warszawa 2023, Art. 499 KC, Nb 3; tak też w: G. Wolak, O formie złożenia oświadczenia woli o potrąceniu oraz zarzutu potrącenia, MoP 2010, Nr 23, s. 1292-1293; G. Sikorski [w:] M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak (red.) Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, LEX/el. 2023, art. 499, pkt 4; tak też w: G. Sikorski [w:] J. Ciszewski, P. Nazaruk (red.), Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, LEX/el. 2023, art. 499, pkt 5; w orzecznictwie: Postanowienie SN z 22.03.2018 r., V CSK 509/17, LEX nr 2500448; Wyrok SN z 10.08.2010

potrącenia *per facta concludentia*, biorąc także pod uwagę zdecydowaną większość poglądów doktryny opowiadających się za takim rozwiązaniem, jak również najnowsze orzecznictwo. Trzeba jednak zauważyć, że nawet wierzytelność potrącona w sposób dorozumiany musi zostać zindywidualizowana⁴⁴³. Z kolei w razie przysługiwania wierzycielowi kilku wierzytelności musi on wskazać, którą z nich chce potrącić⁴⁴⁴.

Odnosząc się już do kwestii zarzutu potrącenia w procesie, w dotychczasowym stanie prawnym przepisy KPC nie przewidywały szczególnej formy dla jego zgłoszenia, wobec tego możliwe było to zarówno w piśmie procesowym, jak i ustnie do protokołu podczas rozprawy⁴⁴⁵.

Nowy przepis wprowadzony przez art. 203¹ § 2 KPC przewiduje jednak, że zarzut potrącenia może być zgłoszony wyłącznie w formie pisma procesowego, do którego stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące pozwu, z wyjątkiem przepisów dotyczących opłat. Zatem w piśmie, w którym pozwany powołuje zarzut potrącenia powinno między innymi: zawierać dokładne oznaczenie wierzytelności potrąconej lub przedstawianej do potrącenia oraz stosunku prawnego, z którego ona wynika (art. 187 § 1 pkt 1 KPC); wskazywać fakty, na których pozwany opiera zarzut potrącenia (art. 187 § 1 pkt 2 KPC), a więc spełnienie zarówno przesłanek materialnoprawnych z art. 498 KC (tożsamość stron oraz wzajemność, jednorodność, wymagalność i zaskarżalności wierzytelności), ale także przesłanek dopuszczalności z art. 203¹ § 1 i 2 KPC; wskazywać dowody na poparcie twierdzeń o faktach uzasadniających zarzut potrącenia (art. 126 § 1 pkt 3 KPC); oraz zawierać oznaczenie daty

---

r., I PK 56/10, OSNP 2011, nr 23-24, poz. 295; Wyrok SN z 13.10.2006 r., III CSK 256/06, OSNC 2007, nr 7-8, poz. 116; Wyrok SN z 17.05.2007 r., III CSK 438/06, LEX nr 274253; Wyrok SN z 12.11.1973 r., II CR 606/73, LEX nr 7333; Postanowienie SN z 9.03.1972 r., III PZP 2/72, LEX nr 7071; Wyrok SA w Gdańsku z 21.12.2017 r., V ACa 820/16, LEX nr 2504713; Wyrok SA w Gdańsku z 21.12.2017 r., V ACa 820/16, LEX nr 2504713; Wyrok SA w Gdańsku z 21.12.2017 r., V ACa 820/16, LEX nr 2504713; Wyrok SA w Gdańsku z 21.12.2017 r., V ACa 820/16, LEX nr 2504713; Wyrok SA w Poznaniu z 29.12.2005 r., I ACa 556/05, LEX nr 186127; pogląd przeciwny przedstawił: *L. Stępnia*k, Potrącenie w systemie polskiego prawa cywilnego, Warszawa 1975, s. 125-126; z kolei w orzecznictwie: Wyrok SN z 29.10.1999 r., I CKN 170/98, LEX nr 1217897; Wyrok SN z 28.10.1999 r., II CKN 551/98, OSNC 2000, nr 5, poz. 89; Wyrok SA w Gdańsku z 6.11.2015 r., I ACa 507/15, LEX nr 1979515; Wyrok SA w Krakowie z 18.02.2015 r., I ACa 1678/14, LEX nr 1667579; Wyrok SA w Szczecinie z 13.10.2005 r., I ACa 324/05, OSA 2006, nr 7, poz. 22.

⁴⁴³ *G. Wolak*, O formie złożenia oświadczenia woli o potrąceniu oraz zarzutu potrącenia, MoP 2010, Nr 23, s. 1293.

⁴⁴⁴ *T. Szancilo* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 10; *R. Morek* [w:] *K. Osajda* (red. serii), *W. Borysiak* (red. tomu), Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 30, Warszawa 2023, pkt 9.

⁴⁴⁵ *J. Mucha*, Zawisłość sprawy w procesie cywilnym, Warszawa 2014, s. 354.

wymagalności wierzytelności potrąconej lub przedstawianej do potrącenia (art. 187 § 1 pkt 1¹ KPC)⁴⁴⁶.

Wydaje się jednocześnie, że pismo to nie musi wskazywać wartości przedmiotu sporu (art. 187 § 1 pkt 1)⁴⁴⁷, zawierać uzasadnienia właściwości sądu (art. 187 § 1 pkt 2 *in fine*) oraz wskazywać, czy strony podjęły próbę mediacji lub innego polubownego rozwiązania sporu, co do wierzytelności pozwanego (art. 187 § 1 pkt 3)⁴⁴⁸. Może natomiast zawierać wniosek o: wezwanie na rozprawę wskazanych przez pozwanego świadków i biegłych (art. 187 § 2 pkt 1); dokonanie oględzin (art. 187 § 2 pkt 2); polecenie pozwanemu dostarczenia na rozprawę dokumentu będącego w jego posiadaniu, a potrzebnego do przeprowadzenia dowodu, lub przedmiotu oględzin (art. 187 § 2 pkt 3); żądanie dowodów znajdujących się w sądach, urzędach lub u osób trzecich, wraz z uprawdopodobnieniem, że strona sama nie może ich uzyskać (art. 187 § 2 pkt 4)⁴⁴⁹.

Przesądzenie, że pismo zawierające zarzut potrącenia musi spełniać wymogi pozwu kończy doktrynalny spór w tym zakresie związany ze zróżnicowaniem poglądów na funkcję zarzutu potrącenia w procesie cywilnym⁴⁵⁰. Niezależnie od powyższego, pismo to musi odpowiadać także ogólnym wymogom pisma procesowego (art. 126 KPC), jak również wymogom charakterystycznym dla pisma, w ramach którego podnoszony jest zarzut potrącenia (odpowiedzi na pozew, sprzeciwu od wyroku zaocznego, zarzutów od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, sprzeciwu od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym, apelacji)⁴⁵¹. W związku z tym, również kontrola formalna sądu będzie przebiegała tak, jak w przypadku każdego innego pisma procesowego (art. 130, 130¹, 130^{1a},

---

⁴⁴⁶ M. Uliasz [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Warszawa 2019, Art. 203¹ KPC, Nb 29 i 34; D. Chrapoński, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, MoP 2020, Nr 18, s. 971; A. Ciepla [w:] B. Karolczyk, Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów, Warszawa 2020, Rozdz. 8.1., pkt 45 i 54; A. Torbus [w:] T. Zembrzusi (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 32; M. Manowska [w:] A. Adamczuk, P. Pruś, M. Radwan, M. Sieńko, E. Stefańska, M. Manowska, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477(16), LEX/el. 2022, art. 203(1), pkt 9; A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 432-433.

⁴⁴⁷ Podniesienie zarzut potrącenia nie podlega opłacie sądowej oraz nie wpływa na właściwość sądu, por. A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 431.

⁴⁴⁸ A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 430-431.

⁴⁴⁹ *Ibidem*, s. 433.

⁴⁵⁰ G. Wolak, O formie złożenia oświadczenia woli o potrąceniu oraz zarzutu potrącenia, MoP 2010, Nr 23, s. 1295 i n.; A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 427.

⁴⁵¹ A. Torbus [w:] T. Zembrzusi (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 33; A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 433-434.

130² KPC)⁴⁵². W doktrynie przyjmuje się, że braki formalne w zakresie ogólnych wymagań pisma procesowego lub czynności procesowej skutkują zwrotem całego pisma, natomiast braki formalne odnoszące się jedynie do zarzutu potrącenia powinny skutkować zwrotem pisma jedynie w tym zakresie⁴⁵³. Poza tym, zarzut potrącenia zgłoszony w formie ustnej powinien zostać pominięty jako całkowicie niedopuszczalny, bez wzywania do usunięcia braków przez złożenie w ramach pisma procesowego⁴⁵⁴.

Uznaje się także, że art. 203¹ § 3 KPC stanowi *lex specialis* do ogólnej regulacji art. 205³ § 1, 2 i 5 KPC, wprowadzającej konieczność wydania przez przewodniczącego zarządzenia zezwalającego na złożenie pisma procesowego. Zatem wniesienie pisma, w którym pozwany podnosi zarzut potrącenia, nie wymaga odrębnego zarządzenia przewodniczącego w tym zakresie, a art. 203¹ § 3 KPC stanowi w tym zakresie normę kompetencyjną⁴⁵⁵. Przy tej okazji można postawić pytanie o zasadność braku wyłączenia przez ustawodawcę zasady bezpośredniości doręczeń między pełnomocnikami profesjonalnymi w zakresie pisma zawierającego zarzut potrącenia⁴⁵⁶. Mając na uwadze, że sąd może dokonać zwrotu pisma, jak również już na wstępie stwierdzić niedopuszczalność zarzutu potrącenia (z uwagi na ograniczenia art. 203¹ § 1 i 2 KPC), doręczenie pisma pełnomocnikowi powoda może być uznane za, z jednej strony, pewną niekonsekwencję, a z drugiej strony, przedwcześnie angażować powoda w merytoryczną obronę przed zarzutem, która już na wstępie może zostać przez sąd pominięta.

---

⁴⁵² M. Uliasz [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Warszawa 2019, Art. 203¹ KPC, Nb 35; K. Flaga-Gieruszyńska [w:] A. Zieliński (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Wyd. 9, Warszawa 2017, Art. 203¹ KPC, Nb 4; A. Ciepla [w:] B. Karolczyk, Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów, Warszawa 2020, Rozdz. 8.1., pkt. 56-58; Ł. Błaszczak, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC), Warszawa 2019, s. 172; T. Szancilo (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 11.

⁴⁵³ A. Ciepla [w:] B. Karolczyk, Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów, Warszawa 2020, Rozdz. 8.1., pkt 59-61, która dopuszcza jednak zwrot pisma, ale nie w zakresie zarzutu potrącenia; A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 438-439; T. Szancilo (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 11.

⁴⁵⁴ Ł. Błaszczak, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC), Warszawa 2019, s. 172; A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 437; T. Szancilo (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023, Art. 203¹ KPC, Nb 10.

⁴⁵⁵ A. Torbus [w:] T. Zembrzusi (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, Warszawa 2020, art. 203(1), pkt 34; A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 434.

⁴⁵⁶ A. Ciepla [w:] B. Karolczyk, Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów, Warszawa 2020, Rozdz. 8.1., pkt 55; A. Olaś, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 434-435.

Przyjmując mieszany charakter prawny zarzutu potrącenia *sensu stricto*⁴⁵⁷, a co za tym idzie dopuszczalność złożenia i przyjęcia oświadczenia woli o potrąceniu przez pełnomocników stron, dysponujących wyłącznie pełnomocnictwem procesowym z art. 91 KPC⁴⁵⁸, jak również możliwość złożenia tego oświadczenia w sposób dorozumiany⁴⁵⁹, należy przyjąć, że powołanie w piśmie procesowym samego zarzutu potrącenia jest w pełni skuteczne i dopuszczalne dla wywołania materialnoprawnego skutku potrącenia⁴⁶⁰. Rozwiązanie takie pozwala przy tym uniknąć stanu niepewności pozwanego co do skuteczności podejmowanych czynności, w sytuacji wymagania przesłania przez niego osobnego oświadczenia woli o potrąceniu bezpośrednio do powoda i podniesienia zarzutu potrącenia w terminie dwóch tygodni od dnia wymagalności wierzytelności pozwanego lub podjęcia próby złożenia tego oświadczenia woli powodowi na rozprawie, co jest w praktyce niewykonalne⁴⁶¹.

4.7. Zarzut potrącenia w postępowaniach odrębnych

4.7.1. Uwagi wstępne

Dokonując przeglądu przesłanek dopuszczalności zarzutu potrącenia, nie sposób pominąć kwestii relacji wymogów ogólnych określonych w art. 203¹ KPC do specyfiki i uregulowań niektórych postępowań odrębnych. W rozdziale zostaną omówione regulacje trzech postępowań odrębnych – w sprawach gospodarczych, nakazowego i uproszczonego, ponieważ to ich uregulowania powodowały dotychczas najwięcej sporów doktrynalnych i trudności związanych z zakresem dopuszczalności zarzutu potrącenia. Na wstępie konieczna jest jeszcze uwaga, że niezależnie od rodzaju postępowania odrębnego, ograniczenia przedmiotowe, czasowe oraz odnoszące się do formy z art. 203¹ KPC co do zasady mają zastosowanie we wszystkich postępowaniach odrębnych⁴⁶².

4.7.2. Postępowanie w sprawach gospodarczych

---

⁴⁵⁷ Zob. Rozdział 2.5.

⁴⁵⁸ Zob. Rozdział 4.3.

⁴⁵⁹ Zob. uwagi w tym zakresie wyżej.

⁴⁶⁰ Podobnie: *G. Wolak*, O formie złożenia oświadczenia woli o potrąceniu oraz zarzutu potrącenia, MoP 2010, Nr 23, s. 1294, jednak wychodząc z innych założeń teoretycznych; z kolei w orzecznictwie: Uchwała SN z 11.09.1997 r., III CZP 39/97, OSNC 1997, nr 12, poz. 191; Wyrok SN z 4.02.2004 r., I CK 181/03, LEX nr 163977.

⁴⁶¹ Zob. uwagi na tle takiego stanu faktycznego w *M. Dziurda*, Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 r., Warszawa 2023, s. 175-179.

⁴⁶² *D. Chrapoński*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, MoP 2020, Nr 18, s. 968; w zakresie postępowania nakazowego tak: *Ł. Błaszczak*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC), Warszawa 2019, s. 282.

W stanie prawnym obowiązującym jeszcze przed 2012 rokiem, kiedy to usunięto postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych, istniało ograniczenie przedmiotowe w powoływaniu zarzutu potrącenia, polegające na niedopuszczalności przedstawienia do potrącenia wierzytelności, które nie mogły być udowodnione dokumentami. Wymóg ten odnosił się zatem wyłącznie do zarzutu potrącenia *sensu stricto*, tak więc jeśli do umarzającego skutku potrącenia doszło jeszcze przed wszczęciem postępowania, pozwany mógł dowodzić wygaśnięcia wierzytelności powoda wskutek potrącenia także innymi środkami dowodowymi⁴⁶³.

W obecnym stanie prawnym, brak już jednak tego typu ograniczeń. Przywracając w 2019 roku postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych, ustawodawca zdecydował się jedynie ograniczyć w nim korzystanie przez strony z innych środków dowodowych niż dokumenty, wprowadzając subsydiarność dowodu z zeznań świadków (art. 458¹⁰ KPC) oraz ograniczając dowodzenie czynności strony, „z którą prawo łączy nabycie, utratę lub zmianę uprawnienia strony w zakresie danego stosunku prawnego” do dowodu z dokumentu, chyba że „strona wykaże, że nie może przedstawić dokumentu z przyczyn od niej niezależnych” (art. 458¹¹ KPC)⁴⁶⁴. Strony tego postępowania mogą też, zgodnie z art. 458⁹ KPC, zawrzeć umowę dowodową, wyłączającą niektóre precyzyjnie wskazane środki dowodowe lub ich ogólnie sformułowane rodzaje i to zarówno w odniesieniu do całości postępowania, jak i konkretnych czynności procesowych⁴⁶⁵. Uwagi te należy odnieść odpowiednio także do zarzutu potrącenia⁴⁶⁶.

W kwestii ograniczeń temporalnych, jak zostało wyżej zauważone, regulacja art. 203¹ § 2 KPC ma pierwszeństwo przed ogólnymi regulacjami koncentracyjnymi⁴⁶⁷. Podobnie zatem będzie miała ona pierwszeństwo przed przepisem art. 458⁵ KPC, w zakresie dopuszczalności powołania zarzutu potrącenia. Przepis ten znajdzie jednak zastosowanie w odniesieniu do środków dowodowych, którymi pozwany będzie chciała udowodnić swoją wierzytelności co do zasady i wysokości⁴⁶⁸.

---

⁴⁶³ Tak przykładowo: *T. Wiśniewski* [w:] *H. Dolecki* (red.) Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Artykuły 367-505(37), WKP 2010, art. 479(14), pkt 7; *T. Ereciński* [w:] *P. Grzegorzczak, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, K. Weitz, T. Ereciński*, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze, wyd. IV, Warszawa 2012, art. 479(14), pkt. 13-14.

⁴⁶⁴ *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 465.

⁴⁶⁵ *T. Wiśniewski* [w:] *D. Dończyk, J. Iwulski, G. Jędrejek, I. Koper, G. Misiurek, M. Orecki, P. Pogonowski, S. Soltysik, D. Zawistowski, T. Zembrzusi, T. Wiśniewski*, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Artykuły 367–505(39), Warszawa 2021, art. 458(9), pkt 4.

⁴⁶⁶ *J. Gudowski* [w:] *T. Zembrzusi* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, red., Warszawa 2020, art. 458(9), pkt 3.

⁴⁶⁷ Por. Rozdział 4.5.

⁴⁶⁸ *A. Jakubecki* [w:] *J. Bodio, T. Demendecki, O. Marcewicz, P. Telenga, M. P. Wójcik, A. Jakubecki*, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019, LEX/el. 2019, art. 458(5), pkt. 6 i 9.

4.7.3. Postępowanie nakazowe

W kontekście postępowania nakazowego, na gruncie poprzedniego stanu prawnego pojawiły się w doktrynie i orzecznictwie wątpliwości co do wykładni art. 493 § 3 KPC w ówczesnym brzmieniu. Do potrącenia bowiem mogły zostać przedstawione wyłącznie wierzytelności udowodnione dokumentami, o których mowa w art. 485 KPC. Początkowo wyrażono stanowiska o procesowej naturze normy wynikającej z art. 493 § 3 KPC⁴⁶⁹, jednak ostatecznie kwestię tę przesądziła uchwała Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2005 roku, w której Sąd Najwyższy opowiedział się za materialnoprawnym charakterem tej normy⁴⁷⁰. Tak więc zdaniem Sądu Najwyższego przepis art. 493 § 3 KPC dotyczy jedynie potrącenia dokonywanego w trakcie procesu. Sąd Najwyższy zwrócił jeszcze uwagę na językowe brzmienie przepisu, w którym mowa o „przedstawieniu wierzytelności do potrącenia”, a więc o potrąceniu jeszcze nie dokonanym i odróżnił je od ówczesnego brzmienia art. 505⁴ § 2 KPC, który, zdaniem Sądu Najwyższego, odnosi się także do wierzytelności już potrąconych⁴⁷¹.

Współcześnie jednak, na mocy nowelizacji art. 493 KPC w 2019 roku powyższe rozbieżności uległy dezaktualizacji w związku z usunięciem wymogu udowodnienia dokumentem wierzytelności przedstawianej przez pozwanego do potrącenia. Choć na pozór wydawać by się mogło, że spowoduje to przedłużenie postępowania, wobec złagodzenia wcześniejszego rygoru, to jednak bardziej szczegółowa ocena pozostaje niejednoznaczna. Z jednej strony, możliwe jest zgłaszanie zarzutu potrącenia dla przewłoki postępowania, jego podniesienie uzasadnia bowiem ograniczenie zabezpieczenia roszczenia powoda (art. 492 § 2 KPC) bądź wstrzymanie wykonania nakazu zapłaty wydanego na podstawie weksla lub czeku

---

⁴⁶⁹ J. Horobiowski, J. Kaspryszyn, Skutki procesowe nieudokumentowanego zarzutu potrącenia w postępowaniu nakazowym, *Palestra* 2003, Nr 1-2, s. 55 i n.; Wyrok SN z 7.05.2004 r., I CK 666/03, OSNC 2005, nr 5, poz. 86.

⁴⁷⁰ Uchwała SN z 13.10.2005 r., III CZP 56/05, OSNC 2006, nr 7-8, poz. 119. Tak też w doktrynie: M. Gutowski, Potrącenie w postępowaniu nakazowym – relacja między prawem materialnym a procesowym, *PPH* 2004, Nr 9, s. 42; D. Zawistowski [w:] H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Artykuły 367-505(37)*, wyd. II, Warszawa 2013, art. 493, pkt 6; T. Ereciński [w:] J. Gudowski, K. Weitz, T. Ereciński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze*, wyd. V, Warszawa 2016, art. 493, pkt 4; R. Flejszar [w:] A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1-729*, Warszawa 2016; K. Flaga-Gieruszyńska [w:] A. Zieliński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Wyd. 9*, Warszawa 2017, Art. 493 KPC, Nb 5; A. Guzińska [w:] E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2018, Art. 493 KPC, pkt C.I.

⁴⁷¹ Uchwała SN z 13.10.2005 r., III CZP 56/05, OSNC 2006, nr 7-8, poz. 119. Stanowisko Sądu Najwyższego w tej sprawie jest istotne także z punktu widzenia relacji prawa materialnego i procesowego. Powyższe orzeczenie jest głosem za obecnością norm materialnoprawnych w prawie procesowym, co pośrednio potwierdza dopuszczalność formułowania mieszanej teorii o charakterze prawnym zarzutu potrącenia, biorąc pod uwagę jej założenie o ścisłym związku prawa procesowego i materialnego w zarzucie potrącenia. Więcej na ten temat, zob. Rozdział 2.

(art. 492 § 3 KPC)⁴⁷². Z drugiej strony, mając na względzie zawężenie w nowelizacji z 2023 roku przesłanek z art. 203¹ § 1 KPC (przez usunięcie dopuszczalności zarzutu potrącenia opartego na wierzytelności uprawdopodobnionej dokumentem nie pochodzącym wyłącznie od pozwanego) oraz sankcje kosztowe polegające na konieczności uiszczenia opłaty odpowiadającej $\frac{3}{4}$ opłaty od pozwu w celu wniesienia zarzutów od nakazu zapłaty (art. 19 ust. 4 UKSC) oraz wzrost przeciętnie o połowę minimalnej stawki wynagrodzenia adwokatów i radców prawnych liczone od wartości przedmiotu sporu⁴⁷³ w razie utrzymania nakazu zapłaty, a także konieczność liczenia się z możliwością utrzymania przez sąd zabezpieczenia w pełnym zakresie, opłacalność podnoszenia zarzutu potrącenia wyłącznie w celu opóźnienia postępowania wydaje się być ograniczona⁴⁷⁴. Poza tym jednak rozluźnienie rygoru art. 493 § 3 KPC może być trafne z punktu widzenia ekonomiki procesowej, kiedy to spór stron zostanie rozstrzygnięty w sposób kompleksowy w ramach jednej sprawy, a pozwany zyska możliwość przeciwdziałaniu przedawnieniu swojej wierzytelności przez możliwość skutecznego podniesienia zarzutu potrącenia tej wierzytelności⁴⁷⁵. Pamiętać jednak należy, że do tego zarzutu znajdują także zastosowanie ograniczenia z art. 203¹ § 2 KPC, a zatem będzie on musiał być podniesiony bądź w zarzutach od nakazu zapłaty, bądź w ciągu dwóch tygodni od dnia wymagalności roszczenia pozwanego.

4.7.4. Postępowanie uproszczone

W odróżnieniu od materialnoprawnego charakteru normy wynikającej z poprzedniego brzmienia art. 493 § 3 KPC, norma wynikająca z art. 505⁴ § 2 KPC ma charakter czysto procesowy. Za takim jej rozumieniem opowiedział się Sąd Najwyższy w powołanej już wyżej uchwale z dnia 13 października 2005 roku⁴⁷⁶. Jednocześnie, w przeciwieństwie do art. 493 KPC, ustawodawca nie zdecydował się na modyfikację przepisu art. 505⁴ KPC zarówno w nowelizacji z 2019 roku, jak i z 2023 roku. Zatem zarzut potrącenia oparty na wierzytelności pozwanego, która nie nadaje się do rozpoznania w postępowaniu uproszczonym podlega automatycznemu pominięciu przez sąd jak niedopuszczalny⁴⁷⁷. Konieczne będzie, wobec tego, spełnienie przez ten zarzut zarówno przesłanek z art. 203¹ KPC, jak również przesłanki z art. 505¹ KPC⁴⁷⁸. Skutkiem zgłoszenia przez pozwanego zarzutu potrącenia opartego na

⁴⁷² M. Kostwiński, Zarzut potrącenia w postępowaniu nakazowym, TPP 2020, nr 1, s. 47.

⁴⁷³ § 2 i 3 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz. U. poz. 1800 z późn. zm.); § 2 i 3 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 265 z późn. zm.).

⁴⁷⁴ M. Kostwiński, Zarzut potrącenia w postępowaniu nakazowym, TPP 2020, nr 1, s. 46-48.

⁴⁷⁵ *Ibidem*, s. 47-49.

⁴⁷⁶ Uchwała SN z 13.10.2005 r., III CZP 56/05, OSNC 2006, nr 7-8, poz. 119.

⁴⁷⁷ H. Pietrkowski, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2014, pkt 6.3.

⁴⁷⁸ D. Chrapoński, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, MoP 2020, Nr 18, s. 972; Ł. Błaszczak, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC), Warszawa 2019, s. 290-291; M. Manowska [w:] A. Adamczuk, P. Prus, M. Radwan, M. Sieńko, E. Stefańska, M. Manowska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*. Tom I. Art. 1-477(16), LEX/el. 2022, art. 203(1), pkt 14.

wierzytelności przekraczającej próg kwotowy określony w art. 505¹ § 1 KPC nie może być jednak rozpoznanie tego zarzutu do wysokości wskazanego progu, a jego pominięcie przez sąd w rozstrzygnięciu⁴⁷⁹. Nie ogranicza to jednak prawa pozwanego do następczego podniesienia tego zarzutu w ramach powództwa przeciwegzekucyjnego (art. 840 § 1 pkt 2 KPC)⁴⁸⁰, a tym samym wyeliminowanie powstałej rozbieżności pomiędzy stanem faktycznym i prawnym⁴⁸¹.

Uwagi wymaga jeszcze nowelizacja art. 505¹ KPC dokonana przez ustawodawcę w 2019 roku, kiedy to zdecydował się wprowadzić w § 3 tego przepisu możliwość rozpoznania sprawy przez sąd z pominięciem przepisów o postępowaniu uproszczonym, jeżeli może się to przyczynić do sprawniejszego rozpoznania sporu. Wobec tego sąd, kierując się względami ekonomiki procesowej, może uznać za celowe rozpoznanie całego sporu stron w ramach jednego postępowania, a zatem dopuścić zarzut potrącenia podniesiony przez pozwanego poprzez rozpoznanie sprawy z pominięciem przepisów o postępowaniu uproszczonym⁴⁸².

---

⁴⁷⁹ *D. Chrapoński*, Uwagi o potrąceniu w postępowaniu uproszczonym, MoP 2018, Nr 12, s. 635-636.

⁴⁸⁰ *P. Grzegorzczak*, O czasowych granicach zarzutu potrącenia i konsekwencjach i naruszenia (art. 203¹ § 2 i art. 840 § 1 pkt 2 in fine k.p.c.), PPC 2020, Nr 3, s. 427.

⁴⁸¹ Szerzej na temat tej rozbieżności zob. Rozdział 2.

⁴⁸² Tak: *A. Olaś*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021, s. 370; przeciwnie: *L. Błaszczak*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC), Warszawa 2019, s. 289.

PODSUMOWANIE

1. Pojęcie „zarzut potrącenia” może być rozumiane na dwa sposoby. W ujęciu materialnoprawnym jest to postać prawa podmiotowego (uprawnienia kształtującego), polegająca na przeciwstawieniu cudzemu prawu własnego prawa podmiotowego.
2. W ujęciu procesowym, jest to jeden ze środków reakcji pozwanego na powództwo, a dokładniej środków obrony pozwanego. Stanowi on sposób realizacji ciężaru obrony spoczywającym na pozwanym w procesie oraz służy odrzuceniu lub oddaleniu powództwa.
3. Zarzuty procesowe można podzielić na zarzuty formalne i merytoryczne, jak również peremptoryjne (trwale ubezskuteczniające żądanie powoda) oraz dylatoryjne (ubezskuteczniające to żądanie jedynie czasowo).
4. Zarzut potrącenia jest z kolei niweczącym zarzutem merytorycznym opartym na własnym prawie pozwanego oraz jednocześnie czynnością procesową, którą charakteryzują następujące cechy: celowość, odwołałość, fakultatywność, formalizm, niesamodzielnosc oraz prekluzyjność.
5. Zarzut ten może przybrać jedną z dwóch postaci (wariantów) modalnych – zarzutu informującego oraz zarzutu kształtującego (zarzutu potrącenia w znaczeniu wąskim lub *sensu stricto*). Pierwsza z nich odnosi się do zarzutu opartego na potrąceniu dokonanym przed procesem (potrącenie przedprocesowe) lub w trakcie procesu, ale poza jego ramami (potrącenie pozasądowe). Druga z postaci odnosi się do zarzutu podnoszonego jednocześnie z złożeniem oświadczenia woli o potrąceniu (zarzutu podniesionego w ramach jednej czynności o podwójnej naturze). Obie postacie (warianty) zbiorczo określa się mianem zarzutu potrącenia w znaczeniu szerokim lub *sensu largo*.
6. Wyróżnia się także dwie teorie zakresu czynności procesowej zgłoszenia zarzutu potrącenia – teorię monistyczną, według której na zarzut potrącenia składa się wyłącznie oświadczenie wiedzy o dokonanym potrąceniu, oraz teorię dualistyczną, w myśl której, oprócz oświadczenia wiedzy, do zakresu zarzutu potrącenia należy zaliczyć także oświadczenie woli polegające na żądaniu oddalenia powództwa. Dominująca w doktrynie jest teoria monistyczna.
7. Odnośnie do charakteru prawnego zarzutu potrącenia w doktrynie sformułowano trzy teorie: procesową (dualistyczną), materialnoprawną (monistyczną), oraz mieszaną.
8. Pierwsza z nich (teoria procesowa) zakłada, że potrącenie w wariantcie przedprocesowym ma na celu jedynie wprowadzenie korzystnej zmiany na płaszczyźnie prawa prywatnego, jednak, o ile druga strona stosunku prawnego nie uzna potrącenia, pozostawia niepewność co do przyszłego sporu sądowego. Z kolei potrącenie dokonywane łącznie z podniesieniem zarzutu potrącenia w procesie jest wnioskiem do sądu o dokonanie potrącenia w konstytutywnym wyroku. Teoria ta, wywodząca się z doktryny niemieckiej, nie może być jednak przenoszona na grunt polskiego prawa, które wykazuje względem prawa

niemieckiego istotne odrębności, m.in. nie przewiduje powagi rzeczy osądzonej rozstrzygnięcia o potrąceniu.

9. W ramach drugiej z teorii (teorii materialnoprawnej) przyjmuje się, że niezależnie od momentu dokonania potrącenia, zarzut oparty na tym oświadczeniu woli ma taki sam charakter prawny i stanowi jedynie powołanie się na fakt wcześniejszego umorzenia wierzytelności powoda. Stąd podniesienie zarzutu potrącenia oraz złożenie oświadczenia woli o potrąceniu stanowią, w myśl tej teorii, dwie niezależne od siebie czynności – jedną procesową, a drugą materialnoprawną. Przyjęcie tej teorii powoduje jednak istotne problemy związane z jednej strony z możliwością wystąpienia rozdzwieńku pomiędzy stanem faktycznym (skutecznym umorzeniem wierzytelności powoda) oraz prawnym (brak uwzględnienia tego umorzenia w rozstrzygnięciu sądu), a także warunkowością zarzutu potrącenia zgłaszanego w wariancie ewentualnym. Niezależnie, teoria ta była dotychczas uznawana w doktrynie za dominującą.
10. Trzecia z teorii, teoria mieszana, jak wskazuje nazwa, łączy w sobie elementy teorii procesowej i materialnoprawnej. Wychodzi z założenia, że obie czynności – materialnoprawna i procesowa w zarzucie potrącenia *sensu stricto* są tak ściśle zespolone, że stanowią jedną czynność, której skuteczność na obu płaszczyznach prawnych jest uzależniona od łącznego spełnienia przesłanek każdej z nich. Takie założenie uzasadnia dalej przyjęcie bezskuteczności oświadczenia woli o potrąceniu, w przypadku stwierdzenia niedopuszczalności zarzutu potrącenia *sensu stricto*. W ramach tej teorii nie zachodzą więc problemy, sygnalizowane przy opisie teorii materialnoprawnej.
11. Najbardziej przekonującą z przedstawionych teorii jest ta o mieszanym charakterze prawnym zarzutu potrącenia *sensu stricto*. Najpełniej godzi ona poglądy orzecznictwa o dopuszczalności wytoczenia osobnego powództwa o świadczenie przez pozwanego, w razie nieuwzględnienia jego zarzutu potrącenia. Ponadto, uwzględnia zastrzeżenia natury konstytucyjnej i konwencyjnej do teorii materialnoprawnej, ponieważ nie ogranicza w niektórych przypadkach prawa pozwanego do sądu przez odmowę uwzględnienia zarzutu potrącenia oraz nieskuteczność następczego powództwa o wierzytelność objętą tym zarzutem. Teoria mieszana przeciwdziała też zaistnieniu rozdzwieńku pomiędzy stanem faktycznym i prawnym spowodowanym orzeczeniem pomijającym zarzut potrącenia oraz nie stawia pod znakiem zapytania warunkowości oświadczenia woli o potrąceniu, w razie oparcia na nim zarzutu w wariancie ewentualnym.
12. Przechodząc do funkcji i celu zarzutu potrącenia, najpierw należy stwierdzić, że cel jest pojęciem statycznym i jest pewnym stanem rzeczy, do którego się zmierza. Z kolei funkcja jest zjawiskiem dynamicznym i wyraża się w całokształcie czynności ochrony prawnej, zmierzających do osiągnięcia założonego celu.
13. Za cel postępowania cywilnego uznaje się właściwe załatwienie sprawy cywilnej, charakteryzujące się z jednej strony dążeniem do zachowania równowagi pomiędzy wszechstronnym, merytorycznym rozstrzygnięciem sprawy, a z drugiej szybkością i skutecznością wyrokowania. Z kolei funkcją postępowania cywilnego jest udzielenie

odpowiedniej ochrony określonym dobrom, które mogą przybrać postać interesu indywidualnego lub ponadindywidualnego.

14. Do funkcji potrącenia w prawie cywilnym zwykle się tradycyjnie zaliczać: funkcję zapłaty/zwolnienia z długu, funkcję egzekucyjną oraz funkcję gwarancyjną. Z kolei funkcja zarzutu potrącenia jest w bardzo różny sposób postrzegana w doktrynie. Według części autorów zarzut potrącenia jest czystym środkiem obrony pozwanego, zdaniem innych ma funkcję obronno-zaczepną lub stanowi środek dochodzenia przez pozwanego swoich roszczeń.
15. Najbardziej przekonujące jest stanowisko o czysto obronnej funkcji zarzutu potrącenia, wynikające z braku w polskim KPC przepisów pozwalających na przyjęcie poglądu odmiennego, jak to ma miejsce w niektórych systemach zagranicznych. Skutkiem tego jest brak wywoływania przez zgłoszenie zarzutu potrącenia stanu sprawy w toku, brak powagi rzeczy osądzonej rozstrzygnięcia sądu o potrąceniu oraz brak konieczności spełniania przez zarzut potrącenia przesłanek drogi sądowej, właściwości sądu czy ograniczenia jego dopuszczalności zapisem na sąd polubowny.
16. Pozwany chcąc zgłosić zarzut potrącenia musi posiadać zarówno zdolność sądową, jak i procesową. Wymóg ten odnosi się także do powoda, wobec którego ten zarzut jest podnoszony. Brak tych przesłanek jest brany pod uwagę przez sąd w każdym stanie sprawy i stanowi przyczynę nieważności postępowania.
17. Podmiotami posiadającymi legitymację do podniesienia zarzutu potrącenia są: pozwany, powód, interwenient uboczny oraz prokurator, organizacje pozarządowe oraz podmioty na prawach prokuratora (takie jak Rzecznik Praw Obywatelskich czy Rzecznik Praw Dziecka).
18. Kontrowersyjna jest w doktrynie kwestia zakresu pełnomocnictwa procesowego z art. 91 KPC. Większość autorów uważa, że nie upoważnia ono zarówno do zgłoszenia, jak i przyjęcia zarzutu potrącenia *sensu stricto* przez pełnomocnika, ponieważ wymagane jest w tym zakresie pełnomocnictwo materialnoprawne. Dopuszcza się jednak na ogół udzielenie pełnomocnictwa do podniesienia tego zarzutu w sposób dorozumiany. Niezależnie od tych poglądów, przyjęcie tezy o mieszanej naturze zarzutu potrącenia kształtującego uzasadnia pogląd przeciwny, tj. o wystarczalności pełnomocnictwa procesowego, i to zarówno dla przyjęcia jak i odbioru tego zarzutu (a *de facto* oświadczenia woli o potrąceniu). Jednocześnie, niezależnie od przyjętych założeń, nie budzi wątpliwości dopuszczalność podniesienia przez pełnomocnika procesowego zarzutu potrącenia w wariantcie informującym.
19. O wcześniej polskie prawo procesowe nie znało ograniczeń w podnoszeniu zarzutu potrącenia, o tyle w 2019 roku ustawodawca zdecydował się wprowadzić przesłanki ograniczające dopuszczalność podnoszenia tego zarzutu w zakresie przedmiotowym, temporalnym i co do formy w celu przeciwdziałania nadużywaniu tego zarzutu i przewlekaniu postępowania. Z uwagi na dostrzeżoną wadliwość niektórych z nich, doszło do modyfikacji tych przesłanek w kolejnej nowelizacji KPC z 2023 roku.

20. Wprowadzone przesłanki przedmiotowe ograniczają dopuszczalność podnoszenia zarzutu potrącenia do sytuacji, gdy wierzytelność pozwanego wynika z tego samego stosunku prawnego, jest niesporna, jest stwierdzona prawomocnym orzeczeniem sądu, orzeczeniem sądu polubownego, ugodą zawartą przed sądem albo sądem polubownym, zatwierdzoną przez sąd ugodą zawartą przed mediatorem, uprawdopodobniona dokumentem potwierdzającym jej uznanie przez powoda., a także o zwrot spełnionego świadczenia przysługujących jednemu z dłużników solidarnych wobec pozostałych współdłużników.
21. Ograniczenia te odnoszą się do każdej postaci zarzutu potrącenia, a niedostosowanie się do nich przez pozwanego skutkuje sankcją w postaci pominięcia zarzutu potrącenia przez sąd w wyroku kończącym postępowanie. W takiej sytuacji, przyjmując teorię o mieszanym charakterze prawnym zarzutu potrącenia *sensu stricto*, nie dojdzie do umorzenia wierzytelności pozwanego wskutek złożonego oświadczenia woli o potrąceniu.
22. W odniesieniu do pierwszej przedmiotowej przesłanki wynikania wierzytelności pozwanego z tego samego stosunku prawnego, co wierzytelność powoda, przyjmując wykładnię celowościową, należy dopuścić także zarzut potrącenia oparty na wierzytelności wynikającej np. z powiązanej gospodarczo umowy czy też obejmujący wierzytelności pozwanego wynikające jedynie z jednej z umów, na podstawie których powód dochodzi swoich roszczeń na zasadzie kumulacji, a przewyższającej kwotą poszczególne wierzytelności powoda.
23. W doktrynie słusznie podnosi się jednak, że przesłanka ta została zakreślona zbyt wąsko oraz że brakuje jej elastyczności. Postuluje się wprowadzenie zamiast niej, wymogu pozostawiania wierzytelności pozwanego w odpowiednim związku faktycznym lub prawnym z wierzytelnością powoda.
24. Druga przesłanka, dopuszczająca zarzut potrącenia oparty na wierzytelności o zwrot spełnionego świadczenia przysługujących jednemu z dłużników solidarnych wobec pozostałych współdłużników, została wprowadzona w celu umożliwienia podnoszenia zarzutu potrącenia m.in. przez inwestorów w procesach z generalnymi wykonawcami na podstawie umów o roboty budowlane. Zmianę należy ocenić korzystnie, ponieważ taka podstawa zarzutu potrącenia będzie oparta na nieodległym stanie faktycznym i nie będzie wymagać długotrwałego postępowania dowodowego.
25. Choć podnosi się, że pojęcie niesporności nie było wcześniej stosowane w KPC, to należy je rozumieć analogicznie jak „bezsorność”. Za niesporne wierzytelności pozwanego, zgodnie z trzecią przesłanką z art. 203¹ § 1 KPC, należy uznać wierzytelności uznane przez powoda w drodze uznania długu, przyznane przez powoda w toku procesu (zarówno co do istnienia, jak i wysokości), w tym także milcząco, a także stwierdzone prawomocnymi orzeczeniami sądowymi oraz orzeczeniami sądów polubownych. Podobnie, do wierzytelności niespornych trzeba też zaliczyć wierzytelności wynikające z wyciągu z prawomocnie zatwierdzonego spisu wierzytelności w postępowaniu restrukturyzacyjnym (art. 65 ust. 4 Pr. Restr.) oraz z wyciągu z prawomocnie zatwierdzonej listy wierzytelności w postępowaniu upadłościowym (art. 264 ust. 1 Pr. Up.). Nie zaliczają się do nich

natomiast, wierzytelności udowodnione aktem notarialnym, zawierającym oświadczenie dłużnika o dobrowolnym poddaniu się egzekucji. Kontrowersyjna jest też kwestia uznania za niesporne, wierzytelności stwierdzone prawomocnym orzeczeniem sądu, ale zaskarżone nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia. Wydaje się jednak, że zarzut potrącenia na nich oparty jest dopuszczalny w oparciu o nową przesłankę wierzytelności stwierdzonej prawomocnym orzeczeniem sądu.

26. Po zmianach dokonanych nowelizacją z 2023 roku, przesłanka niesporności będzie miała raczej marginalne znaczenie, ponieważ większość stanów faktycznych nią objętych będzie jednocześnie objęta jedną z niżej omówionych przesłanek.
27. W kontekście wymogu odnoszącego się do orzeczeń sądów polubownych i ugód, w doktrynie przyjmuje się konieczność dokonania ich uprzedniej homologacji.
28. Przesłanka, która została istotnie zmieniona przez ustawodawcę w 2023 roku jest ta, odnosząca się do wierzytelności uprawdopodobnionych dokumentem nie pochodzącym wyłącznie od pozwanego, która z uwagi na łatwość w jej obchodzeniu, została zastąpiona przesłanką uprawdopodobnienia uznania wierzytelności pozwanego przez powoda dokumentem. Jak zauważono już na gruncie poprzedniego stanu prawnego, przy uprawdopodobnieniu nie jest wymagana pewność, której oczekuje się od dowodu, a jedynie „wysoki stopień prawdopodobieństwa twierdzenia o fakcie”. Jednocześnie, w razie uznania przez sąd dopuszczalności zarzutu potrącenia, konieczne będzie dalsze udowodnienie objętej nim wierzytelności. Z kolei przez dokument należy rozumieć, zgodnie z art. 77³ KC „każdy nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jego treścią”. W kontekście tej przesłanki za dopuszczalne należałoby uznać zgłoszenie zarzutu potrącenia opartego na wierzytelności stwierdzonej ugodą zawartą pod warunkiem lub terminem, jeśli pozwany ich uprawdopodobni jego spełnienie lub nadejście.
29. Nowelizacje zarówno z 2019, jak i z 2023 roku nie wydają się realizować należycie postawionych przed nimi celów i zdają się być nieprzemyślane z punktu widzenia ich możliwych konsekwencji. Z jednej strony, wprowadzona przesłanka płynności została ukształtowana zbyt sztywno, z drugiej jeszcze do niedawna była stosunkowo łatwa do obejścia. Nazbyt rygorystyczne ograniczenia mogą się jednak przyczynić do ograniczenia przypadków korzystania z tego zarzutu, a zamiast tego spowodować wzrost liczby wytaczanych powództw, co nie przyczyni się do przyspieszenia już toczących się postępowań, jak chciałby tego ustawodawca.
30. O możliwości uregulowania przesłanki płynności w sposób odpowiednio elastyczny świadczy rozwiązanie przyjęte w prawie niemieckim, gdzie ocena płynności wierzytelności została powierzona *de facto* w ręce sędziego. Sąd może rozpoznać sprawę z uwzględnieniem zarzutu potrącenia lub skierować ten zarzut do osobnego postępowania, następującego bezpośrednio po postępowaniu głównym. W razie, gdyby zarzut potrącenia okazał się zasadny, pozwany może równocześnie dochodzić odszkodowania za skutki wyroku, tzw. warunkowego wydanego jeszcze przed rozpoznaniem zarzutu potrącenia, a

mającego przymiot natychmiastowej wykonalności. *De lege ferenda* postulowane jest analogiczne uregulowanie zarzutu potrącenia w polskim procesie cywilnym.

31. Wprowadzone w 2019 roku ograniczenie czasowe w zgłaszaniu zarzutu potrącenia polega na dopuszczeniu jego zgłoszenia najpóźniej z chwilą wdania się przez pozwanego w spór co do istoty sprawy albo w terminie dwóch tygodnia od dnia, w którym wierzytelność pozwanego stała się wymagalna. Również ten wymóg odnosi się do każdej postaci modalnej zarzutu potrącenia. Przez „wdanie się w spór co do istoty sprawy” należy rozumieć każde odniesienie się pozwanego do żądania pozwu, a więc nie tylko przez zgłoszenie zarzutów merytorycznych, ale również przez samo zaprzeczenie twierdzeniom pozwu czy wniosek o oddalenie powództwa.
32. Najczęściej momentem wdania się w spór co do istoty sprawy będzie złożenie przez pozwanego odpowiedzi na pozew, ale w niektórych okolicznościach może to także nastąpić na posiedzeniu przygotowawczym (ew. rozprawie), w sprzeciwie od wyroku zaocznego, a w postępowaniach odrębnych w zarzutach od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym (art. 493 KPC) albo sprzeciwie od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym (art. 505 KPC). Rozwiązanie przyjęte przez ustawodawcę zawiera istotną lukę, ponieważ umożliwia odwlekanie momentu koncentracyjnego dla zarzutu potrącenia aż do końca rozprawy, w razie wniesienia przez pozwanego wyłącznie zarzutów formalnych. Innym przeoczeniem wydaje się być także umożliwienie pozwanemu odkładania w czasie postawienia swojej wierzytelności w stan wymagalności, a tym samym przesunięcia terminu prekluzyjnego na zgłoszenie zarzutu potrącenia.
33. Regulacja z art. 203¹ § 2 KPC stanowi wyjątek od ogólnych reguł prekluzji w postępowaniu cywilnym i dotyczy jedynie zgłoszenia zarzutu potrącenia. Dowody na potwierdzenie istnienia i wysokości wierzytelności pozwanego podlegają już zwykłym terminom prekluzyjnym. Za przekonujące należy uznać stanowisko o niedopuszczalności wydłużenia lub przywrócenia terminu z art. 203¹ § 2 KPC.
34. W razie, gdyby termin na zgłoszenie zarzutu potrącenia zaczął biec już po zamknięciu rozprawy, uzasadnia to jej ponowne otwarcie. Z kolei, gdyby nastąpiło to już po wydaniu wyroku w I instancji to, w zależności od przyjętego rozwiązania, należałoby albo złożyć do sądu *ad quem*, za pośrednictwem sądu *a quo*, osobne pismo z zarzutem potrącenia, albo uznać, że termin na zgłoszenie tego zarzutu ulega przedłużeniu do momentu upływu terminu na wniesienie apelacji. Nie będzie natomiast możliwe podniesienie tego zarzutu w postępowaniu ze skargi kasacyjnej albo skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, choć będzie to możliwe w ramach powództwa o ustalenie nieistnienia wierzytelności stwierdzonej tym wyrokiem (art. 189 KPC), a także w toku postępowania egzekucyjnego w ramach powództwa o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności (art. 840 § 1 pkt 2 KPC).
35. Skutkiem zgłoszenia zarzutu potrącenia z naruszeniem art. 203¹ § 2 KPC będzie jego pominięcie przez sąd w rozstrzygnięciu, a więc bezskuteczność. Jak zostało już zauważone

wyżej, bezskuteczność tego zarzutu będzie miała jednocześnie wpływ na bezskuteczność złożonego oświadczenia woli o potrąceniu.

36. Wprowadzony system prekluzji w zgłaszaniu zarzutu potrącenia należy ocenić negatywnie. Z jednej strony wprowadzony mechanizm prekluzyjny charakteryzuje się daleko idącym rygoryzmem przekraczającym wręcz cel wprowadzonej regulacji, a z drugiej, uzależnienie początku biegu terminu na zgłoszenie zarzutu potrącenia od stanu wymagalności wierzytelności pozwanego, a nie rozpoczęcia fazy kompensacyjnej tworzy rzeczywisty wyłom w ograniczającym charakterze art. 203¹ § 2 KPC.
37. Nowelizacja z 2019 roku sformalizowała także formę podnoszenia zarzutu potrącenia, co może obecnie nastąpić jedynie w piśmie procesowym. Pismo to musi odpowiadać wymogom pozwu, a więc zawierać m.in.: dokładne oznaczenie wierzytelności potrąconej lub przedstawianej do potrącenia oraz stosunku prawnego, z którego ona wynika (art. 187 § 1 pkt 1 KPC), wskazywać fakty, na których pozwany opiera zarzut potrącenia (art. 187 § 1 pkt 2 KPC), wskazywać dowody na poparcie twierdzeń o faktach uzasadniających zarzut potrącenia (art. 126 § 1 pkt 3 KPC) oraz zawierać oznaczenie daty wymagalności wierzytelności potrąconej lub przedstawianej do potrącenia (art. 187 § 1 pkt 1¹ KPC). Ponadto, pismo zawierające zarzut potrącenia musi spełniać ogólne wymogi pisma procesowego oraz wymogi charakterystyczne dla pisma, w ramach którego jest wnoszone.
38. Kontrola formalna pisma zawierającego zarzut potrącenia przez sąd będzie przebiegała tak, jak w przypadku każdego innego pisma procesowego (art. 130, 130¹, 130^{1a}, 130² KPC). W doktrynie przyjmuje się, że braki formalne w zakresie ogólnych wymagań pisma procesowego lub czynności procesowej skutkują zwrotem całego pisma, natomiast braki formalne odnoszące się jedynie do zarzutu potrącenia powinny skutkować zwrotem pisma jedynie w tym zakresie.
39. Uznaje się także, że art. 203¹ § 3 KPC stanowi *lex specialis* do ogólnej regulacji art. 205³ § 1, 2 i 5 KPC, wprowadzającej konieczność wydania przez przewodniczącego zarządzenia zezwalającego na złożenie pisma procesowego. Zatem wniesienie pisma, w którym pozwany podnosi zarzut potrącenia, nie wymaga odrębnego zarządzenia przewodniczącego w tym zakresie, a art. 203¹ § 3 KPC stanowi w tym zakresie normę kompetencyjną. Do wnoszenia pisma zawierającego zarzut potrącenia stosuje się zasadę bezpośredniości doręczeń między pełnomocnikami profesjonalnymi.
40. Przyjmując mieszany charakter prawny zarzutu potrącenia *sensu stricto*, a co za tym idzie dopuszczalność złożenia i przyjęcia oświadczenia woli o potrąceniu przez pełnomocników stron, dysponujących wyłącznie pełnomocnictwem procesowym z art. 91 KPC, jak również możliwość złożenia tego oświadczenia w sposób dorozumiany, należy przyjąć, że powołanie w piśmie procesowym samego zarzutu potrącenia jest w pełni skuteczne i dopuszczalne dla wywołania materialnoprawnego skutku potrącenia.
41. Niezależnie od rodzaju postępowania odrębnego, ograniczenia przedmiotowe, czasowe oraz odnoszące się do formy z art. 203¹ KPC co do zasady mają zastosowanie we wszystkich postępowaniach odrębnych.

42. Przywracając w 2019 roku postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych, ustawodawca zdecydował się jedynie ograniczyć w nim korzystanie przez strony z innych środków dowodowych niż dokumenty, wprowadzając subsydiarność dowodu z zeznań świadków (art. 458¹⁰ KPC) oraz ograniczając dowodzenie czynności strony, „z którą prawo łączy nabycie, utratę lub zmianę uprawnienia strony w zakresie danego stosunku prawnego” do dowodu z dokumentu, chyba że „strona wykaże, że nie może przedstawić dokumentu z przyczyn od niej niezależnych” (art. 458¹¹ KPC). Strony mogą w nim także zawrzeć umowę dowodową wyłączającą niektóre precyzyjnie wskazane środki dowodowe lub ich ogólnie sformułowane rodzaje i to zarówno w odniesieniu do całości postępowania, jak i konkretnych czynności procesowych. Regulacja art. 203¹ § 2 KPC ma pierwszeństwo przed ogólnymi regulacjami koncentracyjnymi w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych.
43. W ramach postępowania nakazowego, ustawodawca zdecydował się usunąć w 2019 roku wymóg dowodzenia wierzytelności przedstawianej do potrącenia za pośrednictwem dokumentów, o których mowa w art. 485 KPC. Rozluźnienie rygoru z art. 493 § 3 KPC może być trafne z punktu widzenia ekonomiki procesowej, kiedy to spór stron zostanie rozstrzygnięty w sposób kompleksowy w ramach jednej sprawy, a pozwany zyska możliwość przeciwdziałaniu przedawnieniu swojej wierzytelności przez możliwość skutecznego podniesienia zarzutu potrącenia tej wierzytelności.
44. W odróżnieniu od materialnoprawnego charakteru normy wynikającej z poprzedniego brzmienia art. 493 § 3 KPC, norma wynikająca z art. 505⁴ § 2 KPC ma charakter czysto procesowy. Podnosząc zarzut potrącenia, pozwany musi spełnić zarówno przesłanki z art. 203¹ KPC, jak również przesłanki z art. 505¹ KPC. Jednocześnie, zgodnie z art. 505¹ § 3 KPC w aktualnym brzmieniu, sąd może rozpoznać sprawę z pominięciem przepisów o postępowaniu uproszczonym, jeżeli może się to przyczynić do sprawniejszego rozpoznania sporu.

BIBLIOGRAFIA

- Adamczuk A., Prus P., Radwan M., Sieńko M., Stefańska E., Manowska M.*, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477(16), LEX/el. 2022
- Allerhand M.*, Zarzut potrącenia w postępowaniu nakazowym, PPC 1939, Nr 24
- Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A.* (red.) Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, LEX/el. 2023
- Berling E.M.*, Die Aufrechnung im internationalen Verfahren vor deutschen Gerichten - im Geltungsbereich der EuGVVO, Hamburg 2015
- Berutowicz W.*, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 1984
- Berutowicz W.*, Znaczenie prawne sądowego dochodzenia roszczeń, Warszawa 1966
- Błaszczak Ł.*, Czy zgłoszenie zarzutu potrącenia (art. 203(1) kodeksu postępowania cywilnego) może nastąpić na podstawie pełnomocnictwa procesowego, czy konieczne jest dysponowanie pełnomocnictwem materialnym?, Palestra 2021, Nr 10
- Błaszczak Ł.*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC), Warszawa 2019
- Bodio J., Demendecki T., Marcewicz O., Telenga P., Wójcik M. P., Jakubecki A.*, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019
- Brzozowski A., Kocot W. J., Skowrońska-Bocian E.* [w:] *A. Brzozowski, W. J. Kocot, E. Skowrońska-Bocian*, Prawo cywilne. Część ogólna, Warszawa 2022
- Chrapoński D.*, Uwagi o potrąceniu w postępowaniu uproszczonym, MoP 2018, Nr 12
- Chrapoński D.*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, MoP 2020, Nr 18
- Cieślak S.*, Funkcje zarzutu potrącenia w procesie cywilnym oraz w postępowaniu upadłościowym, TPP 2020, Nr 1
- Ciszewski J., Nazaruk P.* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, LEX/el. 2023
- Czerwiński A.*, Powództwo wzajemne i zarzut potrącenia według kodeksu postępowania cywilnego, Czasopismo Sędziowskie 1935, Nr 1
- Dalka S.*, Czynności procesowe stron w procesie cywilnym, Palestra 1975, Nr 9
- Dolecki H.* (red.) Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Artykuły 367-505(37), WKP 2010
- Dolecki H.*, Postępowanie cywilne: Zarys wykładu, Warszawa 2015
- Dolecki H., Wiśniewski T.* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Artykuły 367-505(37), wyd. II, Warszawa 2013

- Dończyk D., Iwulski J., Jędrejek G., Koper I., Misiurek G., Orecki M., Pogonowski P., Sołtysik S., Zawistowski D., Zembrzuski T., Wiśniewski T.*, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom. II. Artykuły 367–505(39), Warszawa 2021
- Dzienis P.*, Zarzut potrącenia po nowelizacji KPC, LEX/el. 2019
- Dziurda M.*, Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 r., Warszawa 2023
- Ereciński T.* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze, wyd. V, Warszawa 2016
- Fasching H.W.*, Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrecht, Wien 1990
- Feser M.*, Die Aufrechnung im Prozess – eine Frage des Zeitpunkts, JA 2008, Nr 7
- Flejszar R.*, Zasada dyspozycyjności w procesie cywilnym, Warszawa 2016
- Fras M., Habdas M.* (red.) Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353-534), Warszawa 2018
- Galič A.*, Uprawnienie sądu do pominięcia spóźnionych faktów i dowodów w Słowenii a cele postępowania cywilnego, PPC 2013, Nr 4
- Gaude C.R.*, Die verdeckte richterliche Gestaltung, insbesondere bei Wandlung und Prozessaufrechnung, Kiel 1953
- Gniewek E., Machnikowski P.* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 10, Warszawa 2021
- Gołaczyński J.*, Kodeks postępowania cywilnego. Nowelizacja z 9.3.2023 r. Komentarz | Linia orzecznicza, Warszawa 2023
- Gołaczyński J., Szostek D.* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Warszawa 2019
- Góra-Błaszczkowska A.* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Tom I A. Komentarz. Art. 1-424¹², Warszawa 2020
- Góra-Błaszczkowska A.* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1-729, Warszawa 2016
- Grüneberg C.* [w:] *O. Palandt* (red.), Bürgerliches Gesetzbuch: mit Nebengesetzen insbesondere mit Einführungsgesetz (Auszug) einschließlich Rom I-, Rom II- und Rom III-Verordnungen, Monachium 2018
- Grzegorzcyk P.*, Co oznacza obowiązek powołania wszystkich zarzutów w pozwie opozycyjnym i jakie są konsekwencje jego naruszenia (art. 843 § 3 k.p.c.)?, PPC 2013
- Grzegorzcyk P., Gudowski J., Jędrzejewska M., Weitz K., Ereciński T.*, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze, wyd. IV, Warszawa 2012

- Grzegorzczak P.*, O czasowych granicach zarzutu potrącenia i konsekwencjach i naruszenia (art. 203¹ § 2 i art. 840 § 1 pkt 2 in fine k.p.c.), PPC 2020, Nr 3
- Gudowski J.* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2 (art. 56–125), Warszawa 2021
- Gudowski J.*, Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 1 (art. 1–55(4)), Warszawa 2021
- Gudowski J.*, O kilku naczelnych zasadach procesu cywilnego – wczoraj, dziś, jutro [w:] *A. Nowicka* (red.), Prawo prywatne czasu przemian, księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu, Poznań 2005
- Gudowski J., Weitz K., Ereciński T.*, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze, wyd. V, Warszawa 2016
- Gutowski M.* (red.), Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 353–626. Wyd. 3, Warszawa 2022
- Gutowski M.*, Potrącenie w postępowaniu nakazowym – relacja między prawem materialnym a procesowym, PPH 2004, Nr 9
- Hahn Z.*, Powaga rzeczy osądzonej, PPC 1935, Nr 10
- Hellwig K.*, System des deutschen Zivilprozessrechts, Teil 1, Leipzig 1912
- Horobiowski J., Kaspryszyn J.*, Skutki procesowe nieudokumentowanego zarzutu potrącenia w postępowaniu nakazowym, Palestra 2003, Nr 1-2
- Ignatowicz J., Stefaniuk K., Wolter A.* [w:] *J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, A. Wolter*, Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, Warszawa 2017
- Jagiela J.*, Tymczasowa ochrona prawna w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2007
- Jakubecki A.* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019, LEX/el. 2019
- Jędrejek G.*, Kilka uwag dotyczących planowanych zmian przez ministerstwo sprawiedliwości w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym [w:] *G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski*, Postępowanie cywilne - wprowadzone i projektowane zmiany 2019, Warszawa 2019
- Junglas B.*, Forderungsmehrheiten in der Prozessaufrechnung. Zugleich ein Plädoyer für eine strenge zivilistische Theorie, Berlin 2012
- Jurcewicz W.*, Uwagi o zarzucie potrącenia w postępowaniu procesowym [w:] *J. Poczobut, A. Wiśniewski W.* (red.), Prawo prywatne i arbitraż. Księga pamiątkowa dedykowana doktorowi Maciejowi Tomaszewskiemu, Warszawa 2016
- Jurcewicz W.*, Zarzut potrącenia w projekcie nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego, PiP 2019, Nr 2
- Karolczyk B.*, Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym przed sądem pierwszej instancji, Warszawa 2013

- Karolczyk B.*, Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów, Warszawa 2020
- Kidyba A.* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część ogólna, wyd. II, Warszawa 2014
- Klaflkowski Z.*, Wpływ zarzutu potrącenia na bieg przedawnienia i prekluzji roszczeń pomiędzy jednostkami gospodarki uspołecznionej, RPEiS 1962, Nr 4
- Klimek R.*, Dyskusyjne problemy przedawnienia roszczeń, KPP 2006, Nr. 3
- Konic L.*, Warunki procesowe potrącenia, zgłoszonego w formie zarzutu, PPC 1934, Nr 21-22
- Korzan K.*, Postępowanie nieprocesowe, Warszawa 2004, s. 13
- Krajewski J.*, Z zagadnień potrącenia w procesie cywilnym, Palestra 1972, Nr 4
- Kuchnio M., Majchrowska A., Parafianowicz J., Partyk A., Rutkowska A., Rutkowski D., Turczyn A., Piaskowska O. M., Panfil K.*, Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany, LEX/el. 2023
- Kulski R.*, Ochrona interesów zbiorowych w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2017
- Kuźniar A.*, Funkcje zarzutu potrącenia w procesie cywilnym, Palestra 1976, Nr 4–5
- Laskowska-Hulisz A., May J., Mrówczyński M.* (red.), *Honeste Procedere*. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu, Warszawa 2018
- Lindblom P. H.*, The Role of the Supreme Courts in Scandinavia, Sc. St. L. 2000, Vol. 39
- Łabno Z.*, Potrącenie w procesie cywilnym a stan sprawy w toku, Palestra 1971, Nr 5
- Marciniak A., Broniewicz W., Kunicki I.*, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 2020
- Marszałkowska-Krześ E.* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2018
- Marszałkowska-Krześ E., Gil I.* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2023
- May J.*, Obrona pozwanego w procesie cywilnym przed sądem I instancji, Warszawa 2013
- May J.*, Powództwo czy zarzut – dobór przez stronę procesową właściwych środków ochrony prawnej w procesie cywilnym [w:] *T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, M. Tomalak*, *Ius est a iustitia appellatum*. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu, Warszawa 2017
- Mokry J.*, Czynności procesowe podmiotów dochodzących ochrony praw w postępowaniu cywilnym, Wrocław 1993
- Mucha J.*, Zawisłość sprawy w procesie cywilnym, Warszawa 2014
- Nikisch A.*, Die Aufrechnung im Prozess, w: *Das deutsche Privat recht in der Mitte des 20. Jahrhunderts*. Festschrift für Heinrich Lehmann zum 80. Geburtstag, Berlin–Tübingen–Frankfurt a.M. 1956

- Novak F.*, Zur prozessualen Aufrechnungseinrede des österreichischen Rechts, JBl 1951
- Olaś A.*, Dopuszczalność zarzutu potrącenia w postępowaniu cywilnym – uwagi na tle projektu Ministra Sprawiedliwości ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z 27.11.2017 r., PPC 2018, Nr 2
- Olaś A.*, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym, Warszawa 2021
- Olejniczak A.* (red.), Prawo zobowiązań - część ogólna. System Prawa Prywatnego. Tom 6. Wyd. 3, Warszawa 2018
- Osajda K.* (red. serii), *W. Borysiak* (red. tomu), Kodeks cywilny. Komentarz, Warszawa 2023
- Osajda K.* (red.), Prawo zobowiązań – część ogólna. System Prawa Prywatnego. Tom 5. Wyd. 3, Warszawa 2020
- Ostrowski L.*, Potrącenie a zarzut potrącenia w procesie cywilnym, NP 1977, Nr 4
- Pałdyna T.*, Przedawnienie w polskim prawie cywilnym, Warszawa 2012
- Pietrkowski H.*, Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych, Warszawa 2021
- Pietrkowski H.*, Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych, Warszawa 2014
- Pietrzykowski K.* (red.), Kodeks cywilny. T II. Komentarz. Art. 450–1088. Przepisy wprowadzające, Wyd. 10, Warszawa 2021
- Plaziuk J.*, Charakter prawny procesowego i pozaprocesowego oświadczenia woli o potrąceniu w kontekście zarzutu potrącenia zawartego w art. 203¹ k.p.c., ZNURz 2020, Nr 111
- Pyziak-Szafnicka M.*, Potrącenie w prawie cywilnym, Kraków 2002
- Pyziak-Szafnicka M.*, Uznanie długu, Łódź 1995
- Radwański Z.*, *Olejniczak A.*, Prawo cywilne, część ogólna, Warszawa 2017
- Rechberger W.H.*, *Simotta D.A.*, Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts: Erkenntnisverfahren, Wiedeń 2017
- Resich Z.*, *Jodłowski J.*, *Lapierre J.*, *Misiuk-Jodłowska T.*, *Weitz K.*, Postępowanie cywilne, Warszawa 2016
- Resich Z.*, Przesłanki procesowe, Warszawa 1966
- Rozum K.*, Składanie i przyjmowanie oświadczeń materialnoprawnych przez pełnomocnika procesowego, ze szczególnym uwzględnieniem potrącenia, FIUW 2020, Nr 9
- Rylski P.* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2022
- Rzewuski M.* (red.), Środki obrony pozwanego w postępowaniu przed sądem I instancji, Warszawa 2022
- Saffan M.* (red.), System Prawa Prywatnego, Tom 1. Wyd. 2, Warszawa 2012
- Schollmeyer F.*, Die Compensationseinrede im Deutschen Reichs-Civilprozeß, Berlin–Leipzig 1884

- Schulze R.* (red.), *Bürgerliches Gesetzbuch. Kommentar*, Beck-online 2019
- Siedlecki W.*, Obrona pozwanego w procesie cywilnym, „Głos Prawa” 1938, nr 6-8
- Siedlecki W.*, *Postępowanie cywilne: część szczegółowa*, Warszawa 1959
- Siedlecki W.*, Potrącenie w procesie cywilnym, RPEiS 1968, Nr 3
- Siedlecki W., Świeboda Z.*, *Postępowanie cywilne: Zarys wykładu*, Warszawa 2004
- Stepniak L.*, *Potrącenie w systemie polskiego prawa cywilnego*, Warszawa 1975
- Studzińska J.*, *Interwencja uboczna w procesie cywilnym*, Warszawa 2018
- Szanciło T.* (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458*¹⁶.
Tom I. Wyd. 2, Warszawa 2023
- Tenenbaum M.*, Zarzut potrącenia - glosa - III CZP 53/05, MoP 2006; Nr 21
- Torbus A.*, Wpływ umowy jurysdykcyjnej na dopuszczalność zarzutu potrącenie, EPS 2008,
Nr 4
- Torbus A.*, Kilka uwag o naturze prawnej zarzutu potrącenia w rozwoju historycznym,
PPC 2020, Nr 3
- Torbus A.*, Procesowy zarzut potrącenia [w:] *M. Jagielska, M. Pazdan, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar* (red.) *Rozprawy z prawa prywatnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Popiołkowi*, Warszawa 2017
- Trammer H.*, *Następcza bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950
- Vorwerk V., C. Wolf* (red.), *ZPO. Kommentar*, Beck-online 2019
- Walasik M.*, *Analogia w prawie procesowym cywilnym*, Warszawa 2013
- Waligórski M.*, *O zawisłości prawnej*, PPC 1936
- Waligórski M.*, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947
- Waligórski M.*, *Proces cywilny Funkcja i struktura*, Warszawa 1947
- Waligórski M.*, *Zarys polskiego procesu cywilnego*, Kraków 1952
- Wańkowski E.*, *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1932
- Weitz K.*, Czy sąd, pomijając twierdzenia lub dowody, wydaje postanowienie?, PPC 2012,
Nr 3
- Weitz K.*, System koncentracji materiału procesowego według projektu zmian Kodeksu postępowania cywilnego [w:] *K. Markiewicz* (red.), *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, Warszawa 2011
- Wengerek E.*, *Przeciwegzekucyjne powództwa dłużnika: Powództwa opozycyjne*, Warszawa 1967

- Wiśniewski T.* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1–366, Warszawa 2021
- Wolak G.*, O formie złożenia oświadczenia woli o potrąceniu oraz zarzutu potrącenia, MoP 2010, Nr 23
- Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K.*, Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, Warszawa 1996.
- Zalucki M.* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 3, Warszawa 2023
- Zembrzusi T.* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, red., Warszawa 2020
- Zembrzusi T.*, Funkcje i cele egzekucji sądowej [w:] *J. Jagiela, R. Kulski* (red.), *Symbolae Andreae Marciniak dedicatae*, Warszawa 2022
- Zembrzusi T.*, Nieważność postępowania w procesie cywilnym, Warszawa 2017
- Zieliński A.* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Wyd. 9, Warszawa 2017